

**NAMA PERANGANING BUSANA, GERAK DHASAR, SAHA GAMELAN
WONTEN ING REOG WAYANG KRIDHA BEKSA LUMAKSANA**

SKRIPSI

Kaaturaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Minangka Jejangkeping Pendadaran

Anggayuh Gelar

Sarjana Pendidikan

Dening:

Bekti Pangastuti

NIM. 09205244068

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2013**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Nama Peranganing Busana, Gerak Dhasar, Saha Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana* menika saged dipunuji awit sampun pikantuk palilah dening *pembimbing*.

Ingkang nyarujuki,

Yogyakarta, 24 September 2013

Dosen Pembimbing I,

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum

NIP.19571231 198303 2 004

Yogyakarta, 24 September 2013

Dosen Pembimbing II,

Mulyana, M. Hum.

NIP. 19661003 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Nama Peranganing Busana, Gerak Dhasar, saha Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana* menika sampun dipunandharaken ing salebeting pendadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* rikala tanggal 04 Oktober 2013 saha dipuntetepaken lulus.

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Ketua Penguji		18-10-2013
Drs. Mulyana, M.Hum.	Sekretaris Penguji		18-10-2013
Dra. Siti Mulyani, M.Hum.	Penguji I		18-10-2013
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.	Penguji II		18-10-2013

Yogyakarta, 18 Oktober 2013

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.

NIP.19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Bekti Pangastuti**

NIM : 09205244068

Prog. Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni

ngandharaken bilih skripsi menika damelan kula piyambak. Sapangertosan kula, skripsi menika wosipun boten dipunserat dening tiyang sanes, kajawi bab-bab tartamtu ingkang kula pendhet minangka pamanggih kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat skripsi ingkang umum.

Serataning wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 24 September 2013

Panyerat

Bekti Pangastuti

SESANTI

Donga, *ikhtiar*, *tawakal* iku kuncine *sukses*. **(Panyerat)**

PISUNGSUNG

Kanthi raos sukur dhumateng Allah SWT skripsi menika kula pisungsungaken dhateng Bapak Sri Haryono ingkang sampun nggulawenthah kula kanthi katoging tenaga , beya, saha paring donga pangestu.

PRAWACANA

Puji sukur konjuk wonten ing ngarsanipun Allah SWT awit sampun paring kasarasan, kanikmatan, kanugrahan, saha kabagyan satemah skripsi kanthi irah-irahan “*Nama Peranganing Busana, Gerak Dhasar, Saha Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana*”, sampun pungkasan anggenipun nyerat. Skripsi menika minangka jejangkeping pandadaran anggayuh gelar *Sarjana Pendidikan*.

Panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng dosen pembimbing inggih menika Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum minangka pembimbing I saha Bapak Mulyana, M.Hum minangka pembimbing II, ingkang sampun kersa paring bimbingan kanthi sabar saha pitedah ingkang migunani satemah skripsi menika saged dipunpungkasi kanthi sae.

Atur panuwun ugi panyerat aturaken dhateng sedaya pihak ingkang sampun paring pambiyantu saha penyengkuyungipun, awit saking purwa ngantos dumugi paripurnaning skripsi menika. Kanthi raos tulus, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng:

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring idin ngrantam skripsi menika.
2. Bapak Dr. Suwardi, M.Hum minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring idin anggen kula nindakaken panaliten menika.
3. Bapak Drs. Hartanto Utomo minangka dosen pembimbing akademik ingkang sampun paring bimbingan, pamrayogi, saha panjurug nalika kula gayuh ngelmi wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
4. Bapak Ibu dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah awit sedaya bimbinganipun, pitedahipun saha ngelmi ingkang kaparingaken dhateng kula, ingkang manpangat sanget tumrap kula.

5. Bapak Sri Haryono, Mbak Heni Zanuri, Mbak Zanuri Cahyani, Dhik Jalu Sayekti, Dhik Radite Teja Kusuma, saha kulawarga ageng simbah Jaya Suparja ingkang sampun paring panjurug saha pambiyantu kanthi tatag teteg tutug tumrap panyerat satemah skripsi menika saged pungkas anggenipun nyerat.
6. Bapak Warsito, A.Md saha kulawarga ageng grup kesenian reog wayang Kridha Beksa Lumaksana Mangiran Srandakan Bantul ingkang sampun paring idin kangge kula mendhet data panaliten skripsi, saha sampun kersa biyantu anggen kula manggihaken data panaliten.
7. Mbak Anita, Mbak Erni, Klasobo Ervika, Amiati, Suenti, Diyah Kusumaayu ingkang sampun biyantu anggen kula panaliten saha nyerat skripsi menika.
8. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa kelas H / 2009 saha kanca-kanca ingkang sampun paring panjurug saha semangat kangge nyerat skripsi menika.
9. Kanca – kanca saha kulawarga ageng Unit Kegiatan Mahasiswa Keluarga Mahasiswa Seni Tradisi (UKM KAMASETRA) ingkang sampun paring ngelmi bab kesenian.
10. Kanca – kanca mulang wonten ing SMP saha SMA Muhammadiyah Imogiri ingkang sampun paring panjurug anggen kula ngimpun skripsi menika.
11. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa sarta sadaya pihak ingkang sampun mbiyantu, ingkang boten saged kula sebataken satunggal – satunggal, ingkang sampun paring donga saha panjurug tumrap panyerat satemah skripsi menika saged kaimpun.

Skripsi menika tasih dereng kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika, panyerat nyuwun pamrayogi saha panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning asiling panaliten menika. Wasana, mugi skripsi menika sageda murakabi.

Yogyakarta, 24 September 2013

Panyerat

 Bakti Pangastuti

PRATELAN ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN.....	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
PRATELAN ISI	ix
PRATELAN <i>TABEL</i>	xiii
PRATELAN GAMBAR	xiv
PRATELAN <i>LAMPIRAN</i>	xvi
SARINING PANALITEN	xvii
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prekawis	3
C. Watesaning Prekawis	4
D. Wosing Prekawis	4
E. Ancasing Panaliten	4
F. Paedahing Panaliten	5
G. Pangertosan	5
 BAB II GEGARAN TEORI	 7
A. Semantik	7
B. Makna Leksikal	9
C. Tata Cara Maringi Makna	12
1. Maringi Nama	12
a. Tetironing Swanten	13
b. Saperangan saking Sedaya	14

c. Titikan utawi Sipat ingkang Ketingal	14
d. Tiyang ingkang Manggihaken	14
e. Papan Asal	15
f. Bahan	15
g. Titikan ingkang Sami	15
h. Singkatan/ Wacahan	15
2. <i>Memparafrase</i>	16
3. Ngandharaken	17
4. Nglompokaken/ Milah	17
D. Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana	18
E. Panaliten Ingkang Jumbuh	21
F. Nalaring Pikir	23
BAB III CARA PANALITEN	27
A. Jinising Panaliten	27
B. <i>Sumber</i> Data Panaliten	28
C. Papan Panaliten	28
D. Cara Ngempalaken Data	29
E. Piranti Panaliten	30
F. Cara Nganalisis Data	30
H. <i>Keabsahan</i> Data	31
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	33
A. Asiling Panaliten	33
1. Andharaning Papan Upacara Suran	31
B. Pirembagan	40
1. Peranganing Busana Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana...	40
a. Bara	40
b. Binggel	41
c. Buntal	42
d. Celana	43
1). Celana Cindhe	44

2). Celana Polos	46
e. Deker	47
f. Draperi	48
g. Endhong	49
h. Irah-irahan	50
1). Irah-irahan Gelung	51
2). Irah-irahan Tropong	53
3). Irah-irahan Songkok	54
4). Irah-irahan Gimbal	55
i. Jarik	56
1). Jarik Parang Barong Ageng Ceplok Gurdha	58
2). Jarik Parang Barong Alit Ceplok Gurdha	59
3). Jarik Parang Klithik	60
4). Jarik Parang Rusak	61
5). Jarik Poleng	62
j. Kace	64
k. Kalung	65
l. Kamus	66
m. Kaweng	67
n. Keris	68
o. Klat Bahu	69
p. Klinthing	71
q. Praba	72
r. Rampek	73
s. Rompi	74
t. Sampur	75
u. Setagen	77
v. Simbar Dhadha	79
w. Slem pang.....	80
x. Sumping	82

y. Timang	83
z. Uncal	84
2. Gerak Dhasar Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana	85
a. Ajon-ajon	85
b. Jogedan Lurus	86
c. Lumbungan Ageng	87
d. Lumbungan Cilik	89
e. Bunderan Angka Wolu	91
3. Gamelan Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana	92
a. Bendhe	92
b. Dhodhog Ageng	94
c. Dhodhog Cilik	95
d. Kerek	97
e. Pethunthung	98
 BAB V PANUTUP	 100
A. Dudutan	100
B. Implikasi	101
C. Pamrayogi	101
 KAPUSTAKAN	 103
<i>LAMPIRAN</i>	105

DAFTAR TABEL

	Kaca	
<i>Tabel 1</i> :	Tuladha Nglompokaken/ Milah	18
<i>Tabel 2</i> :	Wujuding Kartu Data	30
<i>Tabel 3</i> :	Nama Peranganing Busana, Gerak Dhasar, saha Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana	34

DAFTAR GAMBAR

	Kaca
Gambar 01 : Bara	40
Gambar 02 : Binggel	41
Gambar 03 : Buntal	42
Gambar 04 : Celana Cindhe	44
Gambar 05 : Celana Polos	46
Gambar 06 : Deker	47
Gambar 07 : Draperi	48
Gambar 08 : Endhong	49
Gambar 09 : Irah-irahan Gelung	51
Gambar 10 : Irah-irahan Tropong	53
Gambar 11 : Irah-irahan Songkok	54
Gambar 12 : Irah-irahan Gimbal	55
Gambar 13 : Jarik Parang Barong Ageng Ceplok Gurdha	58
Gambar 14 : Jarik Parang Barong Alit Ceplok Gurdha	59
Gambar 15 : Jarik Parang Klithik	60
Gambar 16 : Jarik Parang Rusak	61
Gambar 17 : Jarik Poleng	62
Gambar 18 : Kace	64
Gambar 19 : Kalung	65
Gambar 20 : Kamus	66
Gambar 21 : Kaweng	67
Gambar 22 : Keris	68
Gambar 23 : Klat Bahu	69
Gambar 24 : Klinthing	71
Gambar 25 : Praba	72
Gambar 26 : Rampek	73

Gambar 27 : Rompi	74
Gambar 28 : Sampur	75
Gambar 29 : Setagen	77
Gambar 30 : Simbar Dhadha	79
Gambar 31 : Slem pang	80
Gambar 32 : Sumping	82
Gambar 33 : Timang	83
Gambar 34 : Uncal	84
Gambar 35 : Ajon-ajon	85
Gambar 36 : Jogedan Lurus	86
Gambar 37 : Lumbungan Ageng	87
Gambar 38 : Lumbungan Cilik	89
Gambar 39 : Bunderan Angka Wolu	91
Gambar 40 : Bendhe	92
Gambar 41 : Dhodhog Ageng	94
Gambar 42 : Dhodhog Cilik	95
Gambar 43 : Kerek	97
Gambar 44 : Pethunthung	98

DAFTAR LAMPIRAN

Kaca

Lampiran 1 :	<i>Tabel 1: Analisis Makna Busana Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana</i>	106
Lampiran 2 :	<i>Tabel 2: Analisis Makna Gerak Dhasar Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana</i>	
Lampiran 3 :	<i>Tabel 3: Analisis Makna Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana.....</i>	
Lampiran 4 :	<i>Tabel 4: Busana saha Paraga Ingkang Ngagem....</i>	
Lampiran 5 :	<i>Tabel 5: Wujud Gerak Dhasar/ Pulo Lantai</i>	
Lampiran 6 :	Lampiran Gambar Paraga	
Lampiran 7	Lampiran <i>Catatan Lapangan Observasi.....</i>	
Lampiran 8	Lampiran <i>Catatan Lapangan Wawancara.....</i>	
Lampiran 9	Serat Panaliten	

NAMA PERANGANING BUSANA, GERAK DHASAR, SAHA GAMELAN WONTEN ING REOG WAYANG KRIDHA BEKSA LUMAKSANA

Dening: Bakti Pangastuti

NIM 09205244068

SARINING PANALITEN

Ancasipun panaliten inggih menika ngandharaken nama wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Ingkang dipunrembag inggih menika nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Data ingkang dipunpanggiaken inggih menika andharan nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Cara ngempalaken data dipuntindakaken kanthi ningali langsung, wawan pirembagan kaliyan narasumber, *dokumentasi*, saha *study* kapustakan. Cara nganalisis data inggih menika ngempalaken data asiling *observasi* saha wawan pirembagan, dipunklompokaken adhedhasar jinisipun wonten ing kartu data, lajeng dipunreduksi. Data salajengipun dipunanalisis adhedhasar teori seserepan basa. Kangge ngesahaken bilih data menika *valid* dipunginakaken *validitas* saha *triangulasi* inggih menika *validitas semantik* saha *triangulasi sumber*.

Asiling panaliten menika awujud andharan nama wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Data ingkang dipunpanggiaken inggih menika nama peranganing busana dipuntingali saking bahaning busana, wujudipun, saha paraga ingkang ngginakaken. Nama gerak dhasar dipuntingali saking ancas, saha maknanipun gerak dhasar ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Nama gamelan dipuntingali saking wujudipun, bahan ingkang dipunginakaken kangge damel, saha swantenipun. Busana ingkang dipunginakaken wonten binggel, bara, buntal, celana, deker, draperi, endhong, irah-irahan gelung, irah-irahan tropong, irah-irahan songkok, irah-irahan gimbal, jarik parang barong ageng ceplok gurdha, jarik parang barong alit ceplok gurdha, jarik parang klithik, jarik parang rusak, jarik poleng, kace, kalung, kamus, kaweng, keris, klat bahu, klinthing, praba, rampek, rompi, sampur, simbar dhadha, setagen, slempang, sumping, timang, uncal. Gerak dhasar ingkang dipuntindakaken wonten ajon-ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu. Gamelan kangge ngiringi reog wonten bendhe, dhodhog ageng, dhodhog cilik, kecrek, pethunthung.

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Kesenian minangka wujuding kabudayan ingkang wonten sambetanipun kaliyan gesangipun manungsa. Kesenian minangka unsur kabudayan ingkang ngemot pangertosan asiling budi manungsa ingkang wonten piwulang luhur saha endah. Wujudipun kesenian masarakat salah satunggaling inggih menika kesenian kerakyatan. Kesenian kerakyatan inggih menika kadosta reog. Ing jaman rumiyin reog menika kawentar ing kitha Ponorogo. Reog Ponorogo minangka salah satunggaling warisan leluhur ingkang dipunginakaken minangka sarana dakwah para da'I kangge nyebaraken agami Islam.

Babak wonten ing reog adatipun boten ngginakaken naskah ingkang sampun karantam, nanging namung wonten *interaksi* antawisipun paraga kaliyan dalang (manggalaning kesenian) utawi paraga kaliyan tiyang ingkang ningali. Ing jaman samenika, tembung reog salajengipun dipun*adaptasi* utawi dipunsambut namanipun kaliyan dhaerah – dhaerah sanes sing pulo Jawa. Saking menika lajeng nuwuhaken reog wayang. Salah satunggalipun dhusun ingkang wonten reog wayangipun inggih menika dhusun Mangiran, desa Trimurti, kecamatan Srandakan, kabupaten Bantul, ingkang dipunparingi nama Kridha Beksa Lumaksana.

Reog wayang wonten ing Mangiran madeg taun 1975, kanthi pangriptanipun Simbah Rono Atemo (Alm). Ancasipun reog menika kangge bebingah masarakat umum, mliginipun masarakat Mangiran nalika masa panen

pantun. Reog wayang Kridha Beksa Lumaksana menika mendhet cariyos saking serat Mahabarata saha Ramayana, ingkang dipuntambah paraga pengarep, penurung, sarta penthul saha bejer. Bedanipun reog wayang Kridha Beksa Lumaksana kaliyan reog wayang dhaerah sanes inggih menika, reog wayang Kridha Beksa Lumaksana mendhet lakon lampahan. Upaminipun mendhet lakon Anoman Obong, Gatutkaca Lair, Ramayana *full story*.

Reog wayang Kridha Beksa Lumaksana, sanesipun mendhet cariyos wayang, ugi ngginakaken busana ingkang sami kaliyan busana wayang purwa. Busana menika adhedhasar saking paraga wayang ingkang dipunparagakaken. Tontonan reog wayang Kridha Beksa Lumaksana ugi ngginakaken gerak dhasar saha gamelan. Busana, gerak dhasar, saha gamelan kalebet wonten ing *unsur penyajian* wonten ing gelaran kesenian. Busana, gerak dhasar, saha gamelan menika gadhah nama – nama piyambak, supados gampil anggenipun nyebataken. Nama wonten ing busana reog wayang menika wonten sambetanipun kaliyan *peristiwa kebahasaan*. Nama asring dipunparingi makna minangka tembung sebatan ingkang dados titikan.

Nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan menika saking unsur – unsur basa minangka *cerminan* maksud saha ancas tartamtu. Upaminipun, tembung irah–irahan dipunparingi makna perangan ing nginggil amargi dipunginakaken wonten ing sirah (mustaka). Tembung klinthing amargi saking swantenipun klinthing – klinthing. Tembung inggih menika unsur basa minangka salah satunggaling unsur kabudayan ingkang wigatos dipuntandhingaken kaliyan unsur kabudayan sanesipun.

Busana reog wayang gadhah makna saha nemtokaken karakter saben paraganipun. Satemah anggenipun ngagem busana boten saged miturut kekajenganipun piyambak. Sanajan busana, gerak dhasar, gamelan wonten ing reog wayang menika sampun gadhah nama–nama piyambak, ananging taksih kathah tiyang ingkang boten mangertos. Masarakat *umum* ingkang boten mangertos babagan busana gadhah panganggep bilih busana reog namung kaendahan mawon. Kathah ugi ingkang boten mangertos makna busana, gerak dhasar, saha gamelan.

Kanthi mekaten, panaliten kangge *dokumentasi* budaya wigatos sanget saha kedah dipunbetahaken. Mliginipun panaliten nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan. Kanthi ancas supados masarakat saged mangertos bab nama busana, gerak dhasar, saha gamelan ing reog wayang. Ancas sanesipun supados masarakat ngajeni, saha tetep njagi budaya ingkang wiwit ical. Masarakat kedah mangertos asiling wujud kabudayan, kadosta kesenian, saha basa.

B. Underaning Prekawis

Adhedhasar saking dhasaring panaliten ngengingi bab busana reog wayang Kridha Beksa Lumaksana, saged dipunpendhet prekawis – prekawis ingkang saged dipunrembag inggih menika:

1. tontonan reog wayang Kridha Beksa Lumaksana ngginakaken cariyos lampahan.
2. busana reog wayang Kridha Beksa Lumaksana sami kaliyan wayang purwa.
3. masarakat kathah ingkang boten mangertos nama – nama busana, gerak dhasar, gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana.

4. masarakat kathah ingkang boten mangertos makna leksikal busana, gerak, saha gamelan reog wayang Kridha Beksa Lumaksana.

C. Watesaning Prekawis

Wonten ing satunggaling panaliten, dipunbetahaken wontenipun watesaning prekawis. Menika dipuntindakaken supados anggenipun ngrembag panaliten menika boten wiyar. Panaliten menika badhe ngrembag nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Watesaning prekawis wonten ing panaliten inggih menika nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana.

D. Wosing Prekawis

Saking watesaning prekawis ing nginggil, saged dipunpendhet wosing prekawis. Wosing prekawis menika ingkang samangke dipuntliti saha dipunrembag. Wosing prekawis ingkang badhe dipunrembag inggih menika menapa nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana?

E. Ancasing Panaliten

Ancasing panaliten inggih menika supados saged mangertos nama wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Panaliten menika ngremba nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan. Satemah panaliten nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana menika saged dipunmangertos kaliyan panaliti saha masarakat.

F. Paedahing Panaliten

Asiling panaliten dipunkajengaken saged migunani kangge nambah *kekayaan* panaliten ngelmu basa Jawi mliginipun wonten ing *bidang semantik*. Panaliten menika ngrembag nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang. *Kajian* menika migunani kangge ngemutaken saha maringi pangertosan dhateng pamaos (mliginipun tiyang mudha), masarakat bab nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing kesenian reog wayang. Panaliten menika minangka kupiya kangge *dokumentasi*-aken *unsur* budaya masarakat Jawi bab kesenian rakyat inggih menika reog wayang.

G. Pangertosan

Supados boten wonten kalepatan ing panaliten, pramila badhe dipunandharaken pangertosan ingkang sambet kaliyan prekawis ingkang badhe dipunrembag.

1. Makna minangka objek *kajian* semantik boten saged dipuntingali saha dipun-*observasi* kanthi *empiris*. Semantik inggih menika perangan basa ingkang ngrembag bab makna.
2. Makna *leksikal* inggih menika makna ingkang dumados piyambak – piyambak, makna ingkang uwal saking *konteks* utawi makna ingkang kamot wonten ing kamus.
3. Reog asalipun saking tembung rog, sami artinipun kaliyan erog, herog, rog – rog asem. Yeg utawi riyeg saking tembung yod utawi reyod ingkang sedayanipun ngandhut pangertosan risak, goyah, goncang, utawi boten anteng.

4. Reog wayang inggih menika kesenian rakyat ingkang cariyosipun mendhet saking serat Mahabarata saha Ramayana.
5. Kridha Beksa Lumaksana inggih menika salah satunggaling *group* kesenian rakyat reog wayang saking tlatah Bantul. Tembung Kridha inggih menika obah/ ebah, beksa inggih menika nari/ njoged, lumaksana inggih menika lumampah/ mlaku. Dados, Kridha Beksa Lumaksana inggih menika ebahing beksa ingkang lumampah.

BAB II GEGARAN TEORI

A. Semantik

Semantik adaitipun dipunsebat *kajian* makna basa. Objek *kajian* semantik inggih menika makna. Makna minangka objek *kajian* semantik boten saged dipuntingali kanthi langsung. Wekdal menika, *kajian* semantik kathah dipuntindakaken kaliyan tiyang, amargi sadhar bilih *kajian* basa tanpa ngrembag maknaipun inggih menika “*sumbang*” amargi hakikatipun tiyang ngginakaken basa kangge ngandharaken makna – makna (Chaer, 2007: 67 – 68).

Semantik inggih menika *telaah* makna. *Semantik* nelaah lambang – lambang utawi tandha – tandha ingkang nedahaken makna, sambet antawisipun makna satunggal saha sanesipun. Saking asal – usulipun, tembung *semantik* saking basa Yunani “*semantikos*” ‘wigatos’ maknaipun dipunpendhet saking “*semainein*” ‘ningali, nyatakaken’, saking tembung *sema* “tandha”. *Semantik* ngrembag makna tembung saha makna ingkang dipunpanggihi masarakat saking tembung – tembung (Tarigan, 1985: 7 – 8). Dados *semantik* menika ngrembag *telaah* makna saking tembung – tembung.

Miturut Djajasudarma (1993: 13), ngandharaken bilih makna *leksikal* (basa Inggris, *lexical meaning, external meaning*) inggih menika makna unsur – unsur basa minangka lambang benda, kawontenan, lan sapanunggalanipun. Pamanggih Djajasudarma menika bilih unsur – unsur basa minangka lambang. Saged minangka lambang benda, kawontenan, lan sapanunggalanipun.

Pamanggihipun Slamet Mulyana ing (Suwandi, 2008: 57 – 58), *semantik* inggih menika peranganing basa ingkang nelaah makna tembung, kadospundi mula bukanipun, kadospundi pangrembakanipun, saha kenging menapa makna nglampahi ewah – ewahan wonten sejarah basa. Pamanggihipun Slamet Mulyana inggih menika bilih semantik ngrembag makna tembung, mula bukanipun basa, pangrembakanipun basa, saha ewah – ewahan makna.

Aminudin (2001: 15), ngandharaken bilih *semantik* asalipun saking basa Yunani, ingkang ngemot makna. Kanthi pamanggihi bilih makna dados perangan saking basa, pramila *semantik* dados peranganing basa. Pamanggihipun Aminudin sambet kaliyan pamanggihipun Pateda (2001: 7), ingkang ngandharaken bilih *semantik* inggih menika peranganing basa ingkang ngrembag makna. Kanthi pamanggihi bilih semantik menika ngandharaken makna. Sambet ugi kaliyan pamanggihipun Verhaar (1988: 9), bilih *semantik* minangka teori makna saking perangan basa ingkang madosi makna wonten ing basa. Pamanggihipun Pateda kaliyan Verhaar menika ngandharaken bilih semantik menika perangan basa ingkang ngrembag bab makna.

Semantik menika ngrembag makna, inggih menika ngrembag perangan basa ingkang alit kanthi *mendalam*, asipat *bebas konteks*, ndhidhik, saha nyinau wujud basa kangge mangertosi makna basa ingkang alit (Rahardi, 2002: 50). Semantik inggih menika *kajian* makna ingkang panganggenipun tandha sawinipun basa (Robins, 1992: 28). Pamanggihi Robins menika, bilih *semantik* ngrembag bab makna ingkang panganggenipun tandha sawinipun basa.

Miturut Wijana (2008: 1), semantik ngrembag makna kanthi *mendalam*, semantik minangka dhisiplin ngelmu basa ingkang ngrembag makna basa ingkang alit, prayoginipun makna *leksikal* utawi makna *gramatikal*. Makna leksikal inggih menika makna semantik ingkang paling alit, dipunsebat *leksem*. Makna gramatikal inggih menika makna ingkang kabentuk saking gabungan – gabungan basa. Pamanggihipun Wijana menika, bilih *semantik* ngrembag makna, ingkang salajengipun makna kaperang dados kalih inggih makna *leksikal* lan makna *gramatikal*.

Adhedhasar saking pamanggih – pamanggih ing nginggil, saged dipunpendhet dudutanipun bilih semantik inggih menika peranganing basa ingkang ngrembag bab makna. Makna wonten ing KBBI (2002: 703) sami kaliyan arti utawi pangertosan ingkang dipunparingaken dhateng menapa kemawon ingkang awujud basa. Makna wonten ing basa saged dipuntingali saking tigang sisi inggih menika (1) tembung, (2) ukara, saha (3) menapa ingkang dipunbetahaken pamicara kangge rembagan. Makna ingkang alit utawi *leksem* menika dipunsebat makna *leksikal*.

B. Makna Leksikal

Wonten ing semantik, kamot kalih jinis pangertosan semantik, inggih menika semantik *leksikal* saha semantik *gramatikal*. Miturut Kridalaksana, (1982: 152), *semantik leksikal* inggih menika panaliten makna basa kanthi umum. Salajengipun miturut Kridalaksana, (1982: 103), makna *gramatikal* inggih menika makna ingkang dumados saking wontenipun gesambetan antawisipun *unsur - unsur* basa wonten *satuan – satuan* ingkang langkung wiyar, upaminipun

gesambetan antawisipun satunggal tembung kaliyan tembung sanesipun wonten ing *frasa/klausa*.

Pangertosan *semantik leksikal* menika dados asiling kerja *bidang semantik leksikal*. Asiling kerja menika nuwuhaken *makna leksikal*. Pamanggihipun Kridalaksana, (1982: 103), bilih *makna leksikal* inggih menika *unsur – unsur* basa minangka *lambang* benda, kawontenan, saha sanesipun, utawi makna saking *unsur – unsur* basa saking panganggenipun utawi *konteks*ipun. Pamanggihipun Kridalaksana bilih *makna leksikal* menika *unsur – unsur* basa utawi makna saking *unsur – unsur* basa.

Makna *leksikal* gadhah *unsur – unsur* basa piyambak, uwal saking *konteks*-ipun. Saben tembung gadhah makna saha saged kawaos wonten ing kamus. Sedaya makna (prayoginipun wujud dhasar utawi wujud *turunan*) ingkang kamot ing kamus kawastanan makna *leksikal*. Miturut Sudaryat (2009: 22), makna *leksikal* inggih menika gambaran nyata bab benda, hal, *konsep*, *objek*, saha sanes – sanesipun ingkang dipunlambangaken kaliyan tembung. Pamanggihipun Sudaryat menika bilih makna *leksikal* minangka gambaran saking menapa kemawon ingkang dipunlambangaken ngginakaken tembung.

Pateda (2001: 14), ngandharaken bilih *semantik leksikal* inggih menika *kajian semantik* ingkang ngrembag *sistem makna* ingkang kamot ing tembung. *Semantik leksikal* nggatosaken *makna* ingkang kamot ing tembung minangka *satuan* ingkang madheg piyambak. Pamanggihipun Verhaar lumantar Gundai, (1989: 7), bilih *semantik* ingkang ngrembag tembung – tembung *objek* saha tembung – tembung kamus inggih menika *semantik leksikal*. Saking

pamanggihipun Pateda, *semantik leksikal* menika ngrembag makna saking tembung. Miturut Verhaar wonten ing bukunipun Gundai, *semantik leksikal* ngrembag tembung wonten ing kamus.

Miturut Suwandi, (2008: 61), *objek kajian semantik leksikal* inggih menika *leksikon* basa. *Semantik leksikal* ngrembag makna *leksem – leksem* dipunsebat *makna leksikal*. *Makna leksikal* inggih menika *makna unsur – unsur* basa minangka tandha benda, kawontenan, lan sapanunggalanipun. *Unsur – unsur* basa saking *makna leksikal* boten sambet kaliyan panganggenipun utawi *konteksipun*. Pamanggihipun Suwandi menika, bilih *semantik leksikal* ngrembag *leksikon* basa ingkang dipunsebat makna *leksikal* minangka *unsur – unsur* basa.

Pamanggihipun Chaer (2007: 68), makna *leksikal* inggih menika makna *leksem*, makna *butir leksikal (lexical item)*, utawi makna ingkang wonten sambetanipun ing *butir leksikal* menika. Kanthi umum, makna *leksikal* wonten sekawan prekawis; makna ingkang sami (*sinonim*), makna kosokbalen (*antonim*), *ketercakupan* makna (*hiponim*), saha *keberlainan* makna (*homonim*). Miturut pamanggihipun Chaer wonten ing nginggil, makna *leksikal* minangka makna *leksem* ingkang ngrembag sekawan prekawis inggih menika *sinonim*, *antonym*, *hiponim*, saha *homonim*.

Hardiyanto (2008: 21), ngandharaken bilih makna *leksikal* inggih menika makna *leksikon* utawi *leksem* utawi tembung ingkang madeg piyambak utawi tembung ingkang uwal saking *konteksipun*. Djajasudarma (1993: 13), ngandharaken makna *leksikal* (basa Inggris- makna *leksikal*, makna *eksternal*) inggih menika peranan basa minangka tandha benda, kadosan, lan

sapanunggalanipun). Miturut pamanggihipun Hardiyanto wonten ing nginggil, makna *leksikal* inggih menika tembung ingkang madeg piyambak. Salajengipun miturut Djajasudarma, makna *leksikal* minangka makna perangan basa kadosta tandha benda, kedadosan, lan sapanunggalanipun.

Adhedhasar saking pamanggih ing nginggil, saged dipunpendhet dudutanipun bilih makna *leksikal* inggih menika makna ingkang dumados piyambak – piyambak, makna ingkang uwal saking *konteks* utawi makna ingkang kamot wonten ing kamus. Makna *leksikal* minangka perangan basa kadosta tandha benda, kedadosan, lan sapanunggalanipun. Wonten ing KBBI (2002: 703), makna *leksikal* inggih menika unsur basa minangka tandha benda, kedadosan, saha sanes – sanesipun. Tuladha saking makna *leksikal* inggih menika “Kamus” maknanipun sabuk kang digawe lulang, bludru lan sapanunggalanipun. nganggo timang (Baoesastra, 1939: 184).

C. Tata Cara Maringi Makna

Makna saged dipunanalisis lumantar tata cara. Miturut Nida (Pateda, 1989: 138), ngandharaken sekawan tata cara kangge nganalisis makna utawi *komponen* makna:

1. Maringi Nama

Tata cara maringi nama wonten sambetanipun kaliyan sumber ingkang dipunginakaken (dipunrujuk). Sumber ingkang dipunginakaken kangge *rujukan* menika upaminipun benda, tingkah laku, *peristiwa*, *gejala*, tata cara, saha *sistem*. Dhasaring inggih menika benda ingkang dipunparingi nama langsung tanpa kedah lumantar *analisis* makna. Cara nyebataken utawi maringi nama umumipun

ngginakaken lambang ingkang awujud satunggal *leksem*, ewasemanten wonten *rujukan* mbetahaken langkung saking satunggal *leksem*. Upaminipun wonten *leksem* “rompi” pramila kathah priyantun ingkang nyebataken rangkepan busana ingkang boten wonten lengenipun dipunginakaken ing sisih njawi rasukan.

Basa inggih menika *sistem* tandha ingkang dipunginakaken kangge wicantenan. Tandha kasebat inggih menika *lambang*. *Lambang* wonten ing basa adhedhasar saking wujud, saha makna. Basa minangka tandha ingkang asipat *arbitrer* (boten wonten sambetan langsung), ingkang kapilih kanthi acak tanpa dhasar. Boten wontenipun sambetan langsung antawisipun tembung – tembung minangka tandha saha ingkang dipunsymbolaken, nanging kita saged madosi sebab ingkang dados dhasar dumadosipun nama utawi sesebatan perangan tembung wonten ing basa Indonesia. Suwandi (2008: 136) gadhah pamanggih bilih cara maringi nama utawi sesebatan benda wonten wolung cara, inggih menika:

a. Tetironing Swanten

Tembung – tembung ingkang adhedhasar tetironing swanten kawastanan *onomatope*. Tembung – tembung ingkang adhedhasar tetironing swanten menika boten sami persis, namung memper kemawon. Upaminipun, cecak swantenipun cek, cek, cek. (Suwandi, 2008: 136 – 138). Pamanggih menika jumbuh kaliyan kawontenan ingkang wonten. Nama tetembungan saged kapendhet saking swanten ingkang dipunasilaken. Upaminipun tembung “dhodhog” kapendhet saking asiling swanten inggih menika dhog dhog dhog.

b. Saperangan saking Sedaya

Sesebatan adhedhasar saperangan saking sedaya pamanggih asring kawastanan *pars pro toto*. Wonten panganggening basa padintenan kita asring boten nyebataken kanthi jangkep utawi kaprinci, nanging namung dipunsebataken sipat utawi tandhanipun. Upaminipun, menawi kita mlebet griya dhahar saha matur kopi satunggal!. Mila tiyang ingkang lados ing griya dhahar menika boten badhe ngaturaken kopi kemawon, ananging kopi ingkang sampun dipundamel unjukan ingkang wonten toya panas, dipunparingi gendhis, saha dipunparingaken ing gelas utawi cangkir (Suwandi, 2008: 138).

c. Titikan utawi Sipat ingkang Ketingal

Nama benda saged kapendhet saking sipatipun, amargi nglampahi ewah - ewahan makna salebeting panganggenipun. Ewah – ewahan tembung kahanan dados tembung aran. Titikan tembung kahanan langkung kathah saking tembung aran , satemah tembung kahanan menika ingkang dados nama bendanipun. Upaminipun, Si Cebol kangge nyebut tiyang ingkang cendhek (Suwandi, 2008: 139). Pamanggih menika jumbuh kaliyan kawontenan. Upaminipun nama “Jogedan Lurus” menika kapendhet saking sipatipun inggih menika para paraga reog wayang sami nindakaken njoged kanthi lurus.

d. Tiyang ingkang Manggihaken

Kathah nama benda ingkang adhedhasar nama tiyang ingkang manggihaken, papan anggenipun damel, utawi nama kawontenan ing sejarah. Maringi nama benda adhedhasar nama tiyang ingkang manggihaken dipunsebat *apellativa*. Upaminipun, Volt inggih menika nama *satuan* kekiatan listrik ingkang

kapendhet saking nama pangriptanipun inggih menika Volta (Suwandi, 2008: 140).

e. Papan Asal

Nama benda wonten ingkang asalipun saking nama papan benda kasebat dipunpanggihaken. Ewah – ewahan nama papan dados nama benda asring boten dipunsebataken malih. Upaminipun, tembung magnit asalipun saking nama papan/ panggenan anggenipun manggihaken wonten ing Magnesia (Suwandi, 2008: 142).

f. Bahan

Nama benda wonten ingkang kapendhet saking nama bahan benda kasebat. Upaminipun, tembung bambu runcing inggih menika senjata ingkang kadamel saking empring (*bambu*) ingkang dipunlincipi dados *runcing* (Suwandi, 2008: 142 – 143).

g. Titikan ingkang Sami

Tembung *leksikal* wonten ing kasusastran asring dipunginakaken kanthi ungkapan langsung arupi perbandingan entar, maknanipun tembung dipunginakaken wonten ing ujaran ingkang maknanipun sami kaliyan makna *leksikal* kasebat. Upaminipun, tembung *kaki meja*, *kaki gunung*, saha *kaki kursi*. *Kaki* gadhah makna ingkang sami kaliyan arti *leksikalipun*, inggih menika menapa kemawon ingkang papanipun wonten ing ngandhap utawi kangge nopang perangan nginggilipun (Suwandi, 2008: 143).

h. Singkatan/ Wacahan

Wacahan kathah dipunginakaken masarakat kangge nyebataken benda. Wacahan inggih menika wujud cekak ingkang arupi aksara utawi gabungan

aksara. Upaminipun, SMA, MPR, a.n., dsb., saha dkk. (Suwandi, 2008: 143 – 145). Pamanggih menika jumbuh kaliyan kawontenan. Menika saged dipuntingali saking tuladha nama “jarik” kapendhet saking “aja gampang serik” maknanipun sampun gampil iri tumrap tiyang sanes, boten grusa – grusu utawi ngatos – atos menawi mungkasi prekawis.

Saben perangan ngelmu menika maringi nama tartamtu kangge benda, *fakta*, kedadosan utawi *proses*. Nama tartamtu ingkang sipatipun mligi kangge perangan ngelmu dipunsebat sesebatan. Saben bangsa ngginakaken nama tartamtu kangge benda, *proses*, saha lelampahan ingkang beda kaliyan bangsa sanes. Kanthi menika nama utawi basa asipat (boten wonten sambetan langsung), (Pateda, 2001: 65).

Andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun bilih nama inggih menika ukara kangge nyebat priyantun utawi benda. Panaliten bab *makna leksikal* wonten ing reog wayang menika badhe dipunkaji penamaan wonten ing busana, gerak dhasar, saha gamelan. Saben nama ingkang dipunpanggihaken dipunanalisis adhedhasar *makna leksikal*, wujud, saha manpangatipun.

2. Memparafrase

Nida (Pateda, 1989: 139), ngandharaken bilih lambang menika gadhah *obyek* saha *interpretasi*. *Interpretasi* minangka *kapasitas* wonten ing *sistem* supados saperangan *sistem* menika saged mligi. Nganalisis *komponen* makna supados langkung cetha menika saged kanthi ngginakaken *parafrase*. *Parafrase* adhedhasar saking andharan. Upaminipun *leksem* pakdhe ”paman” saged dipun*parafrase* sedherek kakung bapak utawi sedherek kakung ibu. Tuladha

saking asiling panaliten inggih menika, “Dhodhog” saged dipun*parafrase* sami kaliyan kendhang utawi sami kaliyan ketipung.

3. Ngandharaken

Ngandharaken menika usaha ngrembag menapa kemawon (Pateda, 1989: 140). Ngandharaken adhedhasar saking *analisis* makna saha *parafrase*. Upaminipun ngandharaken *leksem* “rompi” inggih menika:

- Awujud busana ingkang boten wonten lengenipun
- Kadamel saking kain beludru
- Dipunginakaken kangge rangkepan busana

Adhedhasar *analisis* wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun bilih ”rompi” inggih menika busana ingkang boten wonten lengenipun kadamel saking kain beludru. Dipunginakaken kangge rangkepan busana.

4. Nglompokaken/ Milah

Nglompokaken/ milah inggih menika cara nggabungaken *leksem* kaliyan *genus* utawi kelas (Pateda 1989: 142). Ingkang sepisanan dipuntindakaken inggih menika mbatesi pangertosan (ngabungaken *leksem* kaliyan *genus* utawi kelas). Ingkang dipuntindakaken salajengipun inggih menika mbedakaken *leksem* utawi pangertosan wonten ing kelas tartamtu kanthi maringi titikanipun. Cara menika dipunsebat *diferensiasi* (Pateda, 1989: 142).

Tabel 1. Tuladha nglompokaken/ milah:

Nama Busana	Genus/ Kelas	Diferensiasi
Rampek	Busana	<ul style="list-style-type: none"> • Kain kangge gantos jarik. • Kain wonten motifipun ingkang sampun dipundamel <i>pola</i> utawi dipunwiru. • Kain ingkang kanton dipunginakaken kangge tapihan

D. Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

Kesenian reog ngemot piwulang kabudayan saking keraton saha kabudayan ing salebeting masarakat pradesan. Kekalihipun sami gesambetan, satemah nuwuhaken kesenian enggal saha ngrembaka medal saking dhaerah Jawa Timur. Tembung “reog” asalipun saking tembung rog, sami artinipun kaliyan erog, herog, rog – rog asem. Yeg utawi riyeg saking tembung yod utawi reyod ingkang sedayanipun ngandhut pangertosan risak, goyah, goncang, utawi boten anteng. Saking tembung kasebut, ing tembenipun dados reog utawi reog ingkang dhasaripun gadhah pangertosan ingkang sami, (Kayam, 1981: 63).

Menawi ngrembag reog, ingkang dipunmangertos inggih menika reog Ponorogo. Ponorogo minangka kitha ingkang sampun mijilaken reog satemah saged kondhang kaloka wonten ing njero menapa dene wonten ing njaban negari. Kagem masarakat Ponorogo, reog minangka salah satunggaling warisan leluhur

ingkang dipunginakaken minangka sarana dakwah para da'I kangge nyebaraken agami Islam.

Babak wonten ing reog adatipun boten ngginakaken naskah ingkang sampun karantam, nanging namung wonten gesambetan antawisipun paraga kaliyan dhalang (manggalaning kesenian) utawi paraga kaliyan tiyang ingkang ningali. Ing jaman samenika, tembung reog salajengipun dipun*adaptasi* utawi dipunsambut namanipun kaliyan dhaerah – dhaerah sanes ing pulo Jawa. Saking menika lajeng nuwuhaken reog wayang.

Salah satunggalipun dhusun ingkang wonten reog wayangipun inggih menika dhusun Mangiran, desa Trimurti, kecamatan Srandakan, kabupaten Bantul, ingkang dipunparingi nama Kridha Beksa Lumaksana. Tembung Kridha inggih menika obah/ ebah, beksa inggih menika nari/ njoged, lumaksana inggih menika lumampah/ mlaku. Dados, Kridha Beksa Lumaksana inggih menika ebahing beksa ingkang lumampah.

Warsa 1975 reog wayang dipunripta dening Mbah Rono Atemo (Alm) kangge bebingah masarakat umum, mliginipun masarakat Mangiran nalika masa panen pantun. Amargi saking kaprigelanipun damel busana wayang wong, nuwuhaken gagasan damel kesenian rakyat reog wayang ingkang cariyosipun kapendhet saking serat Mahabarata saha Ramayana. Paraganipun dipuntambah pengarep, penurung, penthul, saha bejer.

Warsa 1986 dumugi samenika reog wayang menika ngrembaka sanget. Wujud penyajianipun sampun ngginakaken cariyos lakon, gerak, busana, tata rias, saha gamelan. Karakter tata busana para paraga reog menika dipundamel sami

kaliyan paraga wayang purwa. Iringan ingkang utama dipunagem kangge ngiringi reog wayang inggih menika dhogdhog, saha kecrek. Gerak dhasar minangka *desain lantai* wonten ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, saha bunderan angka wolu.

Busana wonten gayutanipun kaliyan kaendahaning seni. Busana gadhah manpangat inggih menika *psikis, fisik, artistik, estetik, saha teateral*. Busana ingkang prayogi boten namung minangka panutuping badan pambeksan, nanging minangka kaendahan *ekspresi* gerak pambeksan. Gerak dhasar dipunsebat pulo lantai. Gerak kaperang dados kalih, inggih menika gerak murni saha gerak *maknawi*.

Gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana menika ingkang ndadosaken tontonan saged gesang. Gamelan ugi ingkang dadosaken pratandha bilih tontonan reog wayang Kridha Beksa Lumaksana badhe kawiwitan. Musik wonten ing beksan boten namung iringan kemawon, ananging musik inggih menika pasangan ingkang boten saged dipuntilar. Manpangat musik wonten tiga inggih menika minangka pangiring, maringi swasana, saha *ilustrasi*. Minangka pangiring beksan, peranan musik namung ngiringi utawi pambiyantu tampiling beksan. Minangka tandha maringi swasana tegesipun musik dipunginakaken kangge biyantu swasana adhegan wonten ing beksan. Manpangat musik minangka *ilustrasi* inggih menika minangka pangiring.

Tontonan reog wayang rumiyinipun kanthi mbarang/ mlampah saking satunggal dhusun dhateng dhusun sanesipun, nanging ing samenika kanthi cara manggen ing satunggaling papan. Tontonan reog ing jaman samenika boten

namung kangge bebingah nalika panen pantun, ananging kangge mengeti acara – acara menapa kemawon. Upaminipun kangge bebingah nalika pengetan supitan, pengetan Sumpah Pemuda, Agustusan, lan sapanunggalanipun.

E. Panaliten Inggang Jumbuh

Panaliten menika jumbuh kaliyan panaliten inggang katindakaken dening Gayatri Kumala Wardani warsa 2012, kanthi irah – irahan “Peralatan Pertanian Padi Tradisional di Kabupaten Magetan (Kajian Semantik)”. Ancasipun panaliten inggih menika ngrembag nama – nama, makna *leksikal*, ciri – ciri piranti tetanem, paedahing piranti tetanem pantun tradhisional wonten ing kabupaten Magetan. Panaliten menika ngginakaken analisis semantik, teori makna *leksikal* saha ngginakaken *desain* panaliten *deskriptif*. Papan panaliten inggih menika wonten ing kecamatan Karangrejo, saha kecamatan Magetan. Cara ngempalaken data inggih menika kanthi *observasi*, wawan pangandikan, saha dokumentasi.

Asiling panaliten inggang katindakaken dening Gayatri inggih menika; 1) *penamaan* piranti tetanen pantun tradhisional ing kabupaten Magetan adhedhasar *konsep* tradhisional inggang ngemot piwulang saha *filosofi* Jawi, 2) bedanipun sesebutan nama piranti inggang sami antawisipun masarakat ing kecamatan Karangrejo saha kecamatan Magetan, 3) nama inggang mligi ing piranti tetanen pantun tradhisional kangge lambang inggang sami, 4) nama – nama piranti tetanen pantun tradhisional ing kabupaten Magetan inggang saged dados *kata kerja*, upaminipun angsal nasal (ny, m, ng, n).

Wonten ing panaliten kula ngrembag makna *leksikal* penyajian reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Panaliten menika ngginakaken analisis teori

makna leksikal saha ngginakaken *desain* panaliten *deskriptif*. Satemah panaliten menika kaliyan panaliten saderengipun sami – sami ngrembag makna *leksikal*, saha *desain* panalitenipun. Bedanipun inggih menika wonten ing pirembagan panalitennipun.

Panaliten menika ugi jumbuh kaliyan panalitenipun Septiana Astuti warsa 2012 kanthi irah – irahan “Kajian Makna Leksikal Nama Peralatan Rumah Tangga Tradisional di Pasar Gedhe Klaten”. Ancasipun panaliten inggih menika ngandharaken makna *leksikal* saha manpangkat nama peralatan rumah tangga tradisional wonten ing pasar gedhe Klaten. Panaliten menika ngginakaken *pendekatan deskriptif kualitatif*. Panaliten menika dipuntindakaken wonten ing pasar gedhe Klaten. Cara ngempalaken data kanthi panaliten lapangan, wawan pangandikan, saha dokumentasi.

Asiling panaliten inggih menika dipunpanggihi 44 *makna leksikal* peralatan rumah tangga tradisional di pasar gedhe Klaten. Ngandharaken *komponen – komponen* makna adhedhasar saking (1) wujud peralatan rumah tangga tradisional wonten ing pasar gedhe Klaten, (2) bahan peralatan rumah tangga tradisional wonten ing pasar gedhe Klaten, (3) ukuran peralatan rumah tangga tradisional wonten ing pasar gedhe Klaten, saha (4) fungsipun peralatan rumah tangga tradisional wonten ing pasar gedhe Klaten.

Panaliten menika wonten saminipun kaliyan panaliten kula, inggih menika sami – sami ngrembag makna *leksikal*, sami – sami ngginakaken *pendekatan deskriptif*. Ananging wonten ing panalitenipun Septiana ngginakaken *pendekatan deskriptif kualitatif*. Beda sanesipun inggih menika pirembagan panalitenipun.

Panaliten menika ugi jumbuh kaliyan panalitenipun Tri Aji Budi Harto” warsa 2012 kanthi irah – irahan “Register dalam Pementasan Reog Ponorogo oleh Grup Kridha Taruna”. Ancasipun panaliten inggih menika ngandharaken wujud register wonten ing pementasan kesenian reog Ponorogo dening grup Kridha Taruna saha ngandharaken manpangat register kasebut. Subyek panaliten inggih menika tuturan wonten ing rekaman pementasan reog Ponorogo dening grup Kridha Taruna nalika acara Festival Reog Nasional (FRN) XVII warsa 2010. Obyek panaliten inggih menika tuturan ingkang ngemot wujud register saha manpangat register wonten rekaman kasebut. Panaliten menika ngginakaken *desain* panaliten *deskriptif*.

Panaliten menika kaliyan panaliten sakderengipun sami – sami ngrembag bab reog saha *desain* panaliten ingkang dipunginakaken inggih menika *desain* panaliten *deskriptif*. Bedanipun inggih menika panaliten menika ngrembag bab *pertunjukan* reog wayang, panaliten saderengipun ngrembag register tuturan wonten ing pementasan reog Ponorogo.

F. Nalaring Pikir

Panaliten menika kanthi irah – irahan *makna leksikal* wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Ingkang dipunrembag inggih *makna leksikal* peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Irah – irahan menika dipunpilih amargi taksih kathah masarakat ingkang boten mangertos nama saha makna busana, gerak dhasar, saha gamelan. Nama busananipun menika sami kaliyan nama busana wayang purwa, ananging wonten bedanipun sekedhik.

Semantik inggih menika *kajian makna* basa. Objek *kajian*ipun inggih menika *makna*. Panaliten menika ngrembag *makna leksikal* ingkang ngginakaken pamanggihipun Djajasudarma. Anggenipun nganalisis *makna leksikal* nama busana, gerak dhasar, saha gamelan adhedhasar saking kamus, wawan pirembaran kaliyan narasumber, saha buku – buku ingkang wonten sambetanipun kaliyan panaliten. Sedaya *makna* ingkang awujud dhasar utawi *turunan* ingkang kamot ing kamus dipunsebut *makna leksikal*. Upaminipun klat bahu, *maknanipun* “bangsa gelang ing bau” (Baoesastra, 1939: 203).

Tata cara maringi *makna* menika kanthi cara maringi nama, *memparafrase*, ngandharaken, nglompokaken/ milah. Cara maringi nama menika dipuntingali saking tetironing swanten, saperangan saking sedaya, titikan utawi sipat ingkang ketingal, tiyang ingkang manggihaken, papan asal, bahan, titikan ingkang sami, *singkatan*/ wacahan. *Memparafrase* menika kangge ngandharaken *obyek* ingkang dipuntliti supados langkung cetha. Ngandharaken kangge ngrembag menapa kemawon ingkang wonten sambetanipun kaliyan *obyek* ingkang dipuntliti. Nglompokaken/ milah kangge nglompokaken kelas data asiling panaliten, kadosta kelas busana, kelas gerak dhasar, saha kelas gamelan.

Kesenian reog wayang minangka salah satunggaling kesenian rakyat mliginipun wonten ing tlatah Bantul. Kesenian rakyat ancasipun minangka bebingah kangge masarakat *umum*. Salah satunggaling klompok kesenian reog wayang ingkang sampun kawentar inggih menika reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Klompok kesenian menika mapan wonten ing dusun Mangiran, Srandakan, Bantul.

Kesenian menika madeg kangge bebingah masarakat Mangiran nalika wiwit panen. Saking gagasan salah satunggaling warga Mangiran ingkang trampil damel busana wayang satemah nuwuhaken reog wayang. Reog wayang Kridha Beksa Lumaksana mendhet cariyos lampahan saking Ramayana saha Mahabarata. Nalika semanten *penyajian* reog menika kanthi mbarang (mlampah saking satunggal omah tumuju omah sanesipun). Ananging samenika sampun boten mbarang malih.

Panaliten menika ngginakaken cara/ *metode deskriptif*. Panaliten *deskriptif* menika dipunpilih kangge ngandharaken kanthi jelas makna *leksikal* wonten ing reog wayang. Panaliten menika ngrembag satunggal – satunggal makna peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan. Panaliti nindakaken panaliten piyambak ingkang dipunbiyantu kaliyan piranti sanesipun inggih menika kamera, perekam suara, saha piranti kangge nyerat data. Piranti menika pambiyantu kangge manggihi data supados langkung jangkep.

Data dipunpanggiaken saking wawan pirembagan, cathetan lapangan, *study kamus*, saha photo. Data menika salajengipun dipunrembag satunggal – satunggal wonten ing pirembagan. Kangge nanggjawabaken data ingkang sampun dipunpanggiaken dipunbetahaken *validitas* saha *reliabilitas*. Pramila dipunbetahaken *validitas* semantik kangge nanggjawabaken menapa kemawon nama, saha makna peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan. *Triangulasi* ingkang dipunginakaken inggih menika *triangulasi sumber* supados pikantuk data–data saking narasumber. Data–data ingkang sampun dipunolah

dipunbimbingaken dhateng pembimbing. Ancasipun supados data menika langkung *valid* saha *reliabel*.

BAB III CARANING PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten menika ngginakaken cara/ *metode* panaliten deskriptif. Miturut Sudaryanto (1988: 63), *deskriptif* adalah penelitian yang dilakukan semata – mata berdasarkan pada fakta yang ada atau fenomena yang secara empiris hidup pada penutur – penuturnya, sehingga yang dihasilkan atau dicatat berupa perian bahasa yang biasa dikatakan sifatnya seperti potret: paparan seperti adanya. =(Miturut Sudaryanto (1988: 63), *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang dipuntindakaken adhedhasar kawontenan ingkang wonten utawi *fenomena* ingkang gesang ing panutur – panuturipun, satemah ingkang dipunasilaken utawi dipuncathet arupi basa ingkang adatipun dipunaturaken sipatipun kadosta *potret/ paparan* kados menapa wontenipun.

Data ingkang dipunpanggihaken arupi andharan, inggih menika andharan nyata nama saking *unsur penyajian* wonten ing gelaran kesenian reog wayang. Ingkang dipuntliti mliginipun nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana.

Adhedhasar ancas panaliten inggih menika saged mangertos nama wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Pramila *desain* panaliten ingkang dipunginakaken inggih menika *analisis deskriptif*. Cara - cara ingkang dipuntindakaken inggih menika: (1) nindakaken/ ningali langsung dhateng *objek* – *objek* ingkang dipunkaji; (2) nindakaken pangempalan data saha nyerat data; (3) data – data kasebut lajeng dipun*reduksi*. *Reduksi* kangge bucal data ingkang boten dipunbetahaken.

B. Sumber Data Panaliten

Sumber data panaliten inggih menika panindak seni reog ingkang mangertos bab peranganing busana, gerak dhasar, gamelan kesenian reog. *Objek* panaliten inggih menika nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Data kapanggihaken saking wawan pirembagan kaliyan *narasumber* inggih menika panindak seni, cathetan lapangan, madosi ing kamus, saha *dokumentasi*. Ancasipun supados data ingkang kapanggihaken jangkep.

C. Papan Panaliten

Panaliten menika katindakaken wonten ing dhusun Mangiran, desa Trimurti, kecamatan Srandakan, kabupaten Bantul. Dusun Mangiran mlebet tlatah Ngayogyakarta wonten ing sisih kidul kilen. Watesing kecamatan Srandakan ingkang sisih kidul inggih menika segara kidul, sisih ler saha kilen inggih menika lepen Progo, sisih wetan inggih menika kecamatan Pandak. Wilayah Mangiran menika kalebet dhaerah ingkang hawanipun *tropis* saha dhaerah dataran.

Dhaerah Mangiran gadhah *kondisi* ingkang sae, siti ingkang loh, saha celak kaliyan kabupaten Bantul saha kabupaten Kulonprogo satemah *mobilitas* warga langkung cepet. Pedamelan warga Mangiran wonten ingkang dados PNS, bakul, tani, buruh, lan sapanunggalanipun. Ananging kathah – kathahipun masarakat Mangiran dados tani saha bakul ing peken. Kanthi cara menika, masarakat angsal tambahan kangge beya gesang.

Adat – istiadat masarakat Mangiran boten beda tebih kaliyan masarakat Jawa sanesipun. Masarakat taksih ngugemi adat Jawi ingkang wonten sambetipun

kaliyan *sistem religi* utawi agami, mliginipun “Islam Jawi” ingkang dipunsebut Kejawen. *Sistem* tata masarakat minangka dhasar kangge nemtokaken tumbuh saha ngrembakanipun karya seni. Kesenian Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana minangka kesenian tradisional kerakyatan masarakat Mangiran inggih menika wujud saking *kolektivitas* masarakat kangge nempuh ancas tatanan *estetika*.

D. Cara Ngempalaken Data

Anggenipun ngempalaken data katindakaken kanthi cara ningali langsung, wawan pirembagan kaliyan *narasumber* inggih menika panindak seni, cathetan lapangan, *study kamus*, saha photo. *Observasi* dipuntindakaken kangge manggihaken data ingkang arupi sesebatan – sesebatan ing busana, gerak dhasar, saha gamelan reog wayang. Panaliti ningali kanthi cara *langsung*. Wawan pirembagan katindakaken kaliyan *narasumber* ingkang dipunanggep mangertos saha nguwaosi prekawis bab reog wayang. Wawan pirembagan dipuntindakaken adhedhasar dhaptar pitakenan ingkang sampun kasamektakaken. Dhaptar pitakenan ingkang kasamektakaken dipundamel sambet kaliyan prekawis ingkang badhe dipuntliti.

Dokumentasi ngginakaken kamera. Cara menika dipunginakaken kangge jangkepi data panaliten ingkang arupi gambar busana, gerakan dhasar, saha gamelan. Sasampunipun dipuntindakaken *study* kapustakan kangge nliti nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing kamus, utawi buku – buku ingkang wonten sambetanipun kaliyan pirembagan. Kanthi menika

dipunkajengaken sedaya data ingkang dipunpanggihi panaliti saged dipuntanggelljawabaken.

E. Piranti Panaliten

Piranti panaliten inggih menika panaliti piyambak. Prekawis menika sambet kaliyan salah satunggaling titikan panaliten *deskriptif* inggih menika bilih panaliti piyambak minangka pirantinipun. Piranti pambiyantu sanesipun ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika arupi kamera, perekam suara, saha piranti nyerat minangka sarana kangge nyerat asiling data ingkang arupi kartu data. Wujudipun kartu data inggih menika:

Tabel 2: Wujudipun kartu data

No.	: 1
Nama	: Bara
<i>Diferensiasi</i>	: - Kain saten ingkang kadamel kothak wonten gombykipun saking benang.
	- Cacahipun wonten sepasang.
	- Dipunginakaken wonten ing pupu.

F. Cara Nganalisis Data

Cara nganalisis data wonten ing panaliten inggih menika nganalisis data ingkang arupi nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan. Cara ingkang katindakaken inggih menika:

1. Sasampunipun data saking *observasi* lan wawan pirembagan menika dipunkempalaken. Lajeng dipundamel seratan.

2. Data dipunklompokaken saha dipunserat ing kartu data, adhedhasar nama.
3. Data ingkang sampun kempal, lajeng dipunklompokaken adhedhasar jinisipun. Klompok busana, gerak dhasar, saha gamelan.
4. Data ingkang ndhukung kajian busana, gerak dhasar, saha gamelan badhe dipunreduksi. *Reduksi* inggih menika ngurangi data ingkang boten sami, satemah angsal data ingkang akurat.
5. Data ingkang sampun dipunanggep jangkep, dipunanalisis adhedhasar teori, seserepan basa, panaliten pengamatan.

G. Keabsahan Data

Uji validitas data dipunukur ngginakaken *validitas semantik*, inggih menika ningali sepinten tebihipun data ingkang saged dipunmaknai jumbuh kaliyan *konteks* basa ingkang dipungatosaken minangka perangan ingkang gadhah susunan *internal* ingkang gadhah makna. *Validitas semantik* menika dipungginakaken kangge ningali menapa kemawon wujud data ingkang kalebet nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. *Validitas semantik* menika katindakaken kanthi ngecek asiling panaliten menapa sampun sambet kaliyan kawontenan ingkang sejatosipun ing lapangan.

Keabsahan data panaliten menika dipuntanggjawabaken lumantar *triangulasi*. *Triangulasi* inggih menika arupi salah satunggaling cara kangge nyatakaken *keabsahan* data saha cara kangge nanggjawabaken *keabsahan* data ingkang sampun dipunpanggihi. *Triangulasi* *adalah cara pemeriksaan keabsahan data yang memanfaatkan sesuatu yang lain, diluar data itu untuk keperluan*

pengecekan/ sebagai pembanding terhadap data itu (Moleong, 2010: 330).
 (=Triangulasi inggih menika cara mirsani keabsahan data ingkang manpangataken cara sanes, sajawinipun data menika kangge kabetahan ngecek utawi minangka pambandhing data ingkang sampun dipunpanggihaken).

Panaliten menika ngginakaken *triangulasi* sumber, inggih menika kanthi nyuwun *informasi* saking priyantun utawi narasumberipun. Nalika nemtokaken data, panaliti ugi nindakaken *konsultasi* kaliyan tiyang ingkang langkung mangertos bab ingkang dipuntliti. Panyerat *konsultasi* kaliyan dosen pembimbing satemah pikantuk data ingkang *valid* saha *reliabel*.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Asiling panaliten ingkang sampun katindakaken ngengingi bab reog wayang Kridha Beksa Lumaksana arupi nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan. Asiling panaliten kaandharaken adhedhasar aksara *abjad*. Busana wonten gayutanipun kaliyan kaendahaning seni. Busana gadhah manpangat inggih menika *psikis, fisik, artistik, estetik*, saha *teateral*. Busana ingkang prayogi boten namung minangka panutuping badan pambeksan, nanging minangka kaendahan *ekspresi* gerak pambeksan. Gerak dhasar dipunsebat pulo lantai. Gerak kaperang dados kalih, inggih menika gerak murni saha gerak *maknawi*.

Gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana menika ingkang ndadosaken tontonan saged gesang. Gamelan ugi ingkang dadosaken pratandha bilih tontonan reog wayang Kridha Beksa Lumaksana badhe kawiwitan. Musik wonten ing beksan boten namung iringan kemawon, ananging musik inggih menika pasangan ingkang boten saged dipuntilar. Manpangat musik wonten tiga inggih menika minangka pangiring, maringi swasana, saha *ilustrasi*. Minangka pangiring beksan, peranan musik namung ngiringi utawi pambiyantu tampiling beksan. Minangka tandha maringi swasana tegesipun musik dipunginakaken kangge biyantu swasana adhegan wonten ing beksan. Manpangat musik minangka *ilustrasi* inggih menika minangka pangiring. Asiling panaliten kaandharaken wonten ing *tabel* menika:

Tabel 3: Nama Peranganing Busana, Gerak Dhasar, Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

Perangan	Nama	<i>Diferensiasi</i>
1	2	3
Busana	Bara	<ul style="list-style-type: none"> • Kain saten ingkang kadamel kothak wonten gombyokipun saking benang. • Cacahipun wonten sepasang. • Dipunginakaken wonten ing pupu.
	Binggel	<ul style="list-style-type: none"> • Logam ingkang kadamel gelang. • Dipunginakaken wonten ing ugel-ugel suku. • Jejangkeping busana.
	Buntal	<ul style="list-style-type: none"> • Reroncenan renda utawi wol warna-warni. • Minangka jejangkeping busana. • Gantosipun rerenggan saking godhong warna-warni.
	Celana Cindhe	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru ingkang kadamel dados celana cendhak. • Minangka peranganing busana. • Kain beludru ingkang wonten motifipun cindhe utawi sekar teratai.
	Celana Polos	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru ingkang kadamel dados celana cendhak. • Minangka peranganing busana. • Kain beludru ingkang boten wonten motifipun, ananging wonten plisiripun.
	Deker	<ul style="list-style-type: none"> • Kain saten ingkang kadamel segitiga wonten <i>mote-motenipun</i>, awarni cemeng. • Minangka jejangkeping busana arupi gelang tangan. • Dipunginakaken ing tangan sisih tengen saha kiwa.
	Draperi	<ul style="list-style-type: none"> • Kain saten ingkang sampun dipunwiru, wonten plisir emasipun. • Minangka peranganing busana. • Dipunginakaken sangandhapipun jarik sisih kiwa

Salajengipun tabel 3

1	2	3
Busana	Endhong	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru ingkang kadamel dados wadhah panah wonten <i>hiasan mote-mote</i>. • Dipunginakaken wonten ing geger kanthi dipungendhong.
	Irah–irahan Gelung	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana kangge tutup mustaka. • Kadamel saking kulit. • Awujud tetironing rigma ingkang dipungelung utawi dipunukel.
	Irah–irahan Tropong	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana kangge tutup mustaka. • Kadamel saking kulit. • Awujud topong utawi mekutha.
	Irah–irahan Songkok	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana kangge tutup mustaka. • Kadamel saking kulit saha beludru. • Awujud tudhung wonten tebengipun.
	Irah–irahan Gimbal	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana kangge tutup mustaka. • Kadamel saking kulit saha benang. • Awujud topong wonten rigma gembelipun.
	Jarik Parang Barong Ageng Ceplok Gurdha	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana saking kain wonten motifipun gambar parang barong ageng saha gurdha. • Kain kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.
	Jarik Parang Barong Alit Ceplok Gurdha	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana saking kain wonten motifipun gambar parang barong alit saha gurdha. • Kain kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.
	Parang Klithik	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana saking kain wonten motifipun lerek utawi leter S. • Wujud lerekipun radi ageng saking jarik parang rusak. • Kain kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.

Salajengipun tabel 3

1	2	3
Busana	Jarik Parang Rusak	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana saking kain wonten motifipun lerek utawi leter S. • Wujud lerekipun paling alit saking sedaya jinis jarik parang. • Kain kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.
	Jarik Poleng	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana saking kain wonten motifipun kothak-kothak. • Kain kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.
	Kace	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru wonten <i>mote-mote</i> ingkang awujud setengah bunderan. • Minangka kalung ingkang dipunginakaken wonten ing jangga. • Jejangkeping busana.
	Kalung	<ul style="list-style-type: none"> • Rerenggan ing jangga ingkang kadamel saking kulit. • Awujud wulan sabit, awarni jene utawi <i>emas</i>. • Jejangkeping busana.
	Kamus	<ul style="list-style-type: none"> • Peranganing busana saking kain beludru wonten <i>mote-mote</i> ingkang awujud dawa. • Dipunginakaken kangge ngencengaken jarik utawi kangge cathok/ sabuk. • Wonten timangipun.
	Kaweng	<ul style="list-style-type: none"> • Kain wonten motifipun cindhe utawi sekar teratai. • Kain kangge jejangkeping busana. • Kain ingkang ngiket jangga saha nyilang ing ngajeng dhadha.
	Keris	<ul style="list-style-type: none"> • Logam ingkang kadamel tipis ujungipun landhep. • Wonten wrangka saha ukiranipun. • Jejangkeping busana awujud gegaman.

Salajengipun tabel 3

1	2	3
Busana	Klat bahu	<ul style="list-style-type: none"> • Rerenggan kados gelang ingkang kadamel saking kulit. • Dipunginakaken ing lengen utawi bahu. • Jejangkeping busana.
	Klinthing	<ul style="list-style-type: none"> • Logam ingkang kadamel gentha alit. • Jejangkeping busana. • Swantenipun klinthing-klinthing-klinthing.
	Praba	<ul style="list-style-type: none"> • Jejangkeping busana ingkang dipunginakaken wonten ing geger. • Kadamel saking kulit. • Minangka tetironing suwiwi.
	Rampek	<ul style="list-style-type: none"> • Kain kangge gantos jarik. • Kain wonten motifipun ingkang sampun dipundamel <i>pola</i> utawi dipunwiru. • Kain ingkang kantun dipunginakaken kangge tapihan.
	Rompi	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru saha <i>mote-mote</i> ingkang kadamel dados rangkepan busana, boten wonten lengenipun. • Minangka peranganing busana.
	Sampur	<ul style="list-style-type: none"> • Kain ingkang awujud dawa. • Kain wonten motifipun. • Kain kangge senjata saha sabetan wonten ing beksan. • Kain ingkang dipunginakaken wonten ing bangkekan.
	Setagen	<ul style="list-style-type: none"> • Kain tenunan kandel awujud dawa. • Kain kangge ngencengaken busana utawi sabuk.
	Simbar dhadha	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru wonten benangipun, kadamel minangka tetironing jambang awujud wulu. • Minangka jejangkeping busana.

Salajengipun tabel 3

1	2	3
Busana	Slempang	<ul style="list-style-type: none"> • Kain beludru wonten <i>mote-mote</i> ingkang awujud dawa. • Kangge nyelipaken endhong. • Dipunginakaken kanthi dipunsampiraken ing pundhak, dhawah ing dhadha.
	Sumping	<ul style="list-style-type: none"> • Jejangkeping busana ingkang dipunginakaken wonten ing talingan. • Kadamel saking kulit ingkang dipuntatah.
	Timang	<ul style="list-style-type: none"> • Logam ingkang dipundamel kretep, wujudipun kothak. • Minangka kancing utawi pangiketing kamus.
	Uncal	<ul style="list-style-type: none"> • Renda utawi wol ingkang kadamel bunderan kalih wonten talinipun. • Jejangkeping busana. • Dipunginakaken minangka senjata saha panutup kelamin paraga putera.
Gerak Dhasar	Ajon – ajon	<ul style="list-style-type: none"> • Gerak dhasar kangge miwiti tontonan reog. • Gerak dhasar majeng satunggal-satunggal.
	Jogedan lurus	<ul style="list-style-type: none"> • Gerak dasar ingkang lurus. • Sedaya paraga nindakaken joged kanthi lurus.
	Lumbungan ageng	<ul style="list-style-type: none"> • Gerak dhasar kanthi damel bunderan ageng. • Sedaya paraga damel bunderan.
	Lumbungan cilik	<ul style="list-style-type: none"> • Gerak dhasar kanthi damel bunderan alit. • Satunggal klompok-satunggal klompok damel bunderan.
	Bunderan angka wolu	<ul style="list-style-type: none"> • Gerak dhasar kanthi damel bunderan kados angka wolu. • Sedaya paraga damel bunderan angka wolu.
Gamelan	Bendhe	<ul style="list-style-type: none"> • Kadamel saking kuningan. • Gamelan kados gong alit. • Cacahipun wonten tiga. • Swantenipun dhing-dhing-dhing.

Salajengipun tabel 3

1	2	3
Gamelan	Dhodhog ageng	<ul style="list-style-type: none"> • Kadamel saking kajeng saha kulit. • Gamelan kados kendhang, kulitipun namung sasisih. • Wujudipun ageng. • Swantenipun dhog-dhog-dhog.
	Dhodhog cilik	<ul style="list-style-type: none"> • Kadamel saking kajeng saha kulit. • Gamelan kados kendhang, kulitipun namung sasisih. • Wujudipun alit. • Cacahipun sepasang. • Swantenipun dhog-dhog-dhog.
	Kecrek	<ul style="list-style-type: none"> • Kadamel saking kuningan. • Gamelan kados piring alit, wonten tutupipun. • Cacahipun sepasang. • Swantenipun creng-creng-creng.
	Pethunthung	<ul style="list-style-type: none"> • Kadamel saking kajeng saha kulit. • Gamelan kados kendhang, kulitipun namung sasisih. • Swantenipun thung-thung-thung.

Adhedhasar asiling panaliten ing nginggil bilih peranganing busana wonten ing reog wayang kadamel saking kain, kain beludru saha plisir, kain beludru saha benang, kain beludru saha *mote-mote*, kain saten saha benang, kain saten saha *mote-mote*, kain saten saha plisir, renda utawi wol, logam, saha kulit. Gerak dhasar wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana nedahaken gesanging manungsa ing masarakat. Gamelan wonten ing reog wayang kadamel saking kayu saha kulit, kuningan.

B. Pirembagan

Panaliten menika jumbuh kaliyan watesaning prekawis. Pramila adhedhasar saking asiling panaliten ing nginggil, saged dipuntingali nama, *makna leksikal*, saha manpangatipun peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Pirembagan ngengingi nama, *makna leksikal*, saha manpangatipun peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing ngandhap menika:

1. Peranganing Busana Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

a. Bara

Gambar 1. Bara, cacahipun sepasang. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Bara kadamel saking kain saten saha benang. Bara awujud kalih potong kain kothak ingkang wonten gombyokipun dipunginakaken ing pupu ngajeng sasampunipun ngginakaken kain. Bara cacahipun wonten sepasang. Manpangatipun bara inggih menika minangka jejangkeping busana paraga putera. Menawi dipuntingali wonten ing Baoesastra, *makna leksikal* bara inggih menika

bangsa sabuk ngangge gombyok (Baoesastra, 1939: 31). Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 3:

“Bara kain ingkang sepasang niku. Diangge ten paha.”

Bara saged dipuntegesi saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Bara inggih menika kain saten ingkang kadamel kothak wonten gombyokipun saking benang, cacahipun wonten sepasang, dipunginakaken wonten ing paha.

b. Binggel

Gambar 2. Binggel, cacahipun sepasang. (Dok. Beki, tanggal 28 April 2013)

Binggel kadamel saking logam. Cacahipun wonten sepasang. Binggel dipunginakaken wonten ing ugel – ugel suku. Wujudipun binggel inggih menika logam ingkang kadamel dados bunder tanpa pangkal awarni jene saha ujungipun minangka tandha *keabadian*. Manpangatipun binggel inggih menika minangka *aksesoris* ing ugel – ugel suku saha kamantepan. Andharan ing nginggil kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 ing ngandhap menika:

“Lajeng binggel menika wujudipun bunder boten wonten ujungipun. Diangge ten ugel – egel sikil. Warnipun jene utawi emas minangka tandha keabadian.”

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* binggel inggih menika gelang (Baoesastra, 1939: 45). Anggenipun negesi binggel menika saged katingal saking titikan utawi sipat ingkang katingal. Dipunginakaken dening paraga Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Setyaki, Gatotkaca, Suteja, Antareja, saha Baladewa. Dados binggel inggih menika jejangkeping busana, saking logam ingkang kadamel gelang, dipunginakaken wonten ing ugel-ugel suku.

c. Buntal

Gambar 3. Buntal. (Dok. Becti, tanggal 23 April 2013)

Buntal asalipun saking tembung belang buntel (buntal) ingkang tegesipun maneka warni. Buntal ingkang dipunginakaken wonten ing busana reog wayang Kridha Beksa Lumaksana menika kadamel saking renda utawi wol. Renda utawi wol ingkang warna – warni minangka gantosipun gegodhongan. Buntal samangkenipun saged kasimpen, saha saged dipunginakaken ing salajengipun. Asiling pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

“Renda namung buntal kaliyan uncal.” (CLW 1)

“Saking benang wonten buntal, uncal.” (CLW 2)

Wujudipun reroncenan renda/ wol warna – warni ingkang kadamel dados dawa dipunginakaken wonten ing *pinggang*. Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 3:

“Buntal niku ingkang dawa warna – warni, diangge ten pinggang.”

Salajengipun miturut Kawendrasusanta (1981: 167), *menyatakan bahwa buntal terbuat dari dedaunan (pandan, pupus gedhang) dan bunga – bunga beraneka warna, sehingga buntal berwujud “manca warna” merupakan lambang positif seperti halnya dengan matahari yang mempunyai berbagai macam warna.*

Pamanggih ing nginggil nedahaken bilih buntal kadamel saking gegodhongan saha sekar warna – warni ingkang gadhah tandha *positif* kadosta surya ingkang nyunari jagad raya. Manpangatipun buntal inggih menika minangka *aksesoris* saha jejangkeping busana. Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* buntal inggih menika rentengan ron utawi sekar warni – warni dipunangge rerenggan (Baoesastra, 1939: 53). Buntal menika dipunginakaken dening paraga Pengarep, Setyaki, Gatotkaca, Suteja, Antareja, Baladewa, saha Anoman. Buntal saged dipuntegesi saking titikan utawi sifat ingkang ketingal. Buntal inggih menika jejangkeping busana awujud reroncenan renda utawi wol warna-warni, minangka gantosipun rerenggan saking godhong warna-warni.

d. Celana

Celana kadamel saking kain beludru saha plisir. Wujudipun celana inggih menika kathok cendhak. Manpangatipun celana menika miturut *motif*ipun ingkang nedahaken *kedudukan*. Celana ingkang dipunginakaken wonten kalih inggih

menika celana cindhe kaliyan celana polos. Andharan menika kapendhet saking pirembagan kaliyan narasumber 1 saha 2:

“Ingkang saking beludru wonten: celana, endhong, kamus, simbar dhadha, rompi, kace, slempang.” (CLW 1)

“Sami kaliyan celana, wonten celana cindhe kaliyan polos.”

“Celana minangka kaendahan wonten rangkaian busana paraga, ugi nedahaken kedudukan.” (CLW 2)

1) Celana Cindhe

Gambar 4a. Celana Cindhe. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Cindhe inggih menika gambaran sekar lotus utawi sekar teratai ing basa India kasebut Patala ingkang gadhah teges pagesangan. Wonten ing masarakat Jawi minangka tandha keagungan saha kawibawan. Celana cindhe minangka kain kabangsawanan satemah manpangtipun minangka kaendahan rerangkening busana paraga utama/ andhel saha narapraja reog wayang. Menika saged dipuntingali saking asiling pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Cindhe menika gegambaran sekar teratai minangka tandha keagungan utawi kawibawan.”

Celana cindhe kadamel saking kain beludru ingkang dipunparingi *plisir emas*. *Emas* minangka warni *simbol* kabangsawanan. Celana cindhe dipunginakaken dening Cakil, Setyaki, Suteja, Baladewa, saha Anoman. Celana cindhe inggih menika celana cendhak kanthi *motif* cindhe saha *plisir emas* minangka rerangkening busana paraga utama putra. Menika kapendhet saking asiling pirembagan kaliyan narasumber 1:

"Mila menawi celana cindhe biasanipun wonten plisir emasipun, ugi tandha keagungan."

Andharan narasumber 1 menika sami kaliyan asiling wawan pirembagan narasumber 3, kados ing ngandhap menika:

"Kados celana cindhe niku kangge paraga narapraja. Celananipun wonten plisir emas. Menawi celana beludru menika kangge paraga alusan. Menika mbedakaken kedudukan."

Cara negesi celana cindhe saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Celana cindhe inggih menika kain beludru ingkang kadamel dados celana cendhak, minangka peranganing busana, ingkang wonten motifipun cindhe utawi sekar teratai.

2) Celana Polos

Gambar 4b. Celana Polos. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Celana polos kadamel saking kain beludru ingkang dipunparingi *plisir* pethak. Celana polos manpangatipun minangka kaendahan rerangkening busana paraga reog wayang alusan supaos ketingal gagah. Celana polos dipunginakaken dening Pengarep, Penurung, Janaka, Gatotkaca, saha Antareja. Celana polos inggih menika celana cendhak, kadamel saking kain beludru ingkang dipunparingi *plisir* pethak minangka kaendahan rerangkening busana paraga putra. Andharan ing nginggil kapendhet saking pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Celana polos menika namung diparingi manik – manik. Dipunginakaken paraga alusan kados pengarep, penurung, Gatotkaca.”

Cara negesi celana polos saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Celana polos inggih menika kain beludru ingkang kadamel dados celana cendhak, minangka peranganing busana, ingkang boten wonten motifipun, ananging wonten plisiripun.

e. Deker

Gambar 5. Deker. Cacahipun sepasang. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Deker kadamel saking kain saten wonten *mote - motenipun*. Deker wujudipun segitiga ingkang dipunginakaken wonten ing tangan sisih tengen saha kiwa. Deker ingkang dipunginakaken awarni cemeng kanthi *manik – manik* arupi *mote – mote*. Manpangatiipun deker inggih menika jejangkeping busana minangka gelang tangan. Menika saged dipuntingali saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Saking saten wonten: draperi, deker, Bara.”

“Deker niku gelang tangan. Wujudipun segitiga wonten manik – manikipun.”

Pamanggihipun narasumber 3 inggih menika:

“Deker niku gelang ingkang segitiga diangge ten tangan gen ugel – ugel.”

Deker dipunginakaken dening paraga pengarep, penurung, janaka, cakil, setyaki, burisrawa, gatotkaca, suteja, antareja, kumbakarna. Caranipun negesi deker saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Deker inggih

menika jejangkeping busana arupi gelang tangan, saking kain saten ingkang kadamel segitiga wonten *mote-motenipun*, awarni cemeng, dipunginakaken ing tangan sisih tengen saha kiwa.

f. Draperi

Gambar 6. Draperi. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Draperi kadamel saking kain saten wonten *plisir emasipun*. Wujudipun draperi inggih menika kain ingkang sampun dipunwiru, dipunginakaken sangandhaping jarik sisih kiwa. Draperi sisih ngandhapipun wonten *hiasan plisir emas*. *Emas* minangka warni *simbol* kabangsawanan. Manpangatiipun draperi inggih menika jejangkeping busana saha *aksesoris*.

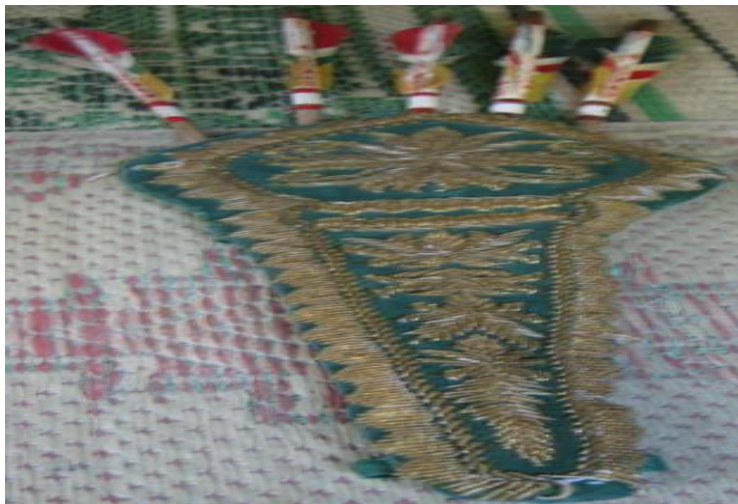
Saged ugi dipuntingali saking wawan pirembagan narasumber 1, narasumber 4:

“Menawi draperi menika kain ingkang sampun dipunwiru wonten plisir emas utawi simbol kebangsawanan. Mila draperi biasanipun paraga Janaka, Ramawijaya, Lesmana.” (CLW 1)

“Draperi kain sik wis diwiru.” (CLW 4)

Draperi dipunginakaken dening paraga Janaka, Ramawijaya. Warnipun draperi wonten ingkang abrit, pethak, saha kuning. Sedaya ugi ngginakaken *hiasan plisir emas*. Caranipun negesi draperi saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketal. Draperi inggih menika peranganing busana, saking kain saten ingkang sampun dipunwiru, wonten plisir emasipun, dipunginakaken sangandhapipun jarik sisih kiwa.

g. Endhong

Gambar 7. Endhong. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Endhong kadamel saking kain beludru wonten *mote-moten*ipun. Wujudipun kain beludru ingkang kadamel dados wadhah kangge anak panah, wonten *hiasan manik – manik*. Endhong dipunginakaken ing wingking utawi dipungendhong ing geger. Endhong dipunginakaken dening paraga Janaka, Ramawijaya. Manpangatipun endhong inggih menika papan kangge wadhah anak panah. Andharan menika kapendhet saking pirembagan kaliyan narasumber 2:

*“Ingkang kain beludru wonten celana, **endhong**, kace, kamus, rompi, simbar dhadha, slempang.”*

Pamanggih ing nginggil sami kaliyan pamanggihipun narasumber 1 saha narasumber 3:

“*Ingang saking beludru wonten: celana, **endhong**, kamus, simbar dhadha, rompi, kace, slempang.*” (CLW 1)

3) “*Endhong niku wadhah panah, nganggene digendhong ing geger.*” (CLW 3)

Pamanggih ing nginggil ugi sami kaliyan pamanggihipun narasumber 4:

“*Endhong kanggo Ramawijaya, Lesmana, Janaka.*”

Caranipun negesi endhong saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Endhong menika dipunginakaken wonten ing geger utawi dipungendhong. Endhong inggih menika jejangkeping busana saking kain beludru ingkang kadamel dados wadhah panah wonten *hiasan mote-mote*, dipunginakaken wonten ing geger kanthi dipungendhong.

h. Irah – irahan

Tembung irah – irahan kapendhet saking basa Jawi “sirah” tegesipun mustaka. Irah – irahan kadamel saking kulit. Wujudipun irah – irahan inggih menika *mahkota* ingkang dipunginakaken wonten ing sirah (mustaka). Irah–irahan kalebet jejangkeping busana minangka panutuping mustaka ingkang nedahaken *status sosial* utawi karakter. Jinisipun irah – irahan wonten warni – warni miturut paraga ingkang ngginakaken. Jinisipun irah – irahan kadosta, gelung, tropong, pogogan, gimbal, songkok. Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* irah – irahan inggih menika peprincen (perangan) ingkang ngajeng (dhuwur) (Baoesastra, 1939: 173).

Andharan ing nginggil kapendhet saking asiling pirembagan kaliyan narasumber 1:

*“Kulit wonten: **irah – irahan**, sumping, kelat bahu, kalung, praba.”*

“Inggih mbak, amargi karakter paraganipun beda – beda utawi nedahaken status sosial.”

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggihipun narasumber 2 ing ngandhap menika:

*“Ingkang kadamel saking kulit wonten **irah – irahan**, klat bahu, sumping, praba.”*

“Irah – irahan kangge tutup mustaka, minangka jejangkeping busana.”

Pamanggih narasumber 1 saha narasumber 2 menika ugi sami kaliyan pamanggihipun narasumber 3:

“Kangge mbedakke karakter kala wau.”

1) Irah – irahan Gelung

Gambar 8a. Irah – irahan Gelung. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Irah – irahan gelung minangka jejangkeping busana *simbol* saking rigma ingkang dipungelung. Irah – irahan gelung wujudipun mlengkung manginggil. Irah – irahan gelung dipunginakaken dening Janaka, Gatotkaca, Antareja, Anoman, saha Kethek. Irah – irahan gelung wonten ing kethek wonten buntutipun. Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* gelung inggih menika tataning rigma ingkang dipunukel, dipuntaleni dados satunggal (Baoesastra, 1939: 141). Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Irah – irahan menika wonten gelung dipunginakaken paraga Gatutkaca, Antareja, Janaka, Ramamijaya, lan kethek – kethek.”

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggih narasumber 3:

“Irah – irahan nggih beda – beda mbak. Wonten gelung kangge janaka, satriya alusan, kethek.”

Caranipun negesi irah-irahan gelung dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal, saha titikan ingkang sami. Irah-irahan gelung inggih menika

peranganing busana kangge tutup mustaka, kadamel saking kulit, awujud tetironing rigma ingkang dipungelung utawi dipunukel.

2) Irah – irahan Tropong

Gambar 8b. Irah – irahan Tropong. (Dok. Beki, tanggal 23 April 2013)

Wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* tropong inggih menika bangsa makutha, topong (Baoesastra, 1939: 621). Makna *leksikal* topong inggih menika bangsa makutha, topong (Baoesastra, 1939: 619). Irah – irahan tropong dipunginakaken dening Kumbakarna, Baladewa, saha Kresna. Caranipun negesi irah-irahan tropong dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal, saha titikan ingkang sami. Irah-irahan tropong inggih menika peranganing busana kangge tutup mustaka, kadamel saking kulit, awujud topong utawi mekutha. Andharan menika kapingdhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Irah – irahan tropong dipunginakaken paraga Baladewa, Rahwana, Kresna.”

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggih narasumber 3:

“Tropong kangge kumbakarna, setija, baladewa, kresna.”

3) Irah – irahan Songkok

Gambar 8c. Irah – irahan Songkok. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Irah-irahan songkok ugi dipunarani kuluk. Dipunginakaken dening Penurung utawi Pengarep. Makna *leksikal* songkok menika sambet kaliyan paraga ingkang ngginakaken. Paraga penurung utawi pengarep wonten ing reog wayang minangka paraga prajurit. Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* songkok inggih menika tudhung ingkang dipundamel bludru ing wingking ngangge tebeng (pangangge kaprajuritan) (Baoesastra, 1939: 579). Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Irah – irahan songkok dipunginakaken paraga pengarep, penurung, prajurit.”

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggih narasumber 3:

“Songkok kangge pengarep, penurung.”

Caranipun negesi irah-irahan songkok saged saking titikan ingkang ketingal saha titikan ingkang sami. Irah-irahan songkok menika wonten tebengipun, mila asring dipunginakaken kangge paraga ingkang nindakaken perangan. Dados irah-irahan songkok inggih menika peranganing busana kangge tutup mustaka, kadamel saking kulit saha beludru, awujud tudhung wonten tebengipun.

4) Irah – irahan Gimbal

Gambar 8d. Irah – irahan Gimbal. (Dok. Bekti, tanggal 28 April 2013)

Makna leksikal gimbal inggih menika gembel saha bundhet tumrap ing rigma (Baoesastra, 1939: 147). Irah-irahan gimbal minangka *simbolisasi* saking rambut gimbal utawi gembel. Irah-irahan gimbal dipunginakaken dening rampak buta, burisrawa, kumbakarna. Caranipun negesi irah-irahan songkok saged saking titikan ingkang ketingal saha titikan ingkang sami. Dados irah-irahan inggih

menika peranganing busana kangge tutup mustaka, kadamel saking kulit saha benang, awujud topong wonten rigma gembelipun. Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Irah – irahan gimbal dipunginakaken paraga buto, Burisrawa, Kumbakarna.”

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggih narasumber 3:

“Gimbal kangge buta.”

i. Jarik

Jarik kadamel saking kain. Wujudipun kain dawa, ageng, wiyar ingkang wonten *motif*ipun. Manpangatipun jarik inggih menika nedahaken sipat utawi *karakter* paraga reog wayang saha kangge bebedan. *Motif* jarik ingkang dipunginakaken wonten ing paraga reog wayang menika beda – beda. Ingkang dipunginakaken inggih menika *motif* parang barong ageng ceplok gurdha, parang barong alit ceplok gurdha, parang barong, parang rusak, saha poleng. Makna *leksikal* jarik inggih menika sinjang, nyamping, bebed, tapih (Baoesastra, 1939: 82). Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

“Ingkang saking kain wonten: jarik, rampek, kaweng, sampur, setagen.”(CLW 1)

“Ingkang kain menika jarik, kaweng, rampek, sampur, setagen.”

“Wonten jarik parang klithik, jarik parang barong gurdha, jarik poleng.

“Jarik parang klithik dipunginakaken paraga alusan. Jarik poleng kangge kethek. Poleng cemeng kangge paraga trah darah bayu wonten Anoman, Bima, Antareja. Jarik parang barong gurdha kangge raja – raja.”

“Kangge nedahaken sipat paraga.” (CLW 2)

Pamanggih narasumber 1 saha narasumber 2 menika sami kaliyan pamanggihipun narasumber 3 kados ing ngandhap menika:

“Ingkang kain onten jarik, rampek.”

“Jarike niku onten ingkang motif parang barong ageng ceplok gurdha, parang barong sedheng ceplok gurdha, parang klithik, poleng.”

“Jarik parang klithik kangge paraga alusan. Jarik parang barong gurdha kangge baladewa. Jarik poleng kangge kethek – kethek.” (CLW 3)

Jarik parang minangka salah satunggalipun *motif* jarik ingkang dipunginakaken. Makna *leksikal* jarik parang inggih menika karang, wadhas ing seganten (Baoesastra, 1939: 472). Parang asalipun saking tembung “lereng”. Lerenganipun nggambaraken garis mengandhap *diagonal*, *susunan motif*ipun *leter* S ingkang sinambungan boten pedhot. Wujud *leter* S nggambaraken ombak ing jaladri tegesipun minangka semangat ingkang boten *padham*. Jarik parang wonten parang klithik, parang rusak.

Jarik parang wonten sejarahipun, saking cariyos Sultan Agung Hanyokrokusuma. Piyambakipun tindak wonten Parangtritis, ancasipun *mengabadikan* kawontenan ing Parangtritis. Kawontenan ingkang ketingal arupi parang kaliyan ombak seganten. Satemah nuwuhaken *motif* parang rusak amargi parangipun kabelah dening ombak. *Motif parang rusak kemudian dijadikan motif kebesaran, dan hanya raja yang memakai kain motif ini* (Joko Pamungkas, 2003: 60).

1) Jarik Parang Barong Ageng Ceplok Gurdha

Gambar 9a. Jarik Parang Barong Ageng Ceplok Gurdha. (Dok. Bakti, tanggal 23 April 2013)

Barong tegesipun inggih menika keagungan. Barong ageng ukuranipun kinten – kinten 10 – 12 cm. Ageng inggih menika gedhe (Baoesastra, 1939: 4). Ceplok tegesipun coraking bathikan awangun bunderan utawi sekar-sekaran (Baoesastra, 1939: 636). Gurdha saking tembung garudha tegesipun peksi titihanipun Bathara Wisnu, utawi bangsa peksi bidho ageng (Baoesastra, 1939: 133). Jarik ingkang *motif*ipun parang barong ageng ceplok gurdha dipunginakaken dening raja ageng utawi raja sebrang ingkang gagah kadosta Dasamuka. Dados jarik parang barong gedhe ceplok gurdha inggih menika kain wonten motifipun gambar parang barong ageng saha gurdha, kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 4 saha narasumber 5:

“Jarik parang barong ageng ceplok gurdha dianggo ratu sebrang kados Dasamuka.” (CLW 4)

“Parang barong ageng ngge ratu sebrang, Dasamuka.” (CLW 5)

2) Jarik Parang Barong Alit Ceplok Gurdha

Gambar 9b. Jarik Parang Barong Alit Ceplok Gurdha. (Dok. Beki, tanggal 23 April 2013)

Barong alit ukuranipun kinten – kinten 8 – 10 cm. Cilik inggih menika alit, boten ageng (Baoesastra, 1939: 638). Ceplok tegesipun coraking bathikan awangun bunderan utawi sekar-sekaran (Baoesastra, 1939: 636). Gurdha saking tembung garudha tegesipun manuk titihane Bathara Wisnu, utawa bangsa peksi titihanipun Bathara Wisnu, utawi bangsa peksi bidho ageng (Baoesastra, 1939: 133). Jarik ingkang *motif*ipun parang barong alit ceplok gurdha dipunginakaken

dening Baladewa, Gatotkaca, saha Duryudana. Dados jarik parang barong alit ceplok gurdha inggih menika kain wonten motifipun gambar parang barong alit saha gurdha, kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 4 saha 5:

“Jarik parang barong cilik ceplok gurdha dianggo Baladewa, Gatotkaca.”

(CLW 4)

“Parang barong alit ngge Baladewa, Gatutkaca.” (CLW 5)

3) Jarik Parang Klithik

Gambar 9c. Jarik Parang Klithik. (Dok. Beki, tanggal 23 April 2013)

Kadamel saking kain. Jarik ingkang *motifipun* parang klithik dipunginakaken dening ksatria – ksatria gagah kadosta Ramawijaya, Lesmana. Wujud lerekipun radi ageng saking jarik parang rusak. Caranipun negesi jarik parang klithik saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados jarik parang klithik inggih menika kain wonten motifipun lerek utawi leter

S, wujud lerekipun radi ageng saking jarik parang rusak kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 2 saha narasumber 3:

“Jarik parang klithik dipunginakaken paraga alusan.” (CLW 2)

“Jarik parang klithik kangge paraga alusan.” (CLW 3)

Pamanggih ing nginggil sami kaliyan pamanggihipun narasumber 4 saha narasumber 5:

“Jarik parang klithik dianggo Ramawijaya, Lesmana.” (CLW 4)

“Parang klithik ngge Ramawijaya, Lesmana.” (CLW 5)

4) Jarik Parang Rusak

Gambar 9d. Jarik Parang Rusak. (Dok. Bkti, tanggal 23 April 2013)

Jarik kadamel saking kain. Jarik ingkang *motif*ipun parang rusak dipunginakaken dening ksatria – ksatria alusan kadosta Yudistira, Janaka, Nakula, saha Sadewa. Wujud lerekipun paling alit saking sedaya jinis jarik parang. Cara negesi jarik parang rusak saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang

ketingal. Dados jarik parang rusak inggih menika kain wonten motifipun lerek utawi leter S, wujud lerekipun paling alit saking sedaya jinis jarik parang, kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 3, narasumber 4, saha narasumber 5:

“Jarik parang rusak nggih kangge paraga alusan.” (CLW 3)

“Jarik parang rusak dianggo Yudistira, Janaka.” (CLW 4)

“Parang rusak ngge Yudistira, Nakula, Sadewa.” (CLW 5)

5) Jarik Poleng

Gambar 9e. Jarik Poleng. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Jarik ingkang *motifipun* poleng dipunginakaken dening paraga Kethek, Anoman, Werkudara, saha Antareja. Jarik poleng dawanipun 2 meter, wiyaripun 1,5 meter. Wujud kothakan alitipun kinten – kinten 5 centimeter. Warninipun poleng dipunjumbuhaken kaliyan paraganipun. Paraga kethek abrit ngginakaken poleng warni pethak-abrit. Paraga kethek ijem ngginakaken poleng warni pethak-

ijem. Paraga kethek cemeng ngginakaken poleng warni pethak-cemeng. Paraga kethek kuning ngginakaken poleng warni pethak-kuning. Paraga Anoman ngginakaken poleng blang bintulu aji ingkang awarni cemeng, pethak, abrit, ijem, saha kuning. Poleng menika dipunginakaken kaliyan trah bayu inggih menika Anoman, Bima. Andhara menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 2, narasumber 3, saha narasumber 5:

“ *Poleng bintulu aji kangge paraga trah darah bayu wonten Anoman, Bima, Antareja.*” (CLW 2)

“*Jarik poleng kangge kethek – kethek.*” (CLW 3)

“*Poleng ngge Anoman, kethek – kethek.*” (CLW 5)

Miturut Soekarno (1992: 130) warni poleng blang bintulu aji gadhah teges inggih menika warni cemeng tegesipun kabecikan, adil, saha kekal. Warni ijem tegesipun pepinginan saha kemelikan inggih menika *nafsu* pepinginan saha raos pengin gadhah. Warni abrit tegesipun watak saha *tabiat* remen duka, saha *tamak*. Warni kuning tegesipun watak utawi *tabiat* ngutamiaken *nafsu* asmara utawi *nafsu birahi*. Warni pethak tegesipun resik, boten wonten dosanipun, remen damel amal saha darma kebajikan. Cara negesi jarik parang rusak dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Jarik poleng inggih menika kain wonten motifipun kothak-kothak, kangge nyampingan, bebedan, utawi tapihan.

j. Kace

Gambar 10. Kace. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Kace kadamel saking kain beludru ingkang dipunparingi *mote-motenipun*. Wujudipun kace inggih menika kain separo bunderan. Manpangatiipun kace inggih menika minangka *aksesoris* ingkang dipunginakaken ing jangga paraga putera gagah, para dewa, sarta raseksa. Andharan menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, saha narasumber 3:

“Kace utawi kalung saking kain wujudipun setengah bunderan. Biasanipun wonten hiasan manik – manik. Kace minangka aksesoris paraga putera gagah, dewa, raseksa.” (CLW 1)

“Kace niku kalung saking kain, wujudipun setengah lingkaran.” (CLW 3)

Cara negesi kace saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal. Dados kace inggih menika kain beludru ingkang awujud separo bunderan kangge kalung, dipunginakaken ing jangga.

k. Kalung

Gambar 11. Kalung. Wujudipun wulan sabit. (Dok. Bakti, tanggal 23 April 2013)

Kalung kadamel saking kulit. Wujudipun wulan sabit. Warnipun jene/emas. Manpangatipun kalung inggih menika minangka *aksesoris* ing jangga. *Aksesoris* menika gadhah teges minangka kekajengan “*harapan*”. Menika saged dipuntingali saking asiling pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 5:

“Kalung wujudipun wulan sabit warnipun jene utawi emas. Gadhah teges kekajengan utawi harapan.”

“Kalung wujud wulan tumanggal utawi wulan sabit.” (CLW 5)

Pamanggih narasumber 1 menika ngandharaken bilih manungsa dipunkajengaken kagungan watak/ sipat kadosta wulan). Wulan saged maringi sunar kabagyan, katentreman, saha *kedamaian*. Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* kalung inggih menika rerenggan kaya dene rante emas lan sapanunggalanipun. kaetrap ing gulu (Baoesastra, 1939: 182). Dipunginakaken

dening Janaka, Antareja, saha paraga puteri. Cara negesi kalung saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal, wujudipun, saha tegesipun. Dados kalung inggih menika jejangkeping busana, arupi rerenggan ing jangga ingkang kadamel saking kulit, awujud wulan sabit, awarni jene utawi *emas*.

1. Kamus

Gambar 12. Kamus. (Dok. Bekt, tanggal 28 April 2013)

Kamus kadamel saking kain beludru saha *mote-mote*. Adat sabenipun panganggenipun kamus menika kaliyan timang. Wujudipun kados cathok ingkang dipunparingi hiasan border saha wonten logam ing ujungipun minangka pangiket. Manpangatipun kamus inggih menika jejangkeping busana, saha kangge ngencengaken jarik utawi kangge cathok. Menawi wonten baoesastra makna *leksikal* kamus inggih menika sabuk ingkang dipundamel lulang, bludru lan sapanunggalanipun. ngangge timang (Baoesastra, 1939: 184). Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

*“Ingkang saking beludru wonten: celana, endhong, **kamus**, simbar dhadha, rompi, kace, slempang”.*

“Kamus kangge ngiket utawi cathokan mila dipunsukani timang utawi pangiketipun”. (CLW 1)

“Lajeng ingkang kain beludru wonten celana, endhong, kace, kamus, rompi, simbar dhadha, slempang”. (CLW 2)

Kamus dipunginakaken dening paraga Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Setyaki, Burisrawa, Gatotkaca, Suteja, Antareja, Baladewa, Buta, Kethek, Anoman, saha Kumbakarna. Cara negesi kamus saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados kamus inggih menika peranganing busana saking kain beludru wonten *mote-mote* ingkang awujud dawa, dipunginakaken kangge ngencengaken jarik utawi kangge cathok/ sabuk, wonten timangipun.

m. Kaweng

Gambar 13. Kaweng. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Kaweng kadel saking kain. Kaweng wonten *motif*ipun cindhe. Makna *leksikal* kaweng inggih menika kacu, tali, lan sapanunggalanipun ingkang dipunkalungaken ing jangga ngantos jaja (Baoesastra, 1939: 194). Wujudipun kaweng inggih menika kain dawa, alit ingkang dipunginakaken ngiket jangga saha nyilang ing ngajeng dhadha. Manpangatiipun kaweng inggih menika minangka

aksesoris saha jejangkeping busana paraga putera. Andharan menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 kaliyan narasumber 2:

*“Ingkang saking kain wonten: jarik, rampek, **kaweng**, sampur, setagen”.*

“Kaweng menika kacu ingkang dawa kados tali. Biasane dipunginakaken nyilang ing ngajeng dhadha kangge aksesoris”. (CLW 1)

*“Ingkang kain menika jarik, **kaweng**, rampek, sampur, setagen”. (CLW 2)*

Cara negesi kaweng saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang katingal. Dados kaweng inggih menika kain wonten motifipun cindhe utawi sekar teratai, minangka jejangkeping busana, ingkang ngiket jangga saha nyilang ing ngajeng dhadha. Kaweng dipunginakaken dening Suteja, Baladewa, Anoman.

n. Keris

Gambar 14: Keris. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Keris kadamel saking logam. Makna *leksikal* keris inggih menika sesebatan gegaman landhep mawi wrangka lan ukiran (Baoesastra, 1939: 214).

Wujudipun logam ingkang dipundamel tipis ujungipun landhep. Keris adatipun dipunparingi oncen sekar melati saha mawar. Manpangatipun keris inggih menika minangka senjata. Dipunginakaken dening Pengarep, Janaka, Cakil, Setyaki, Burisrawa, Gatotkaca, Suteja, Antareja, saha Baladewa. Cara negesi keris saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados keris inggih menika gegaman saking logam ingkang kadamel tipis ujungipun landhep, wonten wrangka saha ukiranipun.

Andharan menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, saha narasumber 5:

“Logam wonten: keris, binggel, timang, klinthing.” (CLW 1)

“Keris kanggo Ramawijaya, Lesmana, Pengarep, Penurung.” (CLW 5)

o. Klat Bahu

Gambar 15. Klat Bahu. Wujudipun sepasang. (Dok. Bkti, tanggal 23 April 2013)

Klat bahu kadamel saking kulit. Wujudipun gelang ingkang dipunginakaken ing lengen “*bahu*”. Manpangatipun klat bahu inggih menika *aksesoris* wonten ing lengen. Klat bahu wonten kalih wujud inggih menika awujud peksi kaliyan buto. Paraga puteri ngginakaken klat bahu ingkang awujud peksi ingkang dipunparingi manik – manik. Pamilihing klat bahu ingkang awujud peksi menika nedahaken sipat alus utawi lembut. Paraga putera ngginakaken klat bahu ingkang awujud tatahan buto ingkang dipunparingi *hiasan* kertep. Pamilihing klat bahu ingkang awujud tatahan buto menika nedahaken sipat *ketegasan* utawi sipat satriya.

Makna *leksikal* klat bahu inggih menika Bangsa gelang ing bau (Baoesastra, 1939: 203). Cara negesi klat bahu saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados klat bahu inggih menika jejangkeping busana arupi rerenggan kados gelang ingkang kadamel saking kulit, dipunginakaken ing lengen utawi bahu. Dipunginakaken dening Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Setyaki, Burisrawa, Gatotkaca, Suteja, Antareja, Baladewa, Buto, Kethek, Anoman, saha Kumbakarna. Andharan wonten ing nginggil saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 kaliyan narasumber 2:

“*Logam wonten: keris, binggel, timang, klinthing*”. (CLW 1)

“*Kuningan wonten klinthing, keris, binggel*”. (CLW 2)

p. Klinthing

Gambar 16. Klinthing. Cacahipun sepasang. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Klinthing kadamel saking logam. Wujudipun bunderan alit-alit dipunginakaken ing sikil sisih tengen saha kiwa, ingkang swantenipun klinthing – klinthing. Manpangatiipun klinthing inggih menika nedahaken sipat lucu wonten ing paraga. Dipunginakaken dening Buto, Kethek, Anoman, saha Kumbakarna. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 kaliyan narasumber 2:

“Logam wonten: keris, binggel, timang, klinthing”. (CLW 1)

“Kuningan wonten klinthing, keris, binggel”.

“Klinthing niki kados gotri, kangge sipat lucu”. (CLW 2)

Menawi wonten ing Baoesastra makna *leksikal* klinthing inggih menika Gentha alit, bel (Baoesastra, 1939: 230). Cara negesi klinthing saged dipuntingali tetironing swanten. Dados klinthing minangka jejangkeping busana, saking logam ingkang kadamel gentha alit, swantenipun klinthing-klinthing-klinthing.

q. Praba

Gambar 17. Praba. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Praba kadamel saking kulit. Makna *leksikal* praba inggih menika rerengganing wayang ing sawingkingipun geger (sami kaliyan gambar suwiwi) (Baoesastra, 1939: 508). Wujudipun praba menika arupi suwiwi, dipunginakaken wonten ing geger. Manpangatipun praba inggih menika minangka *simbol* paraga ingkang ngginakaken gadhah perbawa utawi sunar. Praba ugi minangka tandha keagungan. Dipunginakaken dening Gatotkaca, Suteja, Antareja, saha Baladewa. Dados praba inggih menika jejangkeping busana ingkang dipunginakaken wonten ing geger, kadamel saking kulit, minangka tetironing suwiwi. Andharan ing nginggil dipunpendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

1) “Kulit wonten: irah – irahan, sumping, kelat bahu, kalung, praba”. (CLW

“Ingkang kadamel saking kulit wonten irah – irahan, klat bahu, sumping, praba”. (CLW 2)

r. Rampek

Gambar 18. Rampek. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Rampek inggih menika kain wonten *motifipun* ingkang sampun dipunwiru minangka gantosipun jarik. Dipunginakaken minangka gantosipun jarik. Rampek dipunginakaken dening burisrawa, kumbakarna, buto. Cara negesi rampek saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal. Dados rampek inggih menika kain kangge gantos jarik, wonten *motifipun* ingkang sampun dipundamel *pola* utawi dipunwiru, kanton dipunginakaken kangge tapihan. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 2, saha narasumber 3:

“Ingkang saking kain wonten: jarik, rampek, kaweng, sampur, setagen”.

“Rampek niku jarik ingkang sampun dipunwiru. Gantose jarik mbak”.
(CLW 1)

“Ingkang kain menika jarik, kaweng, rampek, sampur, setagen”. (CLW 2)

“Ingkang kain onten jarik, rampek”. (CLW 3)

s. Rompi

Gambar 19. Rompi. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Rompi kadamel saking kain beludru saha *mote-mote*. Wujudipun rompi kangge rangkepan busana ing sisih njawi. Manpangatipun rompi inggih menika kangge rerangkeping busana. Rompi ingkang dipunginakaken dening Pengarep saha Penurung menika dipunwastani rompi biasa. Rompi ingkang dipunginakaken dening Gatotkaca dipunwastani kotang antrakusuma. Rompi ingkang dipunginakaken Antareja dipunwastani rompi bintang. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

“Ingkang saking beludru wonten: celana, endhong, kamus, simbar dhadha, rompi, kace, slempang”.

“Rompi utawi rangkepan klambi dipunginakaken paraga pengarep, penurung, Gatotkaca”. (CLW 1)

“Lajeng ingkang kain beludru wonten celana, endhong, kace, kamus, rompi, simbar dhadha, slempang”. (CLW 2)

Menawi wonten ing Baoesastra, *makna leksikal* rompi inggih menika bangsa klambi rangkepan (Baoesastra, 1939: 535). Cara negesi rompi saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados rompi inggih menika peranganing busana saking kain beludru saha *mote-mote* ingkang kadamel dados rangkepan busana, boten wonten lengenipun, saha wonten bintangipun. Rompi ugi dipunsebat klambi rangkepan amargi dipunginakaken kangge ngrangkepi busana.

t. Sampur

Gambar 20. Sampur Gendala Giri. (Dok. Beki, tanggal 28 April 2013)

Sampur kadamel saking kain. Wujudipun kain dawa ingkang *motif*ipun cindhe saha gendalagiri. Manpangatiipun sampur inggih menika kangge senjata saha sabetan wonten ing beksan. Sampur ingkang *motif*ipun cindhe menika arupi gambaran sekar lotus utawi sekar teratai ingkang gadhah teges pagesangan. Salajengipun sampur ingkang *motif*ipun gendalagiri menika arupi gambaran giri utawi gunung ing sisih ujungipun sampur. Dipunginakaken dening Pengarep,

Penurung, Janaka, Cakil, Setyaki, Burisrawa, Gatotkaca, Suteja, Antareja, Baladewa, Buto, Kethek, Anoman, saha Kumbakarna.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 2, saha narasumber 5:

*“Ingkang saking kain wonten: jarik, rampek, kaweng, **sampur**, setagen”.*

“Sampur niku wonten cindhe kaliyan gendalagiri. Wonten ing beksan, sampur menika kangge senjata saha sabetan. Paraga ingkang ngginakaken sampur kados Gatotkaca, Suteja, buto, kethek, Kumbakarna”.

“Gendalagiri niku ingkang wonten motif gunung, lajeng ngandhapipun polos”. (CLW 1)

*“Ingkang kain menika jarik, kaweng, rampek, **sampur**, setagen”.* (CLW 2)

“Sampur niku dawa, onten werni kalih gendala giri kalih cindhe lan gendala giri. Cindhe niku wujud kembang teratai, gendala giri wujud gambar segitiga minangka lambang gunung.” (CLW 5)

Menawi wonten ing Baoesastra, *makna leksikal* sampur inggih menika sondher (dipunkalungaken utawi dipunubedaken ing bangkekan) (Baoesastra, 1939: 543). Cara negesi sampur saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados sampur inggih menika Kain ingkang awujud dawa, wonten motifipun, kangge senjata saha sabetan wonten ing beksan, dipunginakaken wonten ing bangkekan.

u. Setagen

(a)

(b)

Gambar 21a. Setagen Cindhe. 21b. Setagen Polos. (Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Setagen kadamel saking kain. Setagen menika wonten kalih inggih menika polos kaliyan cindhe. Wujudipun kain dawa, kandel ingkang dipunginakaken kangge talining jarik. Manpangatiipun setagen inggih menika kangge ngencengaken busana ing padharan. Setagen cindhe menika arupi gambaran sekar

lotus utawi sekar teratai ingkang gadhah teges pagesangan. Setagen ingkang polos menika wonten ingkang awarni cemeng, pethak. Dipunsebat setagen polos amargi boten wonten *motif*ipun. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 2, saha narasumber 3:

*“Ingkang saking kain wonten: jarik, rampek, kaweng, sampur, **setagen**”.*

“Setagen wonten kalih, motif cindhe kaliyan polos”. (CLW 1)

*“Ingkang kain menika jarik, kaweng, rampek, sampur, **setagen**”.* (CLW 2)

“Setagen niku nggih wonten setagen polos kaliyan setagen cindhe”. (CLW 3)

Menawi wonten ing Baoesastra, *makna leksikal* setagen inggih menika sabuk ingkang dipundamel bakal tenunan kandel (Baoesastra, 1939: 560). Cara negesi setagen saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados setagen inggih menika kain ingkang awujud dawa, kandel minangka talining jarik utawi kangge ngencengaken busana ing padharan, jinisipun wonten ingkang polos kaliyan cindhe.

v. Simbar Dhadha

Gambar 22. Simbar Dhadha. (Dok. Beki, tanggal 28 April 2013)

Simbar dhadha kadamel saking kain beludru saha benang. Wujudipun kain beludru ingkang karangke dados tetironing jambang saha awujud wulu. Manpangatipun simbar dhadha inggih menika minangka *aksesoris* tetironing jambang saha jejangkeping busana. Simbar dhadha dipunginakaken dening paraga putera gagah. Simbar dhadha adatipun awarni cemeng, ananging wonten ugi simbar dhadha ingkang awujud wulu-wulu ingkang mliginipun dipunginakaken dening para kethek ingkang warninipun ugi miturut paraganipun. Simbar dhadha ingkang dipunginakaken Anoman awarni pethak amargi Anoman awujud kethek putih. Simbar dhadha ingkang dipunginakaken Subali, Sugriwa awarni abrit amargi Subali, Sugriwa awujud kethek abrit.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking asiling wawan
pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

*“Ingkang saking beludru wonten: celana, endhong, kamus, **simbar dhadha**, rompi, kace, slempang”.*

“Simbar dhadha menika tetironing jambang wujudipun wulu – wulu. Dipunginakaken dening paraga kethek utawi buto. Mila warninipun simbar dhadha wonten ingkang cemeng, abrit, pethak, ijo, kuning, biru. Miturut paraganipun”. (CLW 1)

*“Lajeng ingkang kain beludru wonten celana, endhong, kace, kamus, rompi, **simbar dhadha**, slempang”.* (CLW 2)

Menawi wonten ing Baoesastra, makna leksikal simbar dhadha inggih menika Rigma ingkang tuwuh ing jaja (Baoesastra, 1939: 563). Cara negesi simbar dhadha saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados simbar dhadha inggih menika kain beludru saha benang ingkang kadamel dados tetironing jambang, awujud wulu saha minangka jejangkeping busana ingkang dipunginakaken dening paraga putera gagah, paraga kethek, saha buta.

w. Slempang

Gambar 23. Slempang. Dok. Bkti, tanggal 28 April 2013)

Slempang kadamel saking kain beludru saha *mote-mote*. Wujudipun kain dawa, alit ingkang dipunparingi *mote – mote*. Manpangatipun slempang inggih menika kangge nyelipaken endhong. Caranipun ngangge inggih menika dipunsampiraken ing pundhak, ingkang sisih geger kangge nyelipaken endhong, lajeng ujung ngajengipun niba ing dhadha. Dipunginakaken dening Janaka, Ramawijaya, saha Lesmana. Andharan menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Slempang niku ugi namung aksesoris. Manpangatipun kangge nyelipaken endhong. Caranipun ngangge dipunsampiraken pundhak lajeng ing dhadha. Wujudipun kain dawa dipunparingi mote – mote.”

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* slempang inggih menika lulang (samir, cita, lan sapanunggalanipun) ingkang dipunsampiraken ing pundhak lajeng ing jaja (Baoesastra, 1939: 567). Caranipun negesi slempang saged saking titikan ingkang ketingal. Dados slempang inggih menika kain beludru ingkang kadamel dawa wonten *mote-motenipun*, dipunginakaken kangge nyelipaken utawi nylempangaken endhong.

x. Sumping

Gambar 24. Sumping. Cacahipun sepasang. (Dok. Bakti, tanggal 23 April 2013)

Sumping kadamel saking kulit. Wujudipun *aksesoris* ingkang dipuntatah dipunginakaken wonten ing talingan “*kuping*”. Cacahipun wonten sepasang. Manpangatiipun sumping inggih menika minangka jejangkeping busana saha *aksesoris* wonten ing talingan. Adatipun sumping dipunginakaken dening paraga alusan. Andharan menika saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 2, saha narasumber 4:

“*Biasanipun dipunginakaken paraga alusan.*” (CLW 1)

“*Inkang kadamel saking kulit wonten irah – irahan, klat bahu, sumping, praba.*”

“*Kulit wonten irah – irahan, praba, kalung, sumping, klat bahu.*” (CLW 4)

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* sumping inggih menika rerengganing talingan (awujud lulang tatahan, lan sapanunggalanipun. dipunkolongaken ing talingan) (Baoesastra, 1939: 573). Caranipun negesi

sumping saged saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados sumping inggih menika jejangkeping busana kadamel saking kulit ingkang dipuntatah dipunginakaken wonten ing talingan minangka gantosipun anting.

y. Timang

Gambar 25. Timang. (Dok. Bakti, tanggal 28 April 2013)

Timang kadamel saking logam. Wujudipun logam ingkang kadamel kothak dipunparingaken ing ujungipun kamus minangka pangiketipun kamus. Manpangatipun timang inggih menika minangka kancing utawi pangiketing kamus. Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* timang inggih menika cathokaning epek, kretep (Baoesastra, 1939: 606). Caranipun negesi timang saged saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados timang inggih menika logam ingkang kadamel dados thothokan minangka kancing utawi pangiketipun kamus.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking assiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

*“Logam wonten: keris, binggel, **timang**, klinthing”.*

“Kamus kangge ngiket utawi cathokan mila dipunsukani timang utawi pangiketipun.”

z. Uncal

Gambar 26. Uncal. (Dok. Bekti, tanggal 28 April 2013)

Uncal kadamel saking renda utawi wol ingkang kadamel niba mengandhap ngantos dumugi dengkul. Manpangatipun minangka jejangkeping busana saha senjata utawi piranti kangge *bertahan*. Dipunginakaken dening paraga Janaka, Cakil, Kethek. Cara negesi uncal saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal. Dados uncal inggih menika jejangkeping busana saking renda utawi wol awujud bunderan kalih wonten talinipun, cacahipun sepasang, dipunginakaken minangka senjata saha panutup kelamin paraga putera. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 4, saha narasumber 5:

“*Renda namung buntal kaliyan uncal.*” (CLW 1)

“*Renda wonten buntal, uncal.*” (CLW 4)

“*Uncal jaman riyin kangge pengaman alat kelamin paraga kakung.*” (CLW 5)

2. Gerak Dhasar Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

a. Ajon – Ajon

Gambar 27. Ajon – Ajon. (Dok. Bakti, tanggal 27 Mei 2013)

Ajon – ajon menika saking tembung ajon ingkang nglampahi ewah – ewahan dados dwilingga wantah. Gerak ajon – ajon menika manpangatnipun kangge miwiti tontonan reog wayang. Dipunsebut ajon – ajon amargi para paraga menika nindakaken mlampah majeng. Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Gerak utama wonten: ajon – ajon menika gerak maju satunggal – satunggal saking paraga ngajeng piyambak ngantos mburi piyambak. Ancasipun kangge miwiti reog.”

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggihipun narasumber 2, saha narasumber 3 ing ngandhap menika:

“Ajon – ajon niku kangge miwiti reog.”

“Ajon – ajon niku paraga maju urut saking pengarep ngantos ingkang paling wingking. Menawi barisipun alusan nggih saking pengarep, ngantos dumugi kethak putih. Baris satunggalipun saking pengarep ngantos dumugi Rahwana.” (CLW 2)

“Ajon – ajon niku ngge nglekasi.”

“Menawi ajon – ajon niku sami kaliyan maju, saking tembung ajon. Paragane maju urut.” (CLW 3)

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* tembung ajon inggih menika giliran (e kanggo maju). (Baoesastra, 1939: 3). Caranipun negesi saged dipuntingali saking titikan utawi sipat ingkang ketingal. Dados ajon – ajon inggih menika ebahing paraga reog kanthi majeng satunggal – satunggal, ancasipun kangge miwiti reog.

b. Jogedan Lurus

Gambar 28. Jogedan Lurus. (Dok. Bkti, tanggal 27 Mei 2013)

Jogedan kapendhet saking tembung jogged angsal panambang –an. Wujudipun jogedan lurus inggih menika paraga saben baris nindakaken jogedan kanthi lempeng utawi *lurus*. Baris 1: saking pengarep – kethek. Baris 2: saking pengarep – buta. Gerak jogedan lurus menika gadhah manpangat nedahaken bilih wonten ing masarakat menika wonten kelompok masarakat ingkang gadhah sifat sae, saha sifat ala. Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Jogedan lurus menika joged lurus saking pengarep ngantos kethek utawi saking pengarep ngantos buto.” (CLW 1)

Pamanggih narasumber 1 menika sami kaliyan pamanggihipun narasumber

2, saha narasumber 3 ing ngandhap menika:

“Lajeng ingkang pokok niku jogedan lurus kinten – kinten ping kalih nembe mlebet lumbungan gedhe.”

“Jagoden lurus nggih namung njoged nanging posisinipun lurus.” (CLW 2)

“Ajon – ajon niku ngge nglekasi, lajeng diteruske jogedan lurus saking ngajeng ngantos mburi piyambak. Menika urut saben kelompok.”

“Jogedan lurus niku joged lurus.” (CLW 3)

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* joged inggih menika solah bawa sing tinata manut wiramaning gendhing (Baoesastra, 1939: 98). Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* lurus inggih menika lempeng (lenceng) sarta alus (Baoesastra, 1939: 280). Cara negesi jogedan lurus saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal. Dados jogedan lurus inggih menika joged lurus saben larik saking pengarep ngantos paraga ingkang wingking.

c. Lumbungan Ageng

Gambar 29. Lumbungan Ageng. (Dok. Bakti, tanggal 27 Mei 2013)

Lumbungan ageng menika saking tembung lumbungan kaliyan ageng. Tembung lumbungan kapendhet saking tembung lumbung angsal panambang -an. *Makna leksikal* tembung lumbung inggih menika omah sing dianggo simpen pari, engg. srumbungan kadokok ing gandhok lan sapanunggalanipun. dianggo wadah pari (Baoesastra, 1939: 278). *Makna leksikal* tembung ageng inggih menika gedhe (Baoesastra, 1939: 4). Wujudipun lumbungan ageng inggih menika sedaya paraga damel bunderan ageng. Andharan menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Lumbungan saking tembung lumbung utawi wadhah beras jaman rumiyin. Wujudipun bunder, tujuanipun beras disimpen ing lumbung supados gesang ing samangkenipun saged mulya, boten kekirangan bahan pangan”.

Gerak lumbungan ageng menika gadhah manpangat nedahaken bilih wonten ing masarakat ageng menika kedah wonten musyawarah kangge mbahas kawontenan salebeting bebrayan ageng supados titi wanci ing sangajengipun saged langkung prayoga. Manpangat lumbungan menika sambet kaliyan wujudipun inggih menika bunder ingkang ateges wis golong rembuge, wis tetep niate (Baoesastra, 1939: 53). Lumbungan ageng menika ngrembag kawontenan gesanging masarakat saha niat supados pagesangan ing tembe mburinipun saged langkung prayoga.

Andharan ing nginggil menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1 saha narasumber 2:

“Dilajengke lumbungan gedhe. Menika tegesipun sedaya manungsa kedah nyawiji. Manungsa salebeting gesang ing masarakat menika menawi wonten perkawis – perkawis kedah dipunmusawarahaken.” (CLW 1)

“Lumbungan ageng, sedaya paraga damel bunderan. Lumbungan ageng niku rembagan ingkang gedhe, sedaya paraga terlibat.” (CLW 2)

Saking asiling wawan pirembagan kaliyan para narasumber, mila anggenipun negesi lumbungan ageng saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal. Dados lumbungan ageng inggih menika salah satunggaling gerak ingkang pokok wonten ing reog, ingkang wujudipun sedaya paraga damel bunderan ageng ingkang nedahaken musawarah ageng ing masarakat.

d. Lumbungan Cilik

Gambar 30. Lumbungan Cilik. (Dok. Beki, tanggal 27 Mei 2013)

Lumbungan cilik menika saking tembung lumbungan kaliyan cilik. Tembung lumbungan kapendhet saking tembung lumbung angsal panambang -an. *Makna leksikal* tembung lumbung inggih menika omah sing dianggo simpen pari, engg. srumbungan kadokok ing gandhok lan sapanunggalanipun. dianggo wadah pari (Baoesastra, 1939: 278). *Makna leksikal* tembung cilik inggih menika alit, ora gedhe (Baoesastra, 1939: 638). Wujudipun lumbungan alit inggih menika damel

bunderan alit miturut barisipun utawi klompokipun. Andharan menika kapendhet saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Lumbungan saking tembung lumbung utawi wadhah beras jaman rumiyin. Wujudipun bunder, tujuanipun beras disimpen ing lumbung supados gesang ing samangkenipun saged mulya, boten kekurangan bahan pangan”.

Gerak lumbungan cilik/ alit menika gadhah manpangat nedahaken bilih salebeting masarakat wonten kedadosan ingkang saged nuwuhaken bedanipun pamrayogi satemah kelompok masarakat menika mlampah piyambak – piyambak salajengipun damel musyawarah alit. Manpangat lumbungan menika sambet kaliyan wujudipun inggih menika bunder ingkang ateges wis golong rembuge, wis tetep niate (Baoesastra, 1939: 53). Wonten ing lumbungan cilik menika ngrembag niat madeg klompok piyambak – piyambak. Andharan menika saged dipuntingali saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Mila lajeng dados lumbungan cilik utawi musyawarah cilik saben kelompok. Saking musyawarah cilik menika malah nuwuhaken pamanggih ingkang beda utawi perselisihan”.

Pamanggihipun narasumber 1 ing nginggil sami kaliyan pamanggihipun narasumber 2 kaliyan narasumber 3:

“Dilajengke lumbungan cilik, ndamel bunderan cilik. Paraga ingkang gadhah sipat ala kaliyan ingkang gadhah sipat sae damel bunderan piyambak – piyambak”.

“Ananging musawarah gedhe menika boten wonten asilipun, malah ndadosaken masarakat menika pecah dados kalih kelompok ingkang diwastani kelompok kanthi sipat sae, kaliyan kelompok kanthi sipat ala. Lajeng kelompok – kelompok menika musawarah piyambak – piyambak”. (CLW 2)

“Menawi lumbungan cilik, paraga saben baris damel bunderan piyambak – piyambak”.

“Lajeng rembagan cilik manut kelompokipun”. (CLW 3)

Saking asiling wawan pirembagan kaliyan para narasumber, mila anggenipun negesi lumbungan cilik saged dipuntingali saking titikan ingkang ketingal. Dados lumbungan cilik inggih menika wujud saking gerak ing reog, paraga saben larik damel bunderan cilik ingkang nedahaken musawarah alit ing klompokipun piyambak – piyambak.

e. Bunderan Angka Wolu

Gambar 31. Bunderan Angka Wolu. (Dok. Bakti, tanggal 27 Mei 2013)

Tembung bunderan kapendhet saking tembung bunder angsal panambang –an. *Makna leksikal* bunder inggih menika awangun kaya wanguning bal utawa cakran, wis golong rembuge, wis tetep niate (Baoesastra, 1939: 53). *Makna leksikal* angka inggih menika tulisan gambaring cacah (Baoesastra, 1939: 15). *Makna leksikal* wolu inggih menika 8 (Baoesastra, 1939: 669). Bunderan angka wolu wujudipun para paraga reog damel bunderan kados angka wolu.

Bunderan angka wolu nedahaken bilih menika dados puncaking prekawis. Saking maknanipun bunderan menika nedahaken niat ingkang sampun golong (saestu) badhe gencar paprangan. Angka wolu saged kagambaraken nyilang

ingkang ateges sami aben ajeng badhe adu karosan. Amargi sampun boten wonten *kesepahaman* pramila dadosaken prekawis. Prekawis alit ingkang saya dangu saya ageng ing samangke saged nuwuhaken paprangan.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking asiling pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 2, kaliyan narasumber 3:

“Perselisihan menika kagambaraken dados bunderan angka wolu. Gerakanipun simpangan utawi nyilang. Bunderan angka wolu menika puncaking prekawis saderengipun dados paprangan”. (CLW 1)

“Perkawis ingkang boten saged dipunmusawarahaken menika malah dados rame utawi sami pengen perang. Munculipun perkawis, utawi puncakipun perkawis menika kagambaraken dados lingkaran angka wolu”. (CLW 2)

“Menawi sampun lajeng bunderan angka wolu ancasipun kangge titikan sampun wonten masalah saking kalih kelompok menika”. (CLW 3)

3. Gamelan Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

a. Bendhe

Gambar 32. Bendhe. Cacahipun wonten tiga. (Dok. Bakti, tanggal 5 Mei 2013)

Bendhe inggih menika gamelan ingkang kados gong/ kempul nanging cilik. Jinisipun wonten 3 inggih menika; (1) Bendhe Penitir/ Alit, (2) Bendhe Penengah/ Sedheng, (3) Bendhe Penggedhe/ Ageng. Bendhe penitir adat sabenipun ingkang dipunthuthuk langkung kathah. Bendhe penengah dipunthuthuk antawisipun bendhe penitir saha bendhe penggedhe. Bendhe penggedhe saged dipunginakaken dados bas utawi dados gong. Bendhe kadamel saking kuningan. Manpangatipun bendhe inggih menika kangge mandhu ebahing beksan wonten ing reog wayang. Andharan ing nginggil kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Bendhe kados gong utawi kempul cilik, wujud wonten tiga. Bendhe ageng/ penggedhe, sedhengan/ penengah, cilik/ penitir.”

“Bendhe penitir/ cilik dithuthuk paling kathah. Bendhe penengah dithuthuk ing sela – selaning bendhe cilik kaliyan ageng. Lajeng bendhe ageng/ penggedhe fungsine kangge bas utawi gong.”

Pamanggihipun narasumber 1 ing nginggil sami kaliyan pamanggihipun narasumber 2 saha narasumber 3:

“Bendhe niku kados gong”.

“Bendhe, kecrek saking kuningan”. (CLW 2)

“Menawi bende kados kempul cilik. Bende wonten tiga, bende ageng, sedhengan, cilik”.

“Bende saking kuningan”. (CLW 3)

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* bendhe inggih menika tetabuhan saemper karo gong nanging cilik (Baoesastra, 1939: 40). Swantenipun bendhe inggih menika dheng – dheng – dheng. Menika sami kaliyan asiling wawan pirembagan narasumber 1:

“Bendhe niku swantenipun dheng – dheng – dheng.”

Pamanggih ing nginggil sami kaliyan pamanggihipun narasumber 2:

“Menawi bendhe kados dheng – dheng – dheng”.

Mila saking menika cara negesi bendhe saged dipuntingali saking swantenipun saha titikan ingkang ketingal. Dados, bendhe inggih menika gamelan ingkang kados gong/ kempul nanging cilik, swantenipun dheng – dheng – dheng, manpangatipun kangge mandhu ebahing beksan wonten ing reog wayang.

b. Dhodhog Ageng

Gambar 33. Dhodhog Ageng. (Dok. Bkti, tanggal 5 Mei 2013)

Dhodhog wujudipun kados kendhang nanging kulitipun namung sesisih. Dhodhog kadamel saking kayu nangka, saha kulit. Saged dipunwastani dhodhog amargi swantenipun dhog – dhog – dhog. Pamilihing kayu nangka kangge bahan dhasar dhodhog, amargi kayu nangka saged dadosaken swantenipun langkung sae. Manpangatipun dhodhog ageng inggih menika kangge mindhah irama. Dhodhog ugi kangge miwiti utawi pambuka tabuhan/ gamelan, saha kangge maringi tandha

menawi reog badhe lekas. Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Dhodhog kaliyan pethunthung kados kendang, nanging kulitipun namung sesisih.”

“Dhodhog titikan swantenipun dhog – dhog – dhog.”

“Kayu nangka mbak. Supados swantenipun sora utawi sero.”

“Dhodhog kangge miwiti utawi pembuka tabuhan/ gamelan saged, kangge maringi tandha menawi reog badhe lekas nggih saged.”

Menawi wonten ing Baoesastra, makna *leksikal* dhodhog inggih menika bangsa kendhang lulange mung sasisih (Baoesastra, 1939: 110). Ageng inggih menika gedhe (Baoesastra, 1939: 4). Cara negesi dhodhog saged dipuntingali saking asiling swantenipun saha titikan ingkang ketingal. Dados dhodhog ageng inggih menika gamelan ingkang kados kendhang nanging kulitipun namung sesisih, swantenipun dhog – dhog – dhog ingkang manpangatipun kangge mindhah irama saha kangge pambuka gamelan.

c. Dhodhog Cilik

Gambar 34. Dhodhog Cilik. Cacahipun wonten sepasang. (Dok. Bkti, tanggal 5 Mei 2013)

Wujudipun dhodhog cilik kados kendhang alit, lulangipun namung sasisih. Jinisipun wonten 2 utawi sepasang. Dhodhog kadamel saking kayu nangka, saha kulit. Pamilihing kayu nangka kangge bahan dhasar dhodhog, amargi kayu nangka saged dadosaken swantenipun langkung sae. Manpangatipun dhodhog cilik inggih menika kangge damel manising swanten saha kangge ngimbangi swanten gamelan.

Makna *leksikal* dhodhog inggih menika bangsa kendhang lulange mung sasisih (Baoesastra, 1939: 110). Cilik inggih menika alit, ora gedhe (Baoesastra, 1939: 638). Swantenipun dhog – dhog – dhog. Cara negesi dhodhog cilik saged saking swantenipun. Dados dhodhog cilik inggih menika gamelan ingkang kados kendhang nanging kulitipun namung sasisih, swantenipun dhog – dhog – dhog, cacahipun sepasang, manpangatipun kangge damel manising swanten saha kangge ngimbangi swanten gamelan. Andharan menika kapendhet saking wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, saha narasumber 4:

“Dhodhog kaliyan pethunthung kados kendang, nanging kulitipun namung sasisih.”

“Dhodhog titikan swantenipun dhog – dhog – dhog.”

“Kayu nangka mbak. Supados swantenipun sora utawi sero.”

“Dhodhog cilik menika sepasang”.

“Dhodhog kangge miwiti utawi pembuka tabuhan/ gamelan saged, kangge maringi tandha menawi reog badhe lekas nggih saged”. (CLW 1)

“Dhodhog nggih dhog – dhog – dhog.”

“Kayu nangka ben sero swarane.” (CLW 4)

d. Kecrek

Gambar 35. Kecrek. Cacahipun wonten sepasang. (Dok. Bekti, tanggal 28 April 2013)

Wujudipun kecrek kados piring alit – alit. Jinisipun wonten sepasang. Kecrek kadamel saking kuningan. Dipunwastani kecrek amargi swantenipun creng – creng – creng. Manpangatipun kecrek inggih menika kangge damel manising swanten gamelan saha panandha gerak paraga reog. Pramila cara negesi kecrek saged dipuntingali saking asiling swanten. Dados kecrek inggih menika kuningan ingkang kadamel kados piring cacahipun sepasang minangka gamelan ingkang swantenipun creng – creng – creng. Andharan menika saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1:

“Dhodhog kaliyan kecrek menika gamelan pokok. Titikanipun reog wayang niku wonten dhodhog kaliyan kecrekipun”.

“Kecrek swantenipun creng – creng – creng”.

*“Bendhe kaliyan **kecrek** saking kuningan”.*

“Lajeng kecrek menika kados piring cilik, cacahe wonten sepasang”.

“Menawi kecrek kangge pemanis gamelan utawi kangge tandha ebahing paraga. Kecrek saged ugi kangge tandha nalika perang”.

e. Pethunthung

Gambar 36. Pethunthung. (Dok. Bakti, tanggal 5 Mei 2013)

Wujudipun pethunthung kados dhodhog alit, nanging pirantinipun namung satunggal. Pethunthung kadamel saking kayu nangka, saha kulit. Pamilihing kayu nangka kangge bahan dhasar pethunthung, amargi kayu nangka saged dadosaken swantenipun langkung sae. Manpangatipun pethunthung inggih menika kangge ngatur irama. Dipunwastani pethunthung amargi swantenipun thung – thung – thung. Pramila cara negesi pethunthung saged dipuntingali saking asiling swanten. Dados pethunthung inggih menika kados dhodhog alit, nanging pirantinipun namung satunggal, swantenipun thung – thung – thung, manpangatipun kangge ngatur irama.

Andharan ing nginggil saged dipuntingali saking asiling wawan pirembagan kaliyan narasumber 1, narasumber 4, saha narasumber 5:

“Dhodhog kaliyan pethunthung saking kulit, lajeng cagakipun kayu”.

“Dhodhog kaliyan pethunthung kados kendang, nanging kulitipun namung sesisih”.

“Pethunthung kangge nengahi iringan, kangge ngatur irama gamelan”.

“Pethunthung swantenipun thung – thung – thung”. (CLW 1)

“Pethunthung thung – thung – thung.”

“Kayu nangka ben sero swarane.” (CLW 4)

*“Pethunthung menika kados kendhang nanging kulite namung sasisih.
Kadamel saking kayu.” (CLW 5)*

BAB V **PANUTUP**

A. Dudutan

Adhedhasar saking asiling panaliten saha pirembagan ingkang sampun kapanggihaken, saged dipunpendhet dudutanipun bilih salebeting reog wayang Kridha Beksa Lumaksana wonten *unsur-unsur penyajian* ingkang gadhah nama utawi sesebatan. *Unsur-unsur penyajian* ingkang dipunpanggihaken namanipun wonten panaliten inggih menika nama peranganing busana, nama gerak dhasar, saha nama gamelan.

Panaliten nama peranganing busana ancasipun supados mangertos nama peranganing busana wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Busana ingkang dipunginakaken kadamel saking kain, kain beludru saha plisir, kain beludru saha benang, kain beludru saha *mote-mote*, kain saten saha benang, kain saten saha *mote-mote*, kain saten saha plisir, renda utawi wol, logam, saha kulit.

Busana ingkang dipunginakaken inggih menika binggel, boro, buntal, celana cindhe, celana polos, deker, draperi, endhong, irah – irahan gelung, irah – irahan tropong, irah – irahan songkok, irah – irahan gimbal, jarik parang barong ageng ceplok gurdha, jarik parang barong alit ceplok gurdha, jarik parang klithik, jarik parang rusak, jarik poleng, kace, kalung, kamus, kaweng, keris, klat bahu, klinthing, praba, rampek, rompi, sampur, setagen, simbar dhadha, slempang, sumping, timang, uncal.

Panaliten nama gerak dhasar menika supados mangertos nama gerak dhasar wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Gerak dhasar ingkang

dipuntindakaken inggih menika ajon-ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu. Panaliten menika ugi manggihaken nama gamelan wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Gamelan ingkang dipunginakaken inggih menika bendhe, dhodhog ageng, dhodhog cilik, kecrek, pethunthung. Gamelan wonten ing reog wayang kadamel saking kayu saha kulit, kuningan.

B. Implikasi

Panaliten menika saged kangge nambah kempalan panaliten basa mliginipun ingkang ngrembag bab nama. Asiling panaliten ingkang ngrembag bab nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan menika saged migunani kangge pamaos supados langkung mangertos nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang.

Jumbuh kaliyan kabudayan, asiling panaliten menika saged dados dhasar kangge panaliten salajengipun ingkang ngrembag bab kabudayan salebeting kesenian reog wayang. Panaliten menika saged dipunmekaraken malih dados panaliten ingkang ngrembag makna kanthi semiotik utawi sambetan antawisipun panaliten menika kaliyan filsafat Jawi.

C. Pamrayogi

Saking asilipun panaliten saha pirembagan wonten ing panaliten menika nuwuhaken pamrayogi inggih menika:

1. Panaliten menika ngandharaken bab nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana.

Awit saking menika saged dipunlajengaken kaliyan panaliten ingkang ngrembag bab kabudayan.

2. Panaliten menika saged kangge pangertosan dhateng pamaos saha masarakat *umum* supados mangertos bab nama peranganing busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana.
3. Panaliten menika saged dados dhasar kangge panaliten ngelmu basa, mliginipun *kajian semantik*.

KAPUSTAKAN

- Alwi, Hasan dkk. 2002. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Aminuddin. 2001. *Semantik Pengantar Studi Tentang Makna*. Bandung: CV Sinar Baru Algensindo.
- Chaer, Abdul. 2007. *Kajian Bahasa: Struktur Internal, Pemakaian, dan Pembelajaran*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Djajasudarma, T. Fatimah. 1993. *Semantik 2: Pemahaman Ilmu Makna*. Bandung: Eresco.
- Gayatri, Kumala Wardani. 2012. “*Peralatan Pertanian Padi Tradisional di Kabupaten Magetan (Kajian Semantik)*”. Skripsi S1. Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Gudai, Darmansyah. 1989. *Semantik Beberapa Topik Utama*. Jakarta: Depdikbud.
- Hardiyanto. 2008. *Leksikologi: Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Kayam, Umar. 1981. *Seni, Tradisi, Masyarakat*. Jakarta: Sinar Harapan.
- Kawendrasusanta, Kuswadji. 1981. *Makalah: tata rias dan busana tari gaya Yogyakarta*. Yogyakarta: Dept P & K.
- Kridalaksana, Harimurti. 1982. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Djambatan.
- Moleong, Lexy. 2010. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Pateda, Mansoer. 1989. *Semantik Leksikal*. Flores NTT : Nusa Indah.
- , 2001. *Semantik Leksikal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Poerwadarminto, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J.B Wolters Uitgevers Maatschappij. IV. V.
- Rahardi, Kunjana. 2002. *Pragmatik Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga.
- Robins, R.H. 1992. *Linguistik Umum: Sebuah Pengantar Seri ILDEP*. Yogyakarta: Kanisius.

- Septiana, Astuti. 2012. "*Kajian Makna Leksikal Nama Peralatan Rumah Tangga Tradisional di Pasar Gedhe Klaten*". Skripsi S1. Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Soekarno, BA. 1992. Wayang kulit purwa: klasifikasi jenis dan sejarah. Semarang: Aneka ilmu.
- Sudaryat, Yayat. 2009. *Makna dalam Wacana*. Bandung: Yrama Widya.
- Suwandi, Sarwiji. 2008. *Semantik: Pengantar Kajian Makna*. Yogyakarta: Media Perkasa.
- Tarigan, Henry Guntur. 1985. *Pengajaran Semantik*. Bandung: Angkasa.
- Tri Aji Budi Harto. 2012. "*Register dalam Pementasan Reog Ponorogo oleh Grup Kridha Taruna*". Skripsi S1. Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Verhaar, J.W.M. 1988. *Pengantar Linguistik*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Wijana, I Dewa Putu. 2008. *Semantik*. Surakarta : Yuma Pustaka.

Tabel 1: Analisis Makna Busana Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

No.	Nama Busana	Bahan										Fungsi	Makna
		K	KSB	KSP	KSM	KBB	KBP	KBM	KL	R	L		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Binggel										√	Minangka aksesoris ing suku saha kamantepan.	Gelang (Baoesastra, 1939: 45).
2.	Bara				√							Minangka jejangkeping busana paraga putera.	Bangsa sabuk nganggo gombyok (Poerwadarminta, 1939: 31).
3.	Buntal									√		Minangka aksesoris saha jejangkeping busana.	Rentengan gegodhongan utawa kembang warna – warna dianggo rerenggan (Baoesastra, 1939: 53).
4.	Celana						√					Minangka kaendahan rerangkening busana paraga.	Celana inggih menika kathok. Cindhe inggih menika gambaran sekar lotus utawi sekar teratai. Polos inggih menika boten wonten motifipun.
5.	Deker							√				Jejangkeping busana minangka gelang tangan.	Deker inggih menika gelang tangan ingkang wujudipun segitiga, awarni cemeng kanthi manik – manik arupi mote - mote dipunginakaken ing tangan sisih tengen saha kiwa.

Salajengipun tabel 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6.	Draperi			√								Jejangkeping busana.	Draperi inggih menika kain saten ingkang sampun dipunwiru, wonten <i>hiasan plisir</i> emasipun, dipunginakaken sangandhapipun jarik sisih kiwa.
7.	Endhong							√				Papan kangge wadhah anak panah.	Endhong inggih menika kain beludru ingkang kadamel dados wadhah anak panah, dipunginakaken kanthi dipungendhong ing geger.
8.	Irah – irahan								√			Panutuping mustaka ingkang nedahaken <i>status sosial</i> .	Peprincen (perangan) kang ngarep (dhuwur) (Poerwadarminta, 1939: 173).
9.	Jarik	√										Nedahaken sipat utawi <i>karakter</i> paraga.	Sinjang, nyamping, bebed, tapih (Baoesastra, 1939: 82).
10.	Kace							√				Kangge kalung paraga putera gagah, para dewa, sarta raseksa.	Kace inggih menika kain beludru ingkang awujud setengah bunderan kangge kalung, dipunginakaken ing jangga.

Salajengipun tabel 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11.	Kalung								√			Minangka <i>aksesoris</i> ing jangga.	Rerenggan kaya dene rante emas lsp. kaetrap ing gulu (Baoesastra, 1939: 182).
12.	Kamus							√				Jejangkeping busana, saha kangge ngcengaken jarik utawi kangge cathok.	Sabuk kang digawe lulang, bludru lsp. nganggo timang (Baoesastra, 1939: 184).
13.	Kaweng	√										Jejangkeping busana paraga putera.	Kacu, tali, lsp. kang dikalungake ing gulu tekan ing dhadha (Baoesastra, 1939: 194).
14.	Keris										√	Minangka senjata.	Araning gegaman landhep mawa wrangka lan ukiran (Baoesastra, 1939: 214).
15.	Klat bahu								√			<i>Aksesoris</i> wonten ing lengen.	Bangsa gelang ing bau (Baoesastra, 1939: 203).
16.	Klinthing										√	Nedahaken sipat lucu wonten ing paraga.	Gentha cilik, bel (Baoesastra, 1939: 230).
17.	Praba								√			Minangka <i>simbol</i> ingkang ngginakaken gadhah perbawa utawi sunar. Arupi sayap.	Rerengganing wayang ing saburining geger (saemper karo gambar suwiwi). (Baoesastra, 1939: 508).

Salajengipun tabel 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
18.	Rampek	√										Kain kangge gantos jarik.	Rampek inggih menika kain wonten <i>motif</i> ipun ingkang sampun dipunwiru minangka gantosipun jarik.
19.	Rompi							√				Busana kangge saha Gatotkaca Antasena.	Bangsa klambi rangkepan (Baoesastra, 1939: 535).
20.	Sampur	√										Kangge senjata saha sabetan wonten ing beksan.	Sondher (dikalungake utawa diubedake ing bangkekan). (Baoesastra, 1939: 543).
21.	Simbar Dhadha					√						Minangka <i>tiruan</i> saking wujud jambang.	Rambut sing thukul ing dhadha (Poerwadarminta, 1939: 563).
22.	Setagen	√										Kangge ngencengaken busana.	Sabuk sing digawe bakal tenunan kandel (Baoesastra, 1939: 560).
23.	Slempang							√				Kangge nyelipaken endhong.	Lulang (samir, cita, lsp) sing disampirake ing pundhak terus ing dhadha (Baoesastra, 1939: 567).
24.	Sumping								√			Jejangkeping busana saha <i>aksesoris</i> wonten ing talingan.	Rerengganing kuping (wujud lulang tatahan, lsp. dikolongake ing kuping). (Baoesastra, 1939: 573).

Salajengipun tabel 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
25.	Timang							√				Minangka kancing.	Cathokaning epek, kretep (Baoesastra, 1939: 606).
26.	Uncal									√		Minangka senjata.	Jejangkeping busana ingkang awujud bunderan kalih wonten talinipun, cacahipun sepasang. Dipunginakaken minangka senjata saha panutup kelamin paraga putera.

Ket:**K** : Kain**KSB** : Kain Saten saha Benang**KSP** : Kain Saten saha Plisir**KSM** : Kain Saten saha *Mote-mote***KBB** : Kain Beludru saha Benang**KBP** : Kain Beludru saha Plisir**KBM** : Kain Beludru saha *Mote-mote***KL** : Kulit**R** : Renda**L** : Logam

Tabel 2: Analisis Makna Gerak Dhasar Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

No.	Nama Gerak	Posisi Paraga	Fungsi	Makna
1	2	3	4	5
1.	Ajon – Ajon	Maju sapasang – sapasang.	Kangge miwiti <i>pertunjukan</i> reog wayang.	Ajon inggih menika giliran (e kanggo maju). (Baoesastra, 1939: 3).
2.	Jogedan Lurus	Joged lurus kaping 2 irama.	Kangge nedahaken bilih wonten ing masarakat menika wonten kelompok masarakat ingkang gadhah sifat sae, saha sifat ala.	Joged inggih menika solah bawa sing tinata manut wiramaning gendhing (Poerwadarminta, 1939: 98). Lurus inggih menika lempeng (lenceng) sarta alus (Poerwadarminta, 1939: 280).
3.	Lumbungan Ageng	Wujud bunderan ageng, sadaya paraga reog wayang.	Nedahaken bilih wonten ing masarakat ageng menika kedah wonten musyawarah kangge mbahas kawontenan salebeting bebrayan ageng supados titi wanci ing sangajengipun saged langkung prayoga.	Lumbung inggih menika omah sing dianggo simpen pari, engg. srumbungan kadokok ing gandhok lsp. dianggo wadah pari (Baoesastra, 1939: 278). Ageng inggih menika gedhe (Baoesastra, 1939: 4).

Salajengipun tabel 2

1	2	3	4	5
4.	Lumbungan Cilik	Wujud bunderan alit, satunggal baris – satunggal baris.	Nedahaken bilih salebeting masarakat wonten kedadosan ingkang saged nuwuhaken bedanipun pamrayogi satemah kelompok masarakat menika mlampah piyambak – piyambak salajengipun damel musyawarah alit.	Lumbung inggih menika omah sing dianggo simpen pari, engg. srumbungan kadokok ing gandhok lsp. dianggo wadah pari (Baoesastra, 1939: 278). Cilik inggih menika alit, ora gedhe (Baoesastra, 1939: 638).
5.	Bunderan Angka Wolu	Wujud bunderan angka wolu.	Nedahaken bilih kelompok masarakat ingkang boten sami akur saged nuwuhaken <i>perselisihan</i> ingkang saged dadosaken paprangan.	Bunder inggih menika awangun kaya wanguning bal utawa cakran, wis golong rembuge, wis tetep niate (Poerwadarminta, 1939: 53). Angka inggih menika tulisan gambaring cacah (Poerwadarminta, 1939: 15). Wolu inggih menika 8 (Poerwadarminta, 1939: 669).

Tabel 3: Analisis Makna Gamelan Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana

No.	Nama Gamelan	Bahan			Fungsi	Makna
		Kayu	Lunglit/ Kulit	Kuningan		
1.	Bendhe			√	Kangge mandhu gerak beksan wonten ing reog wayang.	Tetabuhan saemper karo gong nanging cilik (Baoesastra, 1939: 40).
2.	Dhodhog Ageng	√	√		Kangge mindhah irama.	Bangsa kendhang lulange mung sasisih (Baoesastra, 1939: 110).
3.	Dhodhog Cilik	√	√		Kangge damel manising swanten saha kangge ngimbangi swanten gamelan.	Bangsa kendhang lulange mung sasisih (Baoesastra, 1939: 110).
4.	Kecrek			√	Kangge damel manising swanten gamelan saha panandha gerak paraga reog.	Kecrek inggih menika kuningan ingkang kadamel kados piring cacahipun sepasang minangka gamelan ingkang swantenipun creng – creng – creng.
5.	Pethunthung	√	√		Kangge ngatur irama.	Pethunthung inggih menika sabangsa kendhang lulangipun sasisih, swantenipun thung – thung – thung.

LAMPIRAN

Busana Saha Paraga Ingkang Ngagem

No.	Nama Busana	Paraga
1	2	3
1.	Binggal	Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Setyaki, Gatotkaca, Suteja, Ramawijaya, Lesmana
2.	Boro	Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Gatotkaca, Buta, Kethek, Anoman, Kumbakarna
3.	Buntal	Pengarep, Gatotkaca, Baladewa, Anoman, Suteja
4.a	Celana Cindhe	Cakil, Setyaki, Baladewa, Anoman, Burisrawa
4.b	Celana Polos	Pengarep, Penurung, Janaka, Gatotkaca, Ramawijaya, Lesmana
5.	Deker	Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Burisrawa, Buta, Kethek, Anoman, Kumbakarna
6.	Draperi	Janaka, Ramawijaya, Lesmana
7.	Endhong	Janaka, Ramawijaya, Lesmana
8.a	Irah – irahan Gelung	Janaka, Gatotkaca, Kethek, Anoman
8.b	Irah – irahan Tropong	Suteja, Baladewa, Kumbakarna
8.c	Irah – irahan Songkok	Pengarep, Penurung
8.d	Irah – irahan Gimbal	Buta, Burisrawa, Kumbakarna

Salajengipun tabel

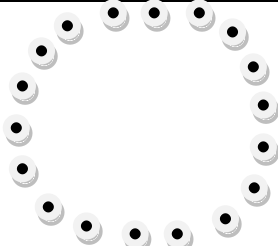
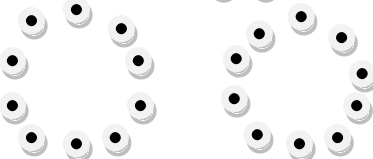
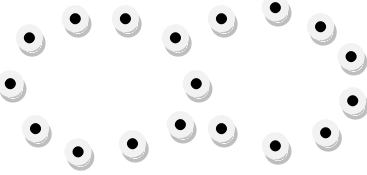
1	2	3
9.a	Jarik Parang Barong Ageng Ceplok Gurdha	Dasamuka
9.b	Jarik Parang Barong Alit Ceplok Gurdha	Baladewa, Gatotkaca, Duryudana
9.c	Jarik Parang Klithik	Ramawijaya, Lesmana
9.d	Jarik Parang Rusak	Yudistira, Janaka, Nakula, Sadewa
9.e	Jarik Poleng	Antareja, Kethek, Anoman
10.	Kace	Cakil, Setyaki, Suteja, Baladewa, Anoman, Kethek
11.	Kalung	Janaka, Antareja, Ramawijaya, Lesmana
12.	Kamus	Pengarep, Penurung, Janaka, Ramawijaya, Lesmana
13.	Kaweng	Suteja, Baladewa, Anoman
14.	Keris	Pengarep, Janaka, Ramawijaya, Lesmana, Cakil, Burisrawa, Baladewa
15.	Klat Bahu	Pengarep, Penurung, Janaka, Ramawijaya, Lesmana, Buta, Kethek, Anoman, Kumbakarna
16.	Klinthing	Buta, Kethek, Anoman, Kumbakarna
17.	Praba	Gatotkaca, Suteja, Baladewa, Antareja
18.	Rampek	Burisrawa, Buta, Kumbakarna
19.	Rompi	Gatotkaca, Antareja, Pengarep, Penurung

Salajengipun tabel

1	2	3
20.	Sampur	Pengarep, Penurung, Janaka, Burisrawa, Baladewa, Buta, Kethek, Anoman, Kumbakarna, Ramawijaya, Lesmana
21.	Setagen	Pengarep, Penurung, Janaka, Ramawijaya, Lesmana, Burisrawa, Gatotkaca, Baladewa, Buta, Kethek, Anoman, Kumbaarna
22.	Simbar dhadha	Kethek, Anoman, Buta, Kumbakarna
23.	Slempang	Janaka, Ramawijaya, Lesmana
24.	Sumping	Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Gatotkaca, Baladewa, Kumbakarna, Ramawijaya, Lesmana
25.	Timang	Pengarep, Penurung, Janaka, Ramawijaya, Lesmana
26.	Uncal	Janaka, Cakil, Kethek

LAMPIRAN

Gerak dhasar/ *Pulo lantai*

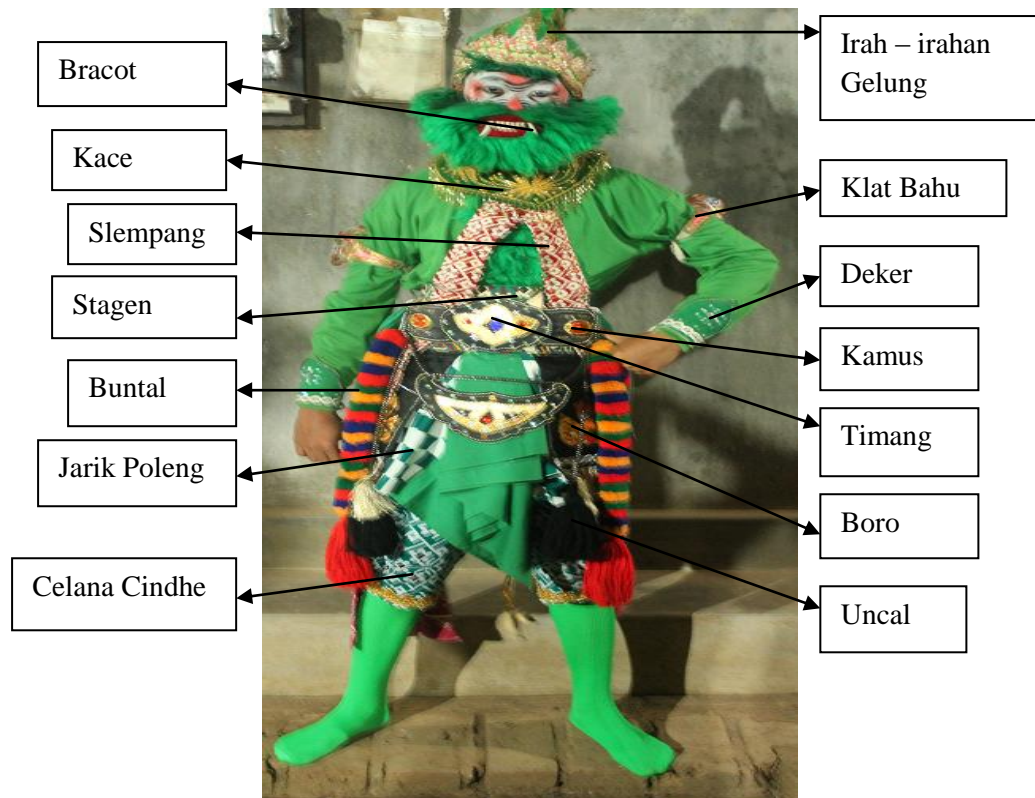
No.	Nama Gerak Dhasar	Wujudipun
1.	Ajon – ajon	
2.	Jogedan Lurus	
3.	Lumbungan Ageng	
4.	Lumbungan Cilik	
5.	Bunderan Angka Wolu	

LAMPIRAN

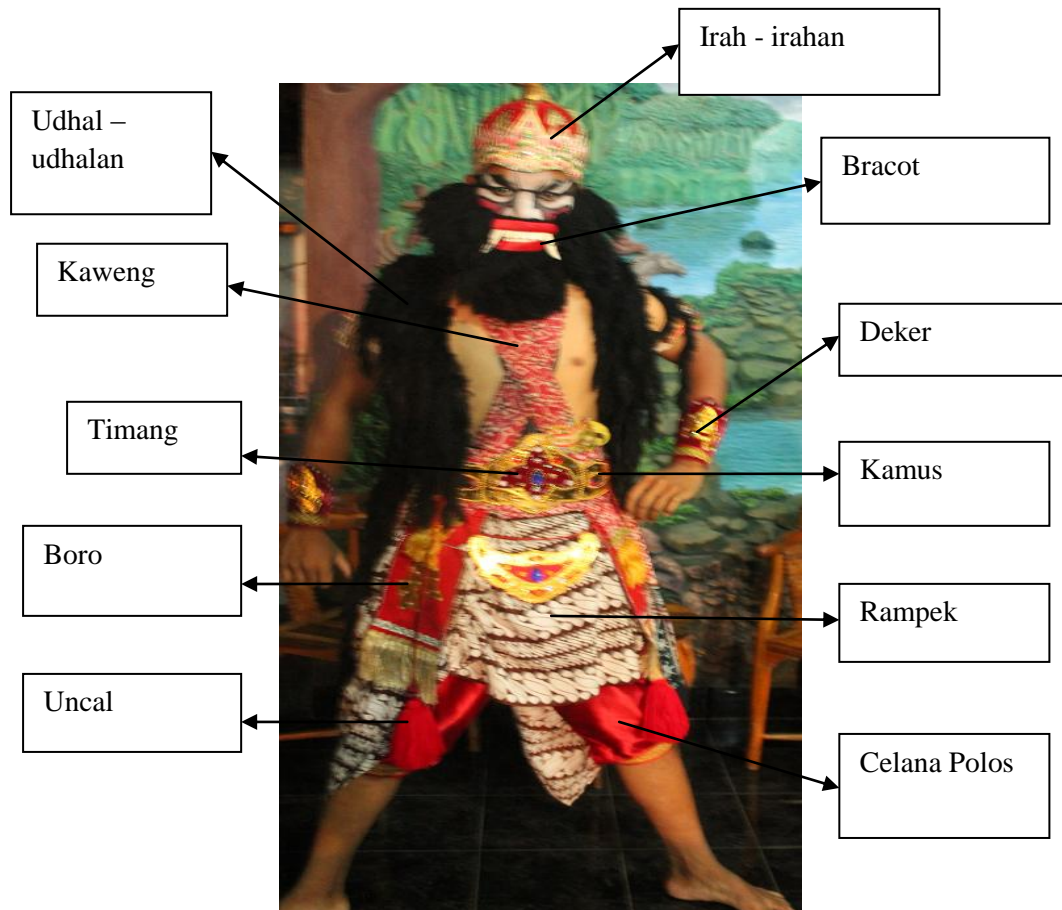
Gambar paraga: Ramawijaya
(Dok. Bakti. Tanggal 27 Mei 2013)

LAMPIRAN

Gambar paraga: Kethek Ijo
(Dok. Bakti. Tanggal 27 Mei 2013)

LAMPIRAN

Gambar paraga: Buta
(Dok. Bakti. Tanggal 27 Mei 2013)

Catatan Lapangan Observasi 1

Dinten : Setu

Surya kaping : 6 April 2013

Narasumber : Bapak Warsito

Dinten Setu sonten, surya kaping 6 April 2013, wanci tabuh 15.30. Panaliti sowan dhateng dalemipun bapak Warsito. Bapak Warsito minangka pembina saha panata karawitan (gamelan) reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Ancasipun panaliti sowan bapak Warsito inggih menika nyuwun idin badhe panaliten bab *makna leksikal* busana, gerak dhasar, saha gamelan. Panaliti dipuntampi kanthi remen, dipunparingi idin kangge panaliten. Panaliten saged dipuntindakaken wiwit tanggal 23 April 2013 kangge mendhet photo busana.

Saking bapak Warsito dipunparingi pirsa bilih ingkang dipunsuwuni pirsa utawi ingkang dipunwawan pirembagan ing samangke wonten bapak Warsito piyambak, bapak Sumantoro, bapak Giya, mas Wahyu Edy Prajoko, mas Otok Fitrianta. Salejengipun anggenipun mendhet photo busana dipuntindakaken kalih dinten, amargi papan kangge nyimpen busana wonten kalih panggenan. Menawi mendhet photo gerak dhasar saged dipuntindakaken benjang nalika pentas.

Catatan Lapangan Observasi 2

Dinten : Selasa

Surya kaping : 23 April 2013

Narasumber : Bapak Warsito

Panaliti nindakaken panaliten ingkang sepisanan. Panaliten dipuntindakaken wonten dalemipun bapak Warsito. Panaliten ingkang dipuntindakaken inggih menika mendhet photo. busana. Inggih menika irah – irahan tropong, kalung, sumping, kelat bahu, jarik parang barong ageng ceplok gurdha, jarik parang barong alit ceplok gurdha, jarik parang klithik, jarik parang rusak, buntal. Sasampunipun mendhet photo, dipunlajengaken wawan pirembagan kaliyan narasumber. Asiling wawan pirembagan inggih menika ngrembag bab busana, gerak dhasar, saha gamelan.

Wujudipun busana inggih menika irah – irahan, sumping, kelat bahu, deker utawi gelang tangan, kalung, rompi, setagen, kamus timang, sampur, kaweng, kace, simbar dhadha utawi simbar djadja, slempang, jarik, rampek, bara, draperi, buntal, uncal, binggel, klinthing, endhong, keris, praba. Bahanipun busana wonten kain, kain beludru, kain saten, benang renda/ wol, logam, kulit. Irah – irahan ingkang awujud mekutha dipunginakaken kaliyan paraga ratu. Upaminipun Ramawijaya, Duryudana. Jarik motif parang alit dipunginakaken kangge paraga putri alusan, kadosta Dewi Sinta. Jarik motif parang sedhengan dipunginakaken kangge paraga putri utawa putra, kadosta Dewi Trijatha, Ramawijaya, Lesmana. Jarik motif barong dipunginakaken kangge paraga raja sabrang, kadosta Dasamuka.

Gerak utama ing reog iggih menika ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu. Gerak menika nedahaken gesang ing masarakat. Gamelan ingkang dipunginakaken wonten dhodhog kaliyan kecrek minangka gamelan pokok. Lajeng wonten bendhe, pethunthung. Titikanipun gamelan inggih menika saking swantenipun. Gamelan kadamel saking kulit, kayu, lan kuning..

Catatan Lapangan Observasi 3

Dinten : Setu

Surya kaping : 27 April 2013

Narasumber : Bapak Sumartoro

Dinten setu surya kaping 27 April 2013, wanci tabuh 16.00, panaliti nindakaken wawan pirembagan kaliyan bapak Sumartoro. Bapak Sumartoro minangka sesepuh saha pangrawit reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Wawan pirembagan menika ngrembag busana, gerak dhasar, saha gamelan. Asiling wawan pirembagan antawisipun:

1. Busana ingkang dipunginakaken inggih menika jarik, setagen, kamus, sampur, celana, klat bahu, sumping, uncal, irah – irahan, gelang tangan/ deker, gelang sikil/ binggel, buntal, kace, simbar dhadha, rompi, klinthing praba, cangkeman, pendhok. Bahan ingkang dipunginakaken kangge damel busana inggih menika kain, kain beludru, kain saten, benang, kulit, saha logam.
2. Gerak ingkang utama inggih menika ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan gedhe, lumbungan cilik, lingkaran angka wolu. Gerak wonten ing reog wayang Mangiran menika wonten maknanipun.
3. Gamelan ingkang dipunginakaken wonten dhodhog, pethunthung, bendhe, kecrek. Gamelan ingkang kadamel saking kuningan inggih menika bendhe kaliyan kecrek. Gamelan ingkang kadamel saking kayu kaliyan kulit inggih menika dhodhog kaliyan pethunthung.

Catatan Lapangan Observasi 4

Dinten : Setu

Surya kaping : 27 April 2013

Narasumber : Bapak Giya

Dinten setu surya kaping 27 April 2013, wanci tabuh 18.00, panaliti nindakaken wawan pirembagan kaliyan bapak Giya. Bapak Giya minangka panata busana reog wayang Kridha Beksa Lumaksana. Wawan pirembagan ingkang dipuntindakaken inggih menika ngrembag busana, gerak dhasar, saha gamelan. Bapak Giya maringi pirsu bilih benjang Minggu, surya kaping 28 April 2013 paniliti saged mendhet photo busana. Asiling wawan pirembagan antawisipun:

1. Busana ingkang dipunginakaken wonten ing reog inggih menika jarik, celana cindhe, celana beludru, setagen, kamus, sampur, buntal, kace, bracot utawi cangkeman, irah – irahan, gelang tangan utawi deker, gelang sikil utawi binggel, uncal, simbar dhadha, praba, sumping, klinthing, pendhok utawi keris. Bahanipun busana inggih menika saking kain, kain beludru, kain saten, benang renda utawi wol, logam, saha kulit utawi lunglit. Motif jarik ingkang dipunginakaken inggih menika: motif parang barong ageng ceplok gurdha, parang barong sedheng ceplok gurdha, parang klithik, poleng.
2. Gerak utama wonten ing reog inggih menika: Ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, saha bunderan angka wolu. Saben gerakan menika wonten maknaipun piyambak – piyambak.
3. Gamelan ingkang dipunginakaken inggih menika: dhodhog, pethunthung, kecrek, bendhe. Gamelan kadamel saking kuningan, kayu saha kulit.

Catatan Lapangan Wawancara 1

Dinten : Selasa
 Surya : 23 April 2013
 Asma : Bapak Warsito
 Yuswa : 60 taun
 Pakaryan : Pensiunan PNS/ Guru SMKI Kasihan Bantul
 Panggenan : Mangiran, Trimurti, Srandakan, Bantul
 Jabatan : Pembina/ Panata Karawitan

O1 : “Kula nuwun Pak, nyuwun pangapunten saderengipun kula Bkti saking jurusan Basa Jawi UNY. Kula sowan ngriki sepisan badhe silaturahmi, kaping kalih badhe nyuwun priksa babagan reog wayang Kridha Beksa Lumaksana kangge manggihaken data panaliten skripsi kula.”

O2 : “O, nggih mbak mangga – mangga. Matur nuwun saking silaturahmiipun. Kaleresan mbak menawi taksih wonten ingkang nggatosaken bab kesenian rakyat kados reog menika. Lajeng menapa ingkang saged kula biyantu?”

O1 : “Kathah Pak. Wonten busana, tata rias, gerak utama ing reog, lajeng gamelan.”

O2 : “Muk jeneng – jenenge napa priipun mbak?”

O1 : “Nggih jeneng – jenenge kaliyan penjelasanipun Pak.”

O2 : “Wo, nggih. Menawi busana ingkang dipunginakaken menika kathah. Saking perangan nginggil rumiyin kemawon. Saking mustaka menika wonten irah – irahan, kuping wonten sumping, lengen wonten kelat bahu, tangan wonten deker utawi gelang tangan. Perangan awak: kalung, rompi, setagen, kamus timang, sampur, kaweng, kace, simbar dhadha utawi simbar djadja, slempang. Perangan ngandhap: jarik, rampek, bara, draperi, buntal, uncal, binggel, klinthing. Perangan wingking: endhong, keris, praba.”

O1 : “Bahanipun busana menapa kemawon Pak?”

- O2 : “Wonten kain, kain beludru, kain saten, logam, kulit, renda utawi wol. Ingkang saking kain wonten: jarik, rampek, kaweng, sampur, setagen. Ingkang saking beludru wonten: celana, endhong, kamus, simbar dhadha, rompi, kace, slempang. Saking saten wonten: draperi, deker, bara. Renda namung buntal kaliyan uncal. Logam wonten: keris, binggel, timang, klinthing. Kulit wonten: irah – irahan, sumping, kelat bahu, kalung, praba.”
- O1 : “Menawi irah – irahan saben paraga sami Pak?”
- O2 : “Boten. Irah – irahan menika wonten gelung dipunangge paraga Gatutkaca, Antareja, Janaka, Ramamijaya, lan kethek – kethek. Irah – irahan tropong dipunangge paraga Baladewa, Rahwana, Kresna. Irah – irahan songkok dipunangge paraga pengarep, penurung, prajurit. Irah – irahan gimbal dipunangge paraga buto, Burisrawa, Kumbakarna.”
- O1 : “Menapa kedah beda irah – irahanipun?”
- O2 : “Inggihi mbak, amargi karakter paraganipun beda – beda utawi nedahaken *status sosial*.”
- O1 : “Sumping saha kelat bahunipun menapa nggih beda?”
- O2 : “Sumpingipun sami. Biasanipun dipunangge paraga alusan. Menawi kelat bahu beda mbak. Kelat bahu putri wujudipun peksi garuda nedahaken sipat alus, lembut. Kelat bahu putra wujudipun gambar buta, nedahaken sipat tegas, satriya.”
- O1 : “Kenging menapa kedah peksi garuda kaliyan gambar buto?”
- O2 : “Menika namung simbolis kangge keindahan mawon mbak.”
- O1 : “Menawi busana ing perangan awak kadospundi Pak?”
- O2 : “Kalung wujudipun wulan sabit warninipun jene utawi emas. Gadhah teges kekajengan utawi *harapan*. Rompi utawi rangkepan klambi dipunangge paraga pengarep, penurung, Gatotkaca. Setagen wonten kalih, motif cindhe kaliyan polos. Sami kaliyan celana, wonten celana cindhe kaliyan polos.”
- O1 : “Menapa bedanipun cindhe kaliyan polos.”

- O2 : “Cindhe menika gegambaran sekar teratai minangka tandha keagungan utawi kawibawan. Mila menawi celana cindhe biasanipun wonten plisisr emasipun, ugi tandha keagungan. Celana polos menika namung diparingi manik – manik. Dipunangge paraga alusan kados pengarep, penurung, Gatotkaca.”
- O1 : “Menawi kaweng, kace, simbar dhadha kadospundi?”
- O2 : “Kaweng menika kaku ingkang dawa kados tali. Biasane dipunangge nyilang ing ngajeng dhadha kangge *aksesoris*. Kamus menika sabuk utawi cathok, pinggire biasanipun dipunbordir. Kamus kangge ngiket utawi cathokan mila dipunsukani timang utawi pangiketipun. Kace utawi kalung saking kain wujudipun setengah bunderan. Biasanipun wonten hiasan manik – manik. Kace minangka *aksesoris* paraga putera gagah, dewa, raseksa. Sampur niku wonten cindhe kaliyan gendalagiri. Wonten ing beksan, sampur menika kangge senjata saha sabetan. Paraga ingkang ngginakaken sampur kados Gatotkaca, Suteja, buto, kethek, Kumbakarna.”
- O1 : “Menapa sampuripun dipunwastani gendalagiri?”
- O2 : “Gendalagiri niku ingkang wonten motif gunung, lajeng ngandhapipun polos.”
- O1 : “Lajeng menawi slempang, simbar dhadha, binggel, lan sanesipun?”
- O2 : “Slempang niku ugi namung *aksesoris*. Manpangatipun kangge nyelipaken endhong. Caranipun ngangge dipunsampiraken pundhak lajeng ing dhadha. Wujudipun kain dawa dipunparingi mote – mote. Simbar dhadha menika tetironing jambang wujudipun wulu – wulu. Dipunginakaken dening paraga kethek utawi buto. Mila warnipun simbar dhadha wonten ingkang cemeng, abrit, pethak, ijo, kuning, biru. Miturut paraganipun.”
- O1 : “Dados menawi Anoman, simbar dhadhanipun pethak. Menawi kethek abrit simbar dhadhanipun abrit. Mekaten Pak?”
- O2 : “Enggih mbak. Lajeng binggel menika wujudipun bunder boten wonten ujungipun. Diangge ten ugel – egel sikil. Warnipun jene utawi emas

minangka tandha *keabadian*. Ingkang ngginakaken binggel inggih menika Gatotkaca, Baladewa, Ramawijaya, Lesmana, lsp.”

O1 : “Draperi kaliyan deker dereng Pak?”

O2 : “Nggih. Deker niku gelang tangan. Wujudipun segitiga wonten manik – manikipun. Dipunginakaken dening Pengarep, Penurung, Kumbakarna, Suteja, Gatotkaca, lsp. Menawi draperi menika kain ingkang sampun dipunwiru wonten plisir emas utawi simbol *kebangsawanan*. Mila draperi biasanipun paraga Janaka, Ramawijaya, Lesmana.”

O1 : “Anggenipun ngangge kadospundi?”

O2 : “Sasampunipun jarikan, ing sangandhape jarik sisih kiwa.”

O1 : “O,inggih. Menawi rampek kadospundi Pak?”

O2 : “Rampek niku jarik ingkang sampun dipunwiru. Gantose jarik mbak.”

O1 : “Wo, nggih. Lajeng menawi gerak utamanipun Pak?”

O2 : “Gerak utama wonten: ajon – ajon menika gerak maju satunggal – satunggal saking paraga ngajeng piyambak ngantos mburi piyambak. Ancasipun kangge miwiti reog. Jogedan lurus menika joged lurus saking pengarep ngantos kethek utawi saking pengarep ngantos buto.”

O1 : “Maksudipun?”

O2 : “Reog wayang menika dipunkelompokaken dados kalih. Kelompok alusan lan kethek, kaliyan satriya gagah lan buto. Saben kelompok menika sami nindakaken jogedan lurus. Menawi sampun dilajengke lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu.”

O1 : “Maksudipun lumbungan ageng, lumbungan cilik menapa Pak?”

O2 : “Lumbungan ageng niku damel bunderan gedhe. Sedaya paraga dados satunggal.”

O1 : “Kenging menapa bunderan Pak?”

O2 : “Lumbungan saking tembung lumbung utawi wadhah beras jaman rumiyin. Wujudipun bunder, tujuanipun beras disimpen ing lumbung supados gesang ing samangkenipun saged mulya, boten kekurangan bahan pangan. Lajeng ing reog dipundamel lumbungan ageng, maknanipun supados tiyang ing alam donya menika saged makmur

ngantos benjangipun. Menawi wonten menapa – menapa dipunrembag sesarengan, dipunmusawarahaken. Wujudipun musawarah menika dilambangke bunderan. Rembagan ageng menika boten mbedahaken sipat, sedaya tiyang menika sami. Ananging rembagan ageng menika boten nuwuhaken asil. Inggih wonten inggih pamanggih piyambak – piyambak. Mila lajeng dados lumbungan cilik utawi musawarah cilik saben kelompok. Saking musawarah cilik menika malah nuwuhaken pamanggih ingkang beda utawi *perselisihan*. *Perselisihan* menika kagambaraken dados bunderan angka wolu. Gerakanipun simpangan utawi nyilang. Bunderan angka wolu menika puncaking prekawis saderengipun dados paprangan.”

- O1 : “Dados menika kados nyariosaken gesang ing masarakat nggih Pak?”
- O2 : “Nggih mbak leres.”
- O1 : “Lajeng ingkang babagan gamelan?”
- O2 : “Gamelanipun wonten dhodhog, pethunthung, bendhe, kecrek.”
- O1 : “Menika menapa Pak?”
- O2 : “Dhodhog kaliyan kecrek menika gamelan pokok. Titikanipun reog wayang niku wonten dhodhog kaliyan kecrekipun.”
- O1 : “Kenging menapa dados titikan?”
- O2 : “Amargi swantenipun. Dhodhog titikan swantenipun dhog – dhog – dhog. Kecrek swantenipun creng – creng – creng.”
- O1 : “Menawi bendhe kaliyan pethunthung?”
- O2 : “Bendhe niku swantenipun dheng – dheng – dheng. Pethunthung swantenipun thung – thung – thung.”
- O1 : “Menapa bahanipun gamelan?”
- O2 : “Dhodhog kaliyan pethunthung saking kulit, lajeng cagakipun kayu. Bendhe kaliyan kecrek saking kuningan.”
- O1 : “Kajeng menapa ingkang dipunginakaken?”
- O2 : “Kayu nangka mbak. Supados swantenipun sora utawi sero.”
- O1 : “Boten saged kayu sanesipun?”
- O2 : “Boten. Mangkih pengaruh ten swarane.”

- O1 : “Kadospundi wujudipun gamelan?”
- O2 : “Dhodhog kaliyan pethunthung kados kendang, nanging kulitipun namung sesisih. Dhodhog wujudipun wonten dhodhog ageng kaliyan dhodhog cilik. Dhodhog cilik menika sepasang. Bendhe kados gong utawi kempul cilik, wujudipun wonten tiga. Bendhe ageng/ penggedhe, sedhengan/ penengah, cilik/ penitir. Lajeng kecrek menika kados piring cilik, cacahipun wonten sepasang.”
- O1 : “Kadospundi fungsipun gamelan?”
- O2 : “Dhodhog kangge miwiti utawi pembuka tabuhan/ gamelan saged, kangge maringi tandha menawi reog badhe lekas nggih saged. Pethunthung kangge nengahi iringan, kangge ngatur irama gamelan. Bendhe penitir/ cilik dithuthuk paling kathah. Bendhe penengah dithuthuk ing sela – selaning bendhe cilik kaliyan ageng. Lajeng bendhe ageng/ penggedhe fungsine kangge bas utawi gong. Menawi kecrek kangge pemanis gamelan utawi kangge tandha ebahing paraga. Kecrek saged ugi kangge tandha nalika perang.”
- O1 : “Nggih Pak, lajeng menawi badhe mendhet gambaripun busana, gamelan, gerak kadospundi?”
- O2 : “Nek busana karo gamelan isa langsung mbak. Nek gerak sesuk pas ana pentas wae. Tanggal 27 Mei mbak, ana pentas.”
- O1 : “Nggih pak, benjang kula tak mendhet gambaripun. Saderengipun matur nuwun saestu Pak.”
- O2 : “Nggih sami – sami mbak. Mugi – mugi saged lancar skripsipun.”
- O1 : “Amien. Pangestunipun Pak. Nggih sampun Pak, gandheng sampun cekap lan sampun radi sonten menawi kepareng badhe nyuwun pamit.”
- O2 : “Nggih, ndherekaken. Ngatos – atos.”

Refleksi

Saking wawan pangandikan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika:

1. Wujudipun busana inggih menika irah – irahan, sumping, kelat bahu, deker utawi gelang tangan, kalung, rompi, setagen, kamus timang, sampur, kaweng, kace, simbar dhadha utawi simbar djadja, slempang, jarik, rampek, bara, draperi, buntal, uncal, binggel, klinthing, endhong, keris, praba. Bahanipun busana wonten kain, kain beludru, kain saten, benang renda/ wol, logam, kulit.
2. Gerak dhasar reog inggih menika ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu. Gerak dhasar menika nedahaken gesang ing masarakat.
3. Gamelan ingkang dipunginakaken wonten dhodhog kaliyan kecrek minangka gamelan pokok. Lajeng wonten bendhe, pethunthung. Titikanipun gamelan inggih menika saking swantenipun. Gamelan kadamel saking kulit, kayu, lan kuningan.

Catatan Lapangan Wawancara 2

Dinten : Setu
 Surya : 27 April 2013
 Asma : Bapak Sumartoro
 Yuswa : 47 taun
 Pakaryan : Buruh
 Panggenan : Mangiran, Trimurti, Srandakan, Bantul
 Jabatan : Sesepeuh Kridha Beksa Lumaksana/ Pangrawit

- O1 : “Nyuwun pangapunten bapak, kula sowan mriki sepisan badhe silaturahmi, kaping kalih badhe nyuwun priksa bab pertunjukan reog wayang kangge njangkepi data panaliten kula kangge skripsi.”
- O2 : “Inggi mbak, mangga – mangga. Napa ingkang saged kula biyantu?”
- O1 : “ Menika pak, kula badhe nyuwun priksa bab pertunjukan reog. Bab busana, gerak, saha piranti gamelan.”
- O2 : “Inggi mbak. Ingkang pundi riyin, ingkang badhe ditangletke?”
- O1 : “Bab busana rumiyin. Busana ingkang dipunginakaken menika menapa kemawon?”
- O2 : “Nggi, wonten jarik, setagen, kamus, sampur, celana, klat bahu, sumping, uncal, irah – irahan, gelang tangan/ deker, gelang sikil/ binggel, buntal, kace, simbar dhadha, rompi, klinthing praba, cangkeman, pendhok.”
- O1 : “Busana menika kalawau kadamel saking menapa pak?”
- O2 : “Wonten kain, lulang utawi kulit, benang, kuningan. Kain menika wonten kain beludru, kain saten.”
- O1 : “Ingkang kadamel saking kain menapa kemawon?”
- O2 : “Ingkang kain menika jarik, kaweng, rampek, sampur, setagen. Lajeng ingkang kain beludru wonten celana, endhong, kace, kamus, rompi, simbar dhadha, slempang. Ingkang kadamel saking kulit wonten irah –

irahan, klat bahu, sumping, praba. Saking benang wonten buntal, uncal. Kuningan wonten klinthing, keris, binggel.”

O1 : “Menawi jarik, saben paraga menapa sami?”

O2 : “Boten, wonten jarik parang klithik, jarik parang barong gurdha, jarik poleng. Jarik parang klithik dipunginakaken paraga alusan. Jarik poleng kangge kethek. Poleng bintulu aji kangge paraga trah darah bayu wonten Anoman, Bima, Antareja. Jarik parang barong gurdha kangge raja – raja.”

O1 : “Menapa jarikipun kedah beda – beda?”

O2 : “Kangge nedahaken sipat paraga.”

O1 : “Sifat ingkang kadospundi?”

O2 : “Nggih sifat ingkang sae kaliyan ingkang ala.”

O1 : “Lajeng manpangut utawi fungsipun saben busana menapa kemawon nggih pak?”

O2 : “Celana minangka kaendahan wonten *rangkaian* busana paraga, ugi nedahaken *kedudukan*. Irah – irahan kangge tutup mustaka, minangka jejangkeping busana. Gelang minangka kemantapan. Klat bahu menawi puteri kangge nedahaken sipat alus, lembut. Klat bahu putera kangge nedahaken sipat tegas. Klinthing niki kados gotri, kangge sipat lucu.”

O1 : “Lajeng menawi bab gerak kadospundi pak?”

O2 : “Gerak ing reog Mangiran onten gangsal; ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan gedhe, lumbungan cilik, lingkaran angka wolu.”

O1 : “Menika menapa pak?”

O2 : “Ajon – ajon niku kangge miwiti reog. Lajeng ingkang pokok niku jogedan lurus kinten – kinten ping kalih nembe mlebet lumbungan gedhe. Lumbungan gedhe niki ndamel bunderan ageng. Menika nggambaraken golongan gilig. Dilajengke lumbungan cilik, ndamel bunderan cilik. Paraga ingkang gadhah sipat ala kaliyan ingkang gadhah sipat sae damel bunderan piyambak – piyambak. Sasampunipun damel lingkaran angka wolu.”

O1 : “Wujudipun kados menapa?”

- O2 : “Ajon – ajon niku paraga maju urut saking pengarep ngantos ingkang paling wingking. Menawi barisipun alusan nggih saking pengarep, ngantos dumugi kethek putih. Baris satunggalipun saking pengarep ngantos dumugi Rahwana. Jagoden lurus nggih namung njoged nanging posisinipun lurus. Dilajengke lumbungan gedhe. Menika tegesipun sedaya manungsa kedah nyawiji. Manungsa salebeting gesang ing masarakat menika menawi wonten perkawis – perkawis kedah dipunmusawarahaken. Ananging musawarah gedhe menika boten wonten asilipun, malah ndadosaken masarakat menika pecah dados kalih kelompok ingkang diwastani kelompok kanthi sipat sae, kaliyan kelompok kanthi sipat ala. Lajeng kelompok – kelompok menika musawarah piyambak – piyambak. Perkawis ingkang boten saged dipunmusawarahaken menika malah dados rame utawi sami pengen perang. Munculipun perkawis, utawi puncakipun perkawis menika kagambaraken dados lingkaran angka wolu.”
- O1 : “Menawi bab gamelan kadospundi pak?”
- O2 : “Gamelan ingkang diangge nggih wonten Bendhe, Dhodhog, Pethunthung, Kecrek.”
- O1 : “Manpangatipun kadospundi?”
- O2 : “Fungsipun secara keseluruhan nggih kangge ngiringi gerak tarian. Bendhe niku kados gong. Lajeng dhodhog niku kados bas kangge miwiti iringan saha ngatur irama. Pethunthung kangge nengahi iringan. Kecrek kangge nggamel pas perang, ingkang swantene creng creng creng.”
- O1 : “Kenging napa dipunwastani dhodhog, pethunthung, bendhe, kecrek?”
- O2 : “Saking swantenipun. Dhodhog nggih dhog – dhog – dhog. Pethunthung nggih thung – thung – thung. Kecrek nggih wau nika creng – creng – creng. Menawi bendhe kados dheng – dheng – dheng.”
- O1 : “Gamelanipun kadamel saking menapa pak?”
- O2 : “Bendhe, kecrek saking kuningan. Dhodhog, Pethunthung saking kulit, trus cagakke nika saking kayu angka.”
- O1 : “Menapa kedah kayu angka?”

- O2 : “Nggih, mergane kayu nangka niku saged dadoske swantenipun sero.”
- O1 : “Nggih Pak, matur nuwun. Kula kinten pirembagan menika sampun cekap.”
- O2 : “Nggih sami – sami mbak.”

Refleksi

Saking wawan pangandikan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika:

1. Busana ingkang dipunginakaken inggih menika jarik, setagen, kamus, sampur, celana, klat bahu, sumping, uncal, irah – irahan, gelang tangan/ deker, gelang sikil/ binggel, buntal, kace, simbar dhadha, rompi, klinthing praba, cangkeman, pendhok. Bahan ingkang dipunginakaken kangge damel busana inggih menika kain, kain beludru, kain saten, benang, kulit, saha logam.
2. Gerak ingkang utama inggih menika ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan gedhe, lumbungan cilik, lingkaran angka wolu. Gerak wonten ing reog wayang Mangiran menika wonten maknanipun.
3. Gamelan ingkang dipunginakaken wonten dhodhog, pethunthung, bendhe, kecrek. Gamelan ingkang kadamel saking kuningan inggih menika bendhe kaliyan kecrek. Gamelan ingkang kadamel saking kayu kaliyan kulit inggih menika dhodhog kaliyan pethunthung.

Catatan Lapangan Wawancara 3

Dinten : Setu
 Surya : 27 April 2013
 Asma : Bapak Giyo
 Yuswa : 52 taun
 Pakaryan : Buruh
 Panggenan : Mangiran, Trimurti, Srandakan, Bantul
 Jabatan : Panata Busana

- O1 : “Nyuwun pangapunten bapak, kula sowan mriki sepisan badhe silaturahmi, kaping kalih badhe nyuwun priksa bab reog wayang Mangiran kangge skripsi.”
- O2 : “Nggih mbak, matur nuwun, mangga. Napa mawon mbak?”
- O1 : “Menika pak, kula badhe nyuwun priksa bab pertunjukan reog Mangiran. Bab busana, gerak, saha piranti gamelan.”
- O2 : “Nggih mbak. Pripun?”
- O1 : “Busananipun napa mawon, Pak?”
- O2 : “Wonten jarik, celana cindhe, celana beludru, setagen, kamus, sampur, buntal, kace, bracot utawi cangkeman, irah – irahan, gelang tangan utawi deker, gelang sikil utawi binggel, uncal, simbar dhadha, praba, sumping, klinthing, pendhok utawi keris.”
- O1 : “Bahanipun saking menapa?”
- O2 : “Bahanipun wonten ingkang saking kain, kain beludru, kain saten, benang renda utawi wol, logam, saha kulit utawi lunglit.”
- O1 : “Ingkang saking kain, beludru, saten, lan sanes – sanesipun?”
- O2 : “Ingkang kain onten jarik, rampek.”
- O1 : “Menapa jarik ingkang dipunginakaken sami?”
- O2 : “Boten mbak, jarike niku onten ingkang motif parang barong ageng ceplok gurdha, parang barong sedheng ceplok gurdha, parang klithik, poleng.”

- O1 : “Dipunangge sinten kemawon pak?”
- O2 : “Jarik parang klithik kangge paraga alusan. Jarik parang barong gurdha kangge baladewa. Jarik poleng kangge kethek – kethek. Jarik parang rusak nggih kangge paraga alusan.”
- O1 : “Menapa kedah beda?”
- O2 : “Inggih, kangge mbedakake karakter.
- O1 : “Karakter kadospundi?”
- O2 : “Nggih karakter raja, patih, satriya, kethek, raja sebrang, buto.”
- O1 : “Menawi irah – irahan sami menapa kadospundi?”
- O2 : “Irah – irahan nggih beda – beda mbak. Wonten gelung kangge janaka, satriya alusan, kethek. Tropong kangge kumbakarna, setija, baladewa, kresna. Pogogan kangge prahastha. Gimbal kangge buta. Songkok kangge pengarep, penurung.”
- O1 : “Menapa kedah beda pak?”
- O2 : “Inggih. Kangge mbedakake karakter kala wau.”
- O1 : “Lajeng busana menika wau sami anggenipun ngginakaken menapa boten?”
- O2 : “Sedaya niku ndherek karakter ingkang dipunparagakaken. Kados celana cindhe niku kangge paraga narapraja. Celananipun wonten plisir emas. Menawi celana beludru menika kangge paraga alusan. Menika mbedakaken kedudukan.”
- O1 : “Menapa wonten bedanipun antawisipun celana cindhe kaliyan celana beludru?”
- O2 : “Sedaya sami – sami saking beludru. Menawi cindhe menika motifipun. Kangge bangsawan. Menawi beludru menika namung polos, boten wonten motifipun. Setagen niku nggih wonten setagen polos kaliyan setagen cindhe.”
- O1 : “Kenging menapa dipunwastani cindhe?”
- O2 : “Cindhe niku kados kembang teratai. Kajenge paragane katingal agung.”
- O1 : “Menawi buntal, deker, kelat bahu?”

- O2 : “Buntal niku ingkang dawa warna – warni, diangge ten pinggang. Deker niku gelang ingkang segitiga diangge ten tangan gen ugel - ugel. Kelat bahu nggih hiasan ten lengen.”
- O1 : “Menapa buntalipun kedah warna – warni?”
- O2 : “Kangge kaendahan kajenge menarik. Menika gantose buntal saking godhong – godhongan.”
- O1 : “Lajeng wonten bara, draperi, endhong, kace, lan sanesipun?”
- O2 : “Bara kain ingkang sepasang niku. Diangge ten paha. Draperi niku kain ingkang sampun diwiru wonten plisir emasipun. Kangge gantos jarik. Endhong niku wadhah panah, nganggene digendhong ing geger. Kace niku kalung saking kain, wujudipun setengah lingkaran. Binggel utawi gelang sikil warnine nggih emas.”
- O1 : “Kenging menapa kedah emas?”
- O2 : “Warni agung.”
- O1 : “Nggih Pak. Menawi gerak utama wonten ing reog kadospundi?”
- O2 : “Wonten ajon – ajon, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu, kalih jogedan lurus.”
- O1 : “Nyuwun tulung dipunterangaken satunggal – satunggal Pak?”
- O2 : “Nggih. Menawi ajon – ajon niku sami kaliyan maju, saking tembung ajon. Paragane maju urut. Jogedan lurus niku joged lurus. Lumbungan ageng kaliyan lumbungan cilik niku sami. Menawi lumbung nika rak bunder ta?, lajeng geakan menika diwastani lumbung. Maksudipun damel bunderan ageng kaliyan bunderan cilik. Lan ingkang pungkasan damel bunderan angka wolu.”
- O1 : “Kenging menapa lumbunganipun beda, lajeng taksih wonten bunderan angka wolu?”
- O2 : “Lumbungan ageng, sedaya paraga damel bunderan. Menawi lumbungan cilik, paraga saben baris damel bunderan piyambak – piyambak. Lajeng bunderan angka wolu menika sedaya paraga damel angka wolu.”
- O1 : “Menapa wonten ancasipun?”

- O2 : “Wonten. Lumbungan ageng niku rembagan ingkang gedhe, sedaya paraga terlibat. Lajeng rembagan cilik manut kelompokipun. Menawi sampun lajeng bunderan angka wolu ancasipun kangge titikan sampun wonten masalah saking kalih kelompok menika.”
- O1 : “Menawi ajon – ajon kaliyan jogedan lurus?”
- O2 : “Ajon – ajon niku ngge nglekasi, lajeng diteruske jogedan lurus saking ngajeng ngantos mburi piyambak. Menika urut saben kelompok.”
- O1 : “Menapa taksih wonten malih Pak, gerak dhasaripun reog?”
- O2 : “Boten mbak.”
- O1 : “Nggih. Menawi gamelan kadospundi Pak?”
- O2 : “Gamelan wonten dhodhog, kecrek, bende, pethunthung.”
- O1 : “Menika ingkang kadospundi?”
- O2 : “Dhodhog ingkang kados kendang nanging rainipun namung sesisih. Wonten dhodhog ageng, dhodhog cilik. Pethunthung nggih sami kados dhodhog. Menawi bende kados kempul cilik. Bende wonten tiga, bende ageng, sedhengan, cilik.”
- O1 : “Menapa wonten bedanipun kalih jenis dhodhog menika?, lajeng menapa bedanipun jenis bende?”
- O2 : “Dhodhog e sami mbak. Bendene nggih sami, namung ditabuh gentosan.”
- O1 : “Bedanipun dhodhog kaliyan pethunthung?”
- O2 : “Dhodhog swantenipun dhog – dhog – dhog. Menawi pethunthung niku thung – thung – thung.”
- O1 : “Bahanipun gamelan kadospundi Pak?”
- O2 : “Dhodhog, pethunthung saking kayu trus sesisih disukani kulit. Bende saking kuningan. Kecrek saking kuningan.”
- O1 : “Kecrek niku ingkang kadospundi?”
- O2 : “Kecrek ingkang kalih niku. Swantene creng – creng – creng.”
- O1 : “Kayu menapa ingkang dipunginakaken kangge dhodhog kaliyan pethunthung?”
- O2 : “Kayu nangka mbak. Kajenge swantene sero.”

O1 : “Nggih cekap semanten pitakenan kula. Matur nuwun sanget Pak, sampun biyantu kula.”

O2 : “Nggih sami – sami mbak.”

Refleksi

Saking wawan pangandikan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika:

1. Busana ingkang dipunginakaken wonten ing reog inggih menika jarik, celana cindhe, celana beludru, setagen, kamus, sampur, buntal, kace, bracot utawi cangkeman, irah – irahan, gelang tangan utawi deker, gelang sikil utawi binggel, uncal, simbar dhadha, praba, sumping, klinthing, pendhok utawi keris. Bahanipun busana inggih menika saking kain, kain beludru, kain saten, benang renda utawi wol, logam, saha kulit utawi lunglit. Motif jarik ingkang dipunginakaken inggih menika: motif parang barong ageng ceplok gurdha, parang barong sedheng ceplok gurdha, parang klithik, poleng.
2. Gerak utama wonten ing reog inggih menika: Ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, saha bunderan angka wolu. Saben gerakan menika wonten maknaipun piyambak – piyambak.
3. Gamelan ingkang dipunginakaken inggih menika: dhodhog, pethunthung, kecrek, bendhe. Gamelan kadamel saking kuningan, kayu saha kulit.

Catatan Lapangan Wawancara 4

Dinten : Minggu
 Surya : 28 April 2013
 Asma : Mas Otok Fitrianto, S.Pd
 Yuswa : 27 taun
 Pakaryan : -
 Panggenan : Mangiran, Trimurti, Srandakan, Bantul
 Jabatan : Panata Tari/ Panata Busana

- O1 : “Kula nuwun mas. Nepangaken kula Bakti saking UNY.”
- O2 : “Nggih dhik, mangga. Napa ingkang saged kula bantu.”
- O1 : “Ngaten mas, kangge tugas akhir skripsi kula badhe nliti bab busana, gerak dhasar, saha gamelan wonten ing reog wayang Mangiran riki.”
- O2 : “Trus sik saged kula bantu napa?”
- O1 : “Mangkeh kula nyuwun pirsma maknanipun saking busana, gerak dhasar, saha gamelan.”
- O2 : “Jurusan seni tari napa dhik?, nggih mangkeh ingkang saged kula jawab nggih kula jawab. Inggang kula boten ngertos benjang kula tanglet – tangletke.”
- O1 : “Kula basa Jawi mas. Nggih mas, busana ingkang dipunginakaken wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana menika napa mawon nggih?”
- O2 : “Oalah, nggih. Busanane nggih wonten irah – irahan, sumping, klat bahu, jarik, rompi, endhong, keris, uncal, celana, kamus, timang, buntal, klinthing, binggel, deker, kalung, praba, sampur, rampek, setagen.”
- O1 : “Bahanipun busana saking menapa mawon mas?”
- O2 : “Wonten ingkang saking kulit, logam, kain, kain beludru, kain saten.”
- O1 : “Lha ingkang kulit, logam, kain, kain beludru, renda, kain saten menapa kemawon?”

- O2 : “Kulit wonten irah – irahan, praba, kalung, sumping, klat bahu. Logam wonten klinthing, timang. Kain wonten jarik, sampur, rampek. Renda wonten buntal, uncal. Beludru wonten celana, endhong. Saten wonten deker, setagen.”
- O1 : “Lajeng busana menika dipunginakaken paraga sinten mawon?”
- O2 : “Irah – irahan: sedaya paraga. Bingel: pengarep, penurung, Janaka. Jarik: sedaya paraga. Sampur: sedaya paraga. Celana: sedaya paraga. Setagen: sedaya paraga. Endhong: satriya alusan. Buntal: pengarep, Gatotkaca, Anoman. Klinthing: kethek, Anoman, buta. Praba: Gatotkaca, Suteja, Baladewa, Antareja. Rampek: Burisrawa, Buta, Kumbakarna. Deker: Pengarep, Penurung, Janaka, Cakil, Burisrawa, Buta.”
- O1 : “Menapa irah – irahanipun, jarik menika sami?”
- O2 : “Beda. Nek tropong dianggo para ratu. Gimal dianggo para buta. Gelung dianggo satriya alusan, kethek, Anoman. Songkok dianggo pengarep, penurung. Jarik parang barong ageng ceplok gurdha dianggo ratu sebrang kados Dasamuka. Jarik parang barong cilik ceplok gurdha dianggo Baladewa, Gatotkaca. Jarik parang klithik dianggo Ramawijaya, Lesmana, jarik parang rusak dianggo Yudistira, Janaka. Jarik poleng dianggo kethek, Anoman.”
- O1 : “Kenging menapa beda?”
- O2 : “Bedakake karakter paraga wayang.”
- O1 : “Wujudipun busana kados menapa nggih?”
- O2 : “Deker wujud segitiga, klat bahu kuwi gelang ing lengen mula disebut klat bahu utawa ngiket bahu, irah – irahan tropong kaya tropong, gelung simbol rambut digelung, gimal simbol rambut gembel, songkok ana tedhenge ing mburi, binggel dianggo ten ugel – ugel wujud kados gelang, rampek niku jarik ingkang sampun diwiru, endhong wadah panah, celana niku kathok cendhak. Draperi kain sik wis diwiru.”
- O1 : “Menawi endhong napa keris menika kange sinten?”
- O2 : “Endhong kanggo Ramawijaya, Lesmana, Janaka. Keris kanggo Ramawijaya, Lesmana, Pengarep, Penurung.”

- O1 : “Menawi gerak dhasaripun menapa kemawon?”
- O2 : “Gerak dhasar onten ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu.”
- O1 : “Kadospundi maksudipun?”
- O2 : “Ajon – ajon niku maju pisanan, miwiti pentas reog. Urut saking pengarep ngantos wingking. Jogedan lurus niku joged lurus saking pengarep ngantos wingking. Lumbungan ageng niku damel bunderan ageng, ditindakke sedaya paraga. Lumbungan cilik niku damel bunderan alit, pecahan saking lumbungan ageng. Nek bunderan angka wolu niku joged nyilang kaya angka wolu nika.”
- O1 : “Menika ancasipun utawi maknanipun kangge menapa?”
- O2 : “ajon – ajon kangge miwiti reog, jogedan lurus kangge bentuk kalih kelompok. Kelompok paraga sae kaliyan kelompok paraga ingkang sipate ala. Lumbungan ageng kados musawarah ageng/ gedhe. Lumbungan cilik kaya musawarah cilik, saben kelompok gawe musawarah dhewe – dhewe. Ing musawarah kuwi nyebabake perang, lha saderenge pirang niki wonten perselisihan. Digambarke bunderan angka wolu.”
- O1 : “Menawi gamelan, kadospundi?”
- O2 : “Gamelan sik pokok ana dhodhog karo kecrek. Dhodhog ana kalih: gedhe karo cilik. Pethunthung, bendhe.”
- O1 : “Saged dipunjenengke menika wau kenging menapa?”
- O2 : “Seko swarane.”
- O1 : “Swantenipun kadospundi?”
- O2 : “Dhodhog nggih dhog – dhog – dhog, kecrek creng – creng – creng, pethunthung thung – thung – thung, bende dheng – dheng – dheng.”
- O1 : “Menapa bahanipun?”
- O2 : “Kayu onten dhodhog, pethunthung. Kuningan onten kecrek, bendhe.”
- O1 : “Kayu menapa ingkang dipunginakaken?”
- O2 : “Kayu nangka ben sero swarane”
- O1 : “Boten saged digantos kajeng sanese?”

- O2 : “Biasane nganggo kayu nangka ben suarane sero.”
- O1 : “Nggih, cekap semanten riyin mas. Benjang menawi wonten kekirangan kula sowan malih. Matur nuwun.”
- O2 : “Nggih dhik sami – sami.”

Refleksi

Saking wawan pangandikan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika:

1. Busana wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana inggih menika irah – irahan, sumping, klat bahu, jarik, rompi, endhong, keris, uncal, celana, kamus, timang, buntal, klinthing, binggel, deker, kalung, praba, sampur, rampek, setagen. Bahanipun saking kain, beludru, saten, logam, kulit.
2. Gerak dhasar wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana inggih menika ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, lan bunderan angka wolu. Gerak dhasar menika nedahaken
3. Gamelan wonten reog wayang Kridha Beksa Lumaksana inggih menika bendhe, dhodhog ageng, dhodhog cilik, pethunthung, lan kecrek. Dhodhog lan kecrek minangka gamelan pokok.

Catatan Lapangan Wawancara 5

Dinten : Minggu
 Surya : 28 April 2013
 Asma : Mas Wahyu Edy Prajaka
 Yuswa : 33 taun
 Pakaryan : Pengusaha
 Panggenan : Mangiran, Trimurti, Srandakan, Bantul
 Jabatan : Panata Busana/ Panata Tari

- O1 : “Kula nuwun mas.”
- O2 : “Nggih mangga. Kersanipun kadospundi?”
- O1 : “Mekaten mas, minangka tugas akhir skripsi, kula badhe mendhet data wonten mriki. Samangke ingkang kula tliti inggih menika makna leksikal busana, gerak dhasar, lan gamela.”
- O2 : “Wo nggih. Mangke kula jawab sangertos kula.”
- O1 : “Nggih. Busana jinis-jinisipun menapa mawon nggih?”
- O2 : “Wonten celana, rompi, jarik, uncal, simbar dhadha, binggel, sumping, klat bahu, sampur, irah –irahan, endhong, keris, deker, kalung, slempang, kamus, timang, bara, sumping.”
- O1 : “Bahanipun saking menapa?”
- O2 : “Kain, beluduru, saten, renda, logam.”
- O1 : “Nyuwun dipunandharaken mas?”
- O2 : “ Kain wonten jarik, rampek, sampur. Beludru wonten celana, endhong, bara, simbar dhadha. Saten wonten deker. Logam wonten klinthing, keris. Renda wonten uncal, buntal. Kulit wonten irahn – irahan, sumping, klat bahu, kalung”
- O1 : “Menapa jarikipun sami?”
- O2 : “Beda mbak. Jarik nika nedahaken karakter paraga. Dados onten ingkang ngangge parang barong ageng ceplok gurdha, parang barong alit ceplok gurdha, parang klithik, parang rusak. poleng”

- O1 : “Bedanipun menapa pak?”
- O2 : “Ingkang ngangge. Parang barong ageng ngge ratu sebrang, Dasamuka. Parang barong alit ngge Baladewa, Gatutkaca. Parang klithik ngge Ramawijaya, Lesmana. Parang rusak ngge Yudistira, Nakula, Sadewa, poleng ngge Anoman, kethek – kethek.”
- O1 : “menawi irah – irahanipun?”
- O2 : “Niku nggih beda. Irah – irahan niku onten tropong, gimbal, songkok, gelung. Tropong kangge Suteja, Baladewa, Kumbakarna. Gimbal kangge buta – buta, songkok kangge pengarep, penurung. Gelung kangge Janaka, Gatutkaca, Anoman, kethek.”
- O1 : “Lajeng wujudipun busana kadospundi?”
- O2 : “Deker cacahé sepasang, bentuke segitiga. Sampur niku dawa, onten werni kalih gendala giri kalih cindhe lan gendala giri. Cindhe niku wujudé kembang teratai, gendala giri wujudé gambar segitiga minangka lambang gunung. Kaweng niku nggih dawa, nanging alit, motifipun cindhe. Kalung wujudé wulan tumanggal utawi wulan sabit. Klat bahu kangge kakung wujudé nagamangsa, kangge putri wujudé peksi. Klinthing wujudé bunderan logam alit – alit. Uncal jaman riyin kangge pengaman alat kelamin paraga kakung.”
- O1 : “Menawi gerak dhasaripun kadospundi?”
- O2 : “Gerak dhasaripun wonten ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, bunderan angka wolu.”
- O1 : “Maksudipun kadospundi?”
- O2 : “Ajon – ajon niku majeng satunggal – satunggal, diteruske jogedan lurus, niku joged lurus saking ngajeng dumugi wingking. Lumbungan niku damel bunderan. Ingkang lumbungan ageng niku damel bunderan ageng, sedaya paraga. Menawi lumbungan cilik niku bunderan saben larik. Larik paraga awatak sae, lan paraga awatak awon. Bunderan angka wolu niku wujudé kados angka wolu. Menawi dipuntingali kados nyilang mila dipunmangertosi minangka perselisihan antawisipun larik paraga sae lan larik paraga awon.”

- O1 : “Kenging menapa mendhet nama lumbungan?”
- O2 : “ Nggih menika intine kados lumbung wadhah pantun nika, kangge mikirke masa depan, maksudipun para paraga musawarah kangge mikirke urip ing masa ngajeng.”
- O1 : “Lajeng menawi gamelanipun kadospundi?”
- O2 : “Gamelanipun ingkang pokok wonten dhodhog kaliyan kecrek. Dhodhog dibagi kalih, dhodhog ageng lan dhodhog cilik. Gamelan sanese wonten pethunthung, bende.”
- O1 : “Wujudipun kadospundi?”
- O2 : “Dhodhog kaliyan pethunthung menika kados kendhang nanging kulite namung sasisih. Kadamel saking kayu. Kecrek kados piring cacahé kalih. Bendhe kados gong alit, cacahé wonten tiga.”
- O1 : “Bahanipun gamelan saking menapa?”
- O2 : “Bahanipun dhodhog kaliyan pethunthung saking kayu. Kecrek, bendhe saking kuningan.”
- O1 : “Kajeng menapa ingkang dipunginakaken kangge dhodhog?”
- O2 : “Kayu angka.”
- O1 : “Kenging menapa kajeng angka?”
- O2 : “Amargi kayu angka niki saged ngasilke swanten ingkang sero.”
- O1 : “Manpangatipun gamelan kadospundi?”
- O2 : “Dhodhog ageng kangge tandha menawi reog badhe kawiwitan, lan kangge miwiti gamelan sanese, ingkang alit kangge pemanis irama. Kecrek kangge tandha perangan, bendhe kangge ngatur irama.”
- O1 : “Nggih pak, cekap semanten. Matur nuwun.”

Refleksi

Saking wawan pangandikan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika:

1. Busana ingkang dipunginakaken ing reog wayang Kridha Beksa Lumaksana inggih menika celana, rompi, jarik, uncal, simbar dhadha, binggel, sumping,

klat bahu, sampur, irah –irahan, endhong, keris, deker, kalung, slempang, kamus, timang, bara, sumping.

2. Gerak dhasaripun inggih menika ajon – ajon, jogedan lurus, lumbungan ageng, lumbungan cilik, lan bunderan angka wolu. Gerak dhasar menika dipunwiwiti saking ajon – ajon. Lumbungan nedahaken musawarah ing masarakat. Bunderan angka wolu nedahaken *perselisihan*.
3. Gamelan ingkang dipunginakaken inggih menika bendhe, dhodhog ageng, dhodhog cilik, pethunthung, kecrek. Gamelan pokokipun inggih menika dhodhog kaliyan kecrek. Dhodhog kangge miwiti saha tandha bilih reog badhe kawiwitan. Kecrek kangge tandha perangan.

Wedharan Informan

Ingkang tapak asta wonten ing ngandhap menika, kula:

Asma : Otok Fitrianto S Pd.
Yuswa : 27 th.
Pakaryan : -
Panggenan : MANGIRAN TRI MURTI Srandakan Bantul
Jabatan : Penata tari/ tata busana.

Kanthi menika nedahaken bilih mahasiswa wonten ing ngandhap menika:

Nama : Beki Pangastuti
NIM : 09205244068

Prodi/ Jurusan : Pendidikan Bahasa Jawa/ Pendidikan Bahasa Daerah

Saestu sampun nindakaken wawan pirembagan minangka sarana pados data (manggihi data) kangge nyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS) kanthi irah – irahan “Makna Leksikal Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana”.

Bantul, 28 April 2013

Ingkang tapak asta

Otok Fitrianto S.Pd

Wedharan Informan

Ingkang tapak asta wonten ing ngandhap menika, kula:

Asma : Sumartoro
Yuswa : 47 th
Pakaryan : Buruh
Panggenan : Mangiran Trimurti Srandakan Bantul
Jabatan : Sesepeuh krida beksa lumeksana. / KARAWITAN

Kanthi menika nedahaken bilih mahasiswa wonten ing ngandhap menika:

Nama : Bakti Pangastuti
NIM : 09205244068

Prodi/ Jurusan : Pendidikan Bahasa Jawa/ Pendidikan Bahasa Daerah

Saestu sampun nindakaken wawan pirembagan minangka sarana pados data (manggihi data) kangge nyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS) kanthi irah – irahan “Makna Leksikal Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana”.

Bantul, 27 April 2013

Ingkang tapak asta
 Sumantoro

Wedharan Informan

Ingkang tapak asta wonten ing ngandhap menika, kula:

Asma : Giya
Yuswa : 52 th.
Pakaryan : BUMOK
Panggenan : MANGIRAN TRIMURTI SRANDAKAN BANTUL
Jabatan : tata busana

Kanthi menika nedahaken bilih mahasiswa wonten ing ngandhap menika:

Nama : Becti Pangastuti
NIM : 09205244068

Prodi/ Jurusan : Pendidikan Bahasa Jawa/ Pendidikan Bahasa Daerah

Saestu sampun nindakaken wawan pirembagan minangka sarana pados data (manggihi data) kangge nyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS) kanthi irah – irahan “Makna Leksikal Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana”.

Bantul, 27 April 2013

Ingkang tapak asta

Giya

Wedharan Informan

Ingkang tapak asta wonten ing ngandhap menika, kula:

Asma : Wahyu Edy Prajaka
Yuswa : 33 th
Pakaryan : Pengusaha
Panggenan : Mangiran Trimurti Srandakan Bantul
Jabatan : Busana / Penata tari

Kanthi menika nedahaken bilih mahasiswa wonten ing ngandhap menika:

Nama : Bkti Pangastuti
NIM : 09205244068

Prodi/ Jurusan : Pendidikan Bahasa Jawa/ Pendidikan Bahasa Daerah

Saestu sampun nindakaken wawan pirembagan minangka sarana pados data (manggihi data) kangge nyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS) kanthi irah – irahan “Makna Leksikal Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana”.

Bantul, 28 April 2013

Ingkang tapak asta

Wahyu Edy Prajoko

Wedharan Informan

Ingkang tapak asta wonten ing ngandhap menika, kula:

Asma : Warsito
Yuswa : 60 th.
Pakaryan : Pensiunan PNS / guru SMK 1 Kasihan Bantul
Panggenan : MANGIRAN TRI MURTI Srandakan Bantul
Jabatan : Pembina / penata kerawitan

Kanthi menika nedahaken bilih mahasiswa wonten ing ngandhap menika:

Nama : Bakti Pangastuti
NIM : 09205244068

Prodi/ Jurusan : Pendidikan Bahasa Jawa/ Pendidikan Bahasa Daerah

Saestu sampun nindakaken wawan pirembagan minangka sarana pados data (manggihi data) kangge nyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS) kanthi irah – irahan “Makna Leksikal Wonten Ing Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana”.

Bantul, 23 April 2013

KEMENTERIAN PENDIDIKAN DAN KEBUDAYAAN
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI

Alamat: Karangmalang, Yogyakarta 55281 ☎ (0274) 550843, 548207 Fax. (0274) 548207
<http://www.fbs.uny.ac.id/>

FRM/FBS/33-01
10 Jan 2011

Nomor : 0301b/UN.34.12/DT/III/2013
Lampiran : 1 Berkas Proposal
Hal : **Permohonan Izin Penelitian**

22 Maret 2013

Kepada Yth.

Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta
c.q. Kepala Biro Administrasi Pembangunan
Sekretariat Daerah Provinsi DIY
Kompleks Kepatihan-Danurejan,
Yogyakarta 55213

Kami beritahukan dengan hormat bahwa mahasiswa kami dari Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta bermaksud mengadakan **Penelitian** untuk memperoleh data guna menyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS)/Tugas Akhir Karya Seni (TAKS)/Tugas Akhir Bukan Skripsi (TABS), dengan judul :

Makna Leksikal Pertunjukan Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana Lakon Gatotkaca Lair

Mahasiswa dimaksud adalah :

Nama : BEKTI PANGASTUTI
NIM : 09205244068
Jurusan/ Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa
Waktu Pelaksanaan : Maret - Mei 2013
Lokasi Penelitian : Dusun Mangiran, Desa Trimurti, Srandakan Bantul

Untuk dapat terlaksananya maksud tersebut, kami mohon izin dan bantuan seperlunya.

Atas izin dan kerjasama Bapak/Ibu, kami sampaikan terima kasih.

a.n. Dekan
Kasubag. Pendidikan FBS,

Indun Probo Utami, S.E.

NIP 19670704 199312 2 001

KEMENTERIAN PENDIDIKAN DAN KEBUDAYAAN
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI

Alamat: Karangmalang, Yogyakarta 55281 ☎ (0274) 550843, 548207 Fax. (0274) 548207
http://www.fbs.uny.ac.id//

FRM/FBS/33-01
10 Jan 2011

Nomor : 0301b/UN.34.12/DT/III/2013
Lampiran : 1 Berkas Proposal
Hal : **Permohonan Izin Penelitian**

22 Maret 2013

Kepada Yth.

Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta
c.q. Kepala Biro Administrasi Pembangunan
Sekretariat Daerah Provinsi DIY
Kompleks Kepatihan-Danurejan,
Yogyakarta 55213

Kami beritahukan dengan hormat bahwa mahasiswa kami dari Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta bermaksud mengadakan **Penelitian** untuk memperoleh data guna menyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS)/Tugas Akhir Karya Seni (TAKS)/Tugas Akhir Bukan Skripsi (TABS), dengan judul :

Makna Leksikal Pertunjukan Reog Wayang Kridha Beksa Lumaksana Lakon Gatotkaca Lair

Mahasiswa dimaksud adalah :

Nama : BEKTI PANGASTUTI
NIM : 09205244068
Jurusan/ Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa
Waktu Pelaksanaan : Maret - Mei 2013
Lokasi Penelitian : Dusun Mangiran, Desa Trimurti, Srandakan Bantul

Untuk dapat terlaksananya maksud tersebut, kami mohon izin dan bantuan seperlunya.

Atas izin dan kerjasama Bapak/Ibu, kami sampaikan terima kasih.

a.n. Dekan
Kasubag Pendidikan FBS,

Indun Probo Utami, S.E.
NIP 19670704 199312 2 001

PEMERINTAH KABUPATEN BANTUL
BADAN PERENCANAAN PEMBANGUNAN DAERAH
(B A P P E D A)

Jln. Robert Wolter Monginsidi No. 1 Bantul 55711, Telp. 367533, Fax. (0274) 367796
Website: bappeda.bantulkab.go.id Webmail: bappeda@bantulkab.go.id

SURAT KETERANGAN/IZIN

Nomor : 070 /668

Menunjuk Surat : Dari : **Sekretariat Daerah** **NO. : 070/2561/V/3/2013**
DIY
Tanggal : 25 Maret 2013 Perihal : Ijin Penelitian

Mengingat : a. Peraturan Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta Nomor 18 Tahun 2009 tentang Pedoman Pelayanan Perijinan, Rekomendasi Pelaksanaan Survei, Penelitian, Pengembangan, Pengkajian, dan Studi Lapangan di Daerah Istimewa Yogyakarta;
b. Peraturan Daerah Nomor 17 Tahun 2007 tentang Pembentukan Organisasi Lembaga Teknis Daerah Di Lingkungan Pemerintah Kabupaten Bantul sebagaimana telah diubah dengan Peraturan Daerah Kabupaten Bantul Nomor 16 Tahun 2009 tentang Perubahan Atas Peraturan Daerah Nomor 17 Tahun 2007 tentang Pembentukan Organisasi Lembaga Teknis Daerah Di Lingkungan Pemerintah Kabupaten Bantul;
c. Peraturan Bupati Bantul Nomor 17 Tahun 2011 tentang Ijin Kuliah Kerja Nyata (KKN) dan Praktek Lapangan (PL) Perguruan Tinggi di Kabupaten Bantul.

Diizinkan kepada :

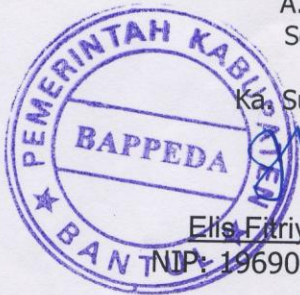
Nama : **BEKTI PANGASTUTI**
P.Tinggi/Alamat : **UNY, KARANGMALANG YK**
NIP/NIM/No. KTP : **09205244068**
Tema/Judul Kegiatan : **MAKNA LEKSIKAL PERTUNJUKAN REOG WAYANG KRIDHA BEKSA LUMAKSANA LAKON GATOTKACA LAIR**
Lokasi : **PAGUYUBAN REOG KRIDHA BEKSO LUMAKSANA MANGIRAN, SRANDAKAN**
Waktu : Mulai Tanggal : 25 Maret 2013 s.d 25 Juni 2013
Jumlah Personil :

Dengan ketentuan sebagai berikut :

1. Dalam melaksanakan kegiatan tersebut harus selalu berkoordinasi (menyampaikan maksud dan tujuan) dengan institusi Pemerintah Desa setempat serta dinas atau instansi terkait untuk mendapatkan petunjuk seperlunya;
2. Wajib menjaga ketertiban dan mematuhi peraturan perundangan yang berlaku;
3. Izin hanya digunakan untuk kegiatan sesuai izin yang diberikan;
4. Pemegang izin wajib melaporkan pelaksanaan kegiatan bentuk *softcopy* (CD) dan *hardcopy* kepada Pemerintah Kabupaten Bantul c.q Bappeda Kabupaten Bantul setelah selesai melaksanakan kegiatan;
5. Izin dapat dibatalkan sewaktu-waktu apabila tidak memenuhi ketentuan tersebut di atas;
6. Memenuhi ketentuan, etika dan norma yang berlaku di lokasi kegiatan; dan
7. Izin ini tidak boleh disalahgunakan untuk tujuan tertentu yang dapat mengganggu ketertiban umum dan kestabilan pemerintah.

Dikeluarkan di : B a n t u l
Pada tanggal : 26 Maret 2013

A.n. Kepala
Sekretaris,
Ub.
Ka. Subbag Umum

Ells Fitriyati, SIP., MPA.
NIP. 19690129 199503 2 003

Tembusan disampaikan kepada Yth.

1. Bupati Bantul
2. Ka. Kantor Kesbangpol. Kab. Bantul
3. Ka. Dinas BUDPAR Kab. Bantul
4. Camat Srandakan
5. Lurah Desa Trimurti
6. Pimp. Paguyuban Reog Kridha Bekso Lumaksana
7. Yang Bersangkutan

PEMERINTAH DAERAH DAERAH ISTIMEWA YOGYAKARTA
SEKRETARIAT DAERAH

Kompleks Kepatihan, Danurejan, Telepon (0274) 562811 - 562814 (Hunting)
YOGYAKARTA 55213

SURAT KETERANGAN / IJIN

070/2561/V/3/2013

Membaca Surat : DEKAN FAK BAHASA DAN SENI UNY Nomor : 0301/UN34.12/DT/III/2013
Tanggal : 25 Maret 2013 Perihal : IJIN PENELITIAN

Mengingat : 1. Peraturan Pemerintah Nomor 41 Tahun 2006, tentang Perizinan bagi Perguruan Tinggi Asing, Lembaga Penelitian dan Pengembangan Asing, Badan Usaha Asing dan Orang Asing dalam melakukan Kegiatan Penelitian dan Pengembangan di Indonesia;
2. Peraturan Menteri Dalam Negeri Nomor 33 Tahun 2007, tentang Pedoman penyelenggaraan Penelitian dan Pengembangan di Lingkungan Departemen Dalam Negeri dan Pemerintah Daerah;
3. Peraturan Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta Nomor 37 Tahun 2008, tentang Rincian Tugas dan Fungsi Satuan Organisasi di Lingkungan Sekretariat Daerah dan Sekretariat Dewan Perwakilan Rakyat Daerah.
4. Peraturan Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta Nomor 18 Tahun 2009 tentang Pedoman Pelayanan Perizinan, Rekomendasi Pelaksanaan Survei, Penelitian, Pendataan, Pengembangan, Pengkajian, dan Studi Lapangan di Daerah Istimewa Yogyakarta.

DIIJINKAN untuk melakukan kegiatan survei/penelitian/pendataan/pengembangan/pengkajian/studi lapangan kepada:

Nama : BEKTI PANGASTUTI NIP/NIM : 09205244068
Alamat : KARANGMALANG YK
Judul : MAKNA LEKSIKAL PERTUNJUKAN REOG WAYANG KRIDHA BEKSA LUMAKSANA LAKON GATOTKACA LAIR
Lokasi : kab bantul Kota/Kab. BANTUL
Waktu : 25 Maret 2013 s/d 25 Juni 2013

Dengan Ketentuan

1. Menyerahkan surat keterangan/ijin survei/penelitian/pendataan/pengembangan/pengkajian/studi lapangan *) dari Pemerintah Daerah DIY kepada Bupati/Walikota melalui institusi yang berwenang mengeluarkan ijin dimaksud;
2. Menyerahkan soft copy hasil penelitiannya baik kepada Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta melalui Biro Administrasi Pembangunan Setda DIY dalam compact disk (CD) maupun mengunggah (upload) melalui website adbang.jogjaprov.go.id dan menunjukkan cetakan asli yang sudah disahkan dan dibubuhi cap institusi;
3. Ijin ini hanya dipergunakan untuk keperluan ilmiah, dan pemegang ijin wajib mentaati ketentuan yang berlaku di lokasi kegiatan;
4. Ijin penelitian dapat diperpanjang maksimal 2 (dua) kali dengan menunjukkan surat ini kembali sebelum berakhir waktunya setelah mengajukan perpanjangan melalui website adbang.jogjaprov.go.id;
5. Ijin yang diberikan dapat dibatalkan sewaktu-waktu apabila pemegang ijin ini tidak memenuhi ketentuan yang berlaku.

Dikeluarkan di Yogyakarta

Pada tanggal 25 Maret 2013

A.n Sekretaris Daerah

Asisten Perekonomian dan Pembangunan

Ub.

Kepala Biro Administrasi Pembangunan

Tembusan :

1. Yth. Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta (sebagai laporan);
2. BUPATI BANTUL CQ BAPPEDA
3. Ka. Dinas Kebudayaan DIY
4. Kasubbag Pendidikan FBS UNY
5. Yang Bersangkutan